

ప ద్య కా వ్య ము లు

క్రతి 1-కి దప్ప. అ.

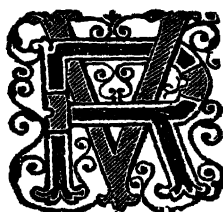
30 శ్ర భారతము, పద్య కావ్యము:—

అది సభాపర్వములు	...	4	0
అరణ్యపర్వము	...	4	0
విరాటోద్యోగ పర్వములు	...	4	0
భీష్మ ప్రాణపర్వములు	...	4	0
కర్ణ శల్య సౌప్తిక స్త్రీ పర్వములు	...	4	0
కాంతిపర్వము	...	4	0
అనుకావనిక, అశ్వమేధ, ఆశ్రమవాస, మాసల, మహా వ్రతానిక, స్వర్ణారోహణపర్వములు	...	4	0
అదిపంచకము, ఒక దేసంపుటము	...	11	4
యుద్ధపంచకము, స్త్రీ పర్వము	...	7	8
కాంతిసప్తకము	...	7	8
అదిపర్వము, పద్య కావ్యము, పెద్దచ్చు	...	1	8
అంధ భాగవతము, పద్య కావ్యము, 2 సంపుటములు	...	15	0
జై మిసీభారతము	...	2	8
తెనుగుసమస్యలు	...	0	8
దశావతారచరిత్ర	...	4	0
దశరాపద్యములు	...	0	8
చేకింగురాజుకథ (జుంగంకథ)	...	0	8
భనాశిరామము	...	0	12
నరసభూపాలీయము, సటిక (కావ్యాలుంకారసంగ్రహము)...	...	3	0
నరసింహపురాణము	...	2	8
నలోపాఖ్యానము సటిక	...	0	12
నలచరిత్ర, ద్విపద, క్యాలికోతైండు	...	2	4

శ్రీ ర స్తు

ద్రు వో పా ఖ్యా న ము

అంధ టీకాతాత్పర్యసహితము

చెన్న పు రి :

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్

వారిచేఁ బ్రకటితము

1953.

All Rights Reserved.

PRINTED BY
V. VENKATESWARA SASTRULU
of V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
AT THE VAVILLA PRESS
Madras.—1953.

శ్రీ ర స్తు.

ద్రు వో పా ఖ్యా న ము

ఆంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము

క. విను నిఖిలభువనపరిపా

లనమునకై చంద్రధరకళాకలితుం డై

వనజజానకు స్వాయంభువ

మను వపు డుదయించె గీర్తిమంతుం డగుచున్.

1

టీక. నిఖిల=సమస్తమైన, భువన = లోకములయొక్క, పరిపాలన
మునకై = పాలనజేయు నిమిత్తము, వనజజానకు = బ్రహ్మదేవునికి, చంద్ర
ధర = ఈశ్వరునియొక్క, కళా = అంశముతో, కలితుండై = ఒప్పుచున్న
వాడై, గీర్తిమంతుండగుచున్ = కీర్తికలవాడగుచు, స్వాయంభువమనువు,
అపుడు, ఉదయించెన్ = జన్మించెను. విను = వినుము.

తాత్పర్యము. సమస్త లోకరక్షణార్థమై యీశ్వరుని యంశమునందు
స్వాయంభువమను వనువాడు ప్రకాశించుచు బ్రహ్మకు జన్మించెను.

తే. రూఢి నవ్వునువుకు శతరూపవలన

భూనుతు లగుప్రియవ్రతోత్తానపాదు

లనఁగ నిద్దలు పుత్రులై రందులోన
భవ్యచారిత్రుఁ డుత్తానపాదునకును.

2

టీ. రూఢిఁ = ప్రసిద్ధముగా, అమృతపుత్రుఁ = ఆస్వాయంభువునకు,
శతరూపవలన = శతరూపయను భార్యనుండి, భూనుతులగు = జనులచే స్తోత్రము
చేయఁబడనట్టి, స్త్రీయవ్రత ఉత్తానపాదులు అనఁగఁ, ఇద్దఱుపుత్రు
లైరి = ఇరువురు పుత్రులు కలిగిరి. అందులోనఁ = అయిరువురిలో, భవ్య =
మంగళప్రదమైన, చారిత్రుఁడు = చరిత్రకల, ఉత్తానపాదునకును =
ఉత్తానపాదుఁ డనువానికి.

తా. ఆస్వాయంభువునకు శతరూప యనుభార్యనుండి స్త్రీయవ్రతో
త్తానపాదు లను నిరువురుపుత్రు లుద్భవించి, వారిలో సచ్చారిత్రము కల
యుత్తానపాదుఁ డనువానికి.

క. వినుము సునీతియు సురుచియు

ననుభార్యలు గలరు వారియందును ధృవుని

గనినసునీతియు నప్రియ

యును సురుచియుఁ బ్రియయు నగుచు సున్నట్టియెడన్. ౩

టీ. సునీతియు = సునీతియను, సురుచియు = సురుచియను భార్యలు,
కలరు = ఉన్నారు. వారియందును = వారిద్దఱిలో, ధృవునిఁ, కనిన =
కన్న, సునీతియు = సునీతియనునది, అప్రియము = ఇష్టరాలుకానిదియు,
సురుచియు = సురుచియనునది, ప్రియయును = ఇష్టరాలుగను, అగుచుఁ,
ఉన్నట్టియెడన్ = ఉన్న సమయమునందు.

తా. ఆయుత్తానపాదునకు ధృవునిం గనిన సునీతి యప్రియగను,
సురుచి యను రెండవభార్య ప్రియగను నుండియున్న సమయమున.

సీ. ఒకనాఁడు సుఖలీల సుత్తానపాదుండు

- నెఱిఁ బ్రియురా లైన సురుచిగన్న

కొడుకు ను త్తముఁ దనతోడలపై నిడికొని
 యుపలాలనము నేయు చున్నవేళ
 నర్థిఁ దదారోహణాపేక్షితుం డైన
 ధృవునిఁ గనుంగొని తివక యాద
 రింప కుండుటకు గర్వించి యాసురుచియు
 సవతిబిడ్డం డైన ధృవునిఁ జూచి
 తే. తండ్రితోడ నెక్కువేడుక దగిలెనేని
 బూని నాగర్భమున నాడు పుట్ట కన్య
 గర్భమునఁ బుట్టి కోరినఁ గలదె నేడు
 జనకుతోడయెక్కుభాగ్యంబు సవతికొడుక.

4

టీ. ఒకనాడు=ఒకదినమున, సుఖలీల = విలాసముగా, ఉత్తాన
 పాదుడు = ఉత్తాన పాదమహారాజు, నెటి = సంతోషముతో, ప్రియు
 రాలైన = తనకష్టరాలైన, సురుచి గన్నకొడుకు = సురుచిగనినపుత్రుని,
 ఉత్తము = ఉత్తముండనువానిని, తనతోడలపై = తన తోడలమీఁద,
 ఇడికొని = ఉంచుకొని, ఉపలాలనము = ఓదార్పు, చేయుచున్నవేళ =
 చేయుచున్న సమయమునందు, అర్థి = ప్రీతితో, తదారోహణాపేక్షితుం
 డైన = ఆతండ్రితోడవై గూర్చుండఁ గోరుచున్న, ధృవుని = ధృవుఁ
 డనుబాలుని, కనుంగొని = చూచి, తివక = తీయక, అదరింపకుండుటకు =
 అదరింపక పోవుటకు, గర్వించి = గర్వమునొంది, ఆసురుచియు, సవతిబిడ్డం
 డైన ధృవుని = సవతికి బిడ్డఁడైన ధృవుఁడనువానిని, చూచి, సవతికొడుకా =
 ఓసవతికష్టవాఁడా ! తండ్రితోడ = తండ్రియొక్కతోడవై, ఎక్కు
 వేడుక తగిలెనేని = ఎక్కువకు కోరికయున్నయెడల, పూని = ప్రయత్నించి,
 నాడు = నీపు పుట్టినపుడు, నాగర్భమున = నాగర్భమునందు, పుట్టక, అన్య
 గర్భమున = మఱియొకతె గర్భమునందు, పుట్టి = జన్మించి, కోరిన = కోరిన

యెడల, నేడు=ఈదినమున, జనకుతొడ యెక్కుభాగ్యము = తండ్రితొడ
యెక్కునట్టి యదృష్టము, కలదే = కలుగునా !

తా. ఒకదినమున నుత్తానపాదుడు తన ప్రియురాలైన సురుచి
పుత్రుని నుత్తముఁ డనువానిని దనతొడలపై నుంచుకొని ముద్దులాడుచుండఁ
దన కప్రియురాలగు సుసీతొడుకగు ధృవుఁ డనుకృష్టవాఁడుకూడఁ దన
తండ్రి తొడమీఁదఁగూర్చుండ నపేక్షించుచుండ నాధృవుని సవతికల్దియగు
సురుచి మిక్కిలి గర్వముగా నీవు తండ్రియంకారోహణము నపేక్షించిన
యెడ నాగర్భముననే జన్మించియుండువు. అట్లుకాక నీ వితరగర్భమునఁ బడి
నపు డిట్టిభాగ్యము నీ కెట్లు కలుగునని యాబాలుఁడగు సవతిపుత్రుఁ డైన
ధృవునితోఁ జైరీతిని వక్కాణించెను.

క. అదిగాన నీవధోక్షజు

పదపద్మము లాశ్రయింపు పాయక హరి నా

యుదరమునఁ బుట్టఁజేయును

వదలక యట్లయిన ముదము వడనెద వనఘా !

5

టీ. అదిగానకొ=అందువలన, అనఘా=పీపుజ్ఞాత్ముడా! నీవు, అధోక్షజు=
విష్ణుమూర్తియొక్క, పదపద్మములు=పాదపద్మములను, ఆశ్రయింపు=కొలుపుము.
పాయక = విడువక, హరి = విష్ణువు, నాయుదరమునకొ = నాయొక్క
గర్భమునందు, పుట్టఁజేయును = పుట్టునటులఁజేయును, వదలక = తప్పక-
నిక్కముగా, అట్లయినకొ = అట్లుచేసినయెడల, ముదము = సంతోషము,
వడనెదవు = బొందఁగలవు.

తా. అందుచేత ధృవుడా ! నీవు విష్ణుపాదారవిందముల ధ్యానిం-
పుము. అట్లు ధ్యానము చేసినచో నాహరి నిన్ను నాగర్భమునుండి పుట్టిం-
చును. అపుడు నకలసౌఖ్యముల నందెద వని యాసురుచి యాధృవునితోఁ
జెప్పెను.

క. అని యిరీతి నసహ్యచ

చనములు వినతల్లి యపుడు జనకుండు వినఁగాఁ

దను నాడిన దుర్భాషా

ఘనశరములు మనము నాఁటి కాఱియఁ బెట్టన్. 6

టీ. అని = ఇట్లు, ఈరీతిని = వైప్రకారముగా, వినతల్లి = తనవిన
తల్లియగు నురుచి, జనకుండు = తనతండ్రి, వినఁగాఁ = వినుచుండఁగా,
అసహ్యచనములు = సహింపశక్యముగాని పోటుమాటలు, తనుఁ =
తన్నుఁగూర్చి, అడినఁ = పలుకఁగా, దుర్భాషా = దుర్మార్గపుమాట లనెడు,
ఘనశరములు = గొప్ప బాణపుములుకల, మనముఁ = మనస్సునందు, నాఁటి =
గుచ్చుకొని, కాఱియఁ = బాధను, పెట్టఁ = కలుగఁజేయుచుండఁగా.

తా. ఈరీతిని వైప్రకార మాపిల్ల వానితండ్రి వినుచుండఁగా వినుట
కైన శక్యముగాని యట్టి దుర్భాషలఁ దనవినతల్లి తన్నాడుటను విని యా
బాలుండు మనస్సులో మిక్కిలి భేదపడుచుండె. అప్పుడు.

క. తను నట్లు పేక్ష నేసిన

జనకునికడఁ బాసి దుఃఖజలనిధిలోనఁ

మునుఁగుచును దండఁతాడిత

ఘనభుజగముఁబోలె రోషకలితుం డగుచున్. 7

టీ. (అబాలుండు), తనుఁ = తనను, అట్లు = అరీతిని, ఉపేక్ష నేసిన =
లక్ష్య పెట్టని, జనకునికడఁ = తండ్రిదిక్కును, పాసి = విడిచి, దుఃఖ
జలనిధిలోనఁ = దుఃఖముద్రమునందు, మునుఁగుచుఁ = మునిగిపోవుచు,
దండ = కట్టుచేత, తాడిత = కొట్టఁబడిన, ఘనభుజగముఁబోలెఁ =
గొప్పసర్పమువలె, రోష = రోషముతో, కలితుండు = ఒప్పుచున్నవాడు,
అగుచుఁ = అగుచు.

తా. అపు డాధువుఁ డట్లు తన్ను నిరాకరించిన తండ్రిని వదలి
మిగుల దుఃఖమును జెందుచు దండముచే కొట్టఁబడిన పెద్దసర్పమువలె
మిగుల రోషము నొందినవాడై.

క. ఘనరోదనంబు సేయుచు
 గనుగవలను శోకబాష్పకణములు దోరంగ
 జననికడ కేగుటయు నిజ
 తనయుని గని యాసునీతి దద్దయుఁ బ్రేమన్.

8

టీ. ఘన = గొప్ప, రోదనంబు = మొట్టి, చేయుచు = పెట్టుచు,
 కనుగవలను = రెండుకన్నలనుండియు, శోక = దుఃఖము సూచించు, బాష్ప =
 కన్నీటియొక్క, కణములు = బొట్లు, దోరంగ = పడుచుండగా, జనని
 కడకు = తనతల్లివద్దకు, ఏగుటయు = వెళ్లి నతోడనే, నిజతనయుని =
 తనకుమారుని, కని = చూచి, ఆసునీతి = ఆతనితల్లియగు సునీతి, తద్దయు =
 మిక్కిలి, ప్రేమన్ = ప్రేమతో.

తా. అట్లాధ్యుడు కనుగవలనుండి బాష్పకణములు జాటున
 జేడ్డుచు దనతల్లికడకుఁబోవ నామె తనతనయునిఁజూచి మిక్కిలి ప్రేమతో
 వ. తొడలపై నిడికొని.

9

టీ. తొడలపై = తనతొడలయందు, ఇడికొని = ఆబాలు
 నుంచినది.

క. కరమనురక్తిని మోము ని
 విరి తద్వృత్తాంత మెల్ల వెలదులు నంతగ
 పురవాసులు చెప్పిన విని
 పఱపుగ నిట్టూర్పు లెగుగ బాష్పాకుల యై.

10

టీ. కరము = అత్యంతము, అనురక్తిని = అనురాగముతో, మోము =
 ముఖమును, నివిరి = నెమిరి, తల్ = అవివఱకు జరిగిన, వృత్తాంతమెల్ల =
 వృత్తాంతమునంతను, అంతఃపురవాసులు = అంతఃపురమందుండెడు, వెల
 దులు = స్త్రీలు, చెప్పిన = చెప్పినతోడనే, విని, పఱపుగ = శీఘ్రముగా,

నిట్టూర్పులు, ఎనంగ్ = విజృంభించుగా, బావ = కన్నీటిచే, ఆకులయై = వ్యాకులపడుచున్నదై.

తా. ఆమె యట్లేడ్చుచున్న తన కుజ్జివాని మోముకుడిచి యట్లతఁ డేడ్చుట కదివఱకు జరిగిన వృత్తాంతము సంకీర్ణస్త్రీలవలనఁ దెలిసికొని నిట్టూర్పులు నిగిడ్చి బావవ్యాకులయై.

లే. సవతియాడినమాటలు సారె దలంచి

కొనుచుఁ బేర్చినదుఃఖాగ్నిఁ గుములుచుండె

దావపావక శిఖలచేఁ దగిలి కాంతి

వితతిఁ గందినమాధవీలతికవోలె.

11

టీ. సవతి = తన సవతియగు సురుచి, అడినమాటలం = తన కుమారు నాడినమాటలను, సారె = మఱలమఱల, తలచికొనుచున్ = జ్ఞాపకము తెచ్చికొనుచు, పేర్చిన = పేర్చినట్టి, దుఃఖాగ్నిన్ = దుఃఖమనెడు నగ్ని యందు, దావపావక = కాఱుచిచ్చయొక్క, శిఖలచేన్ = కొనలచే, తగిలి = తగులుకొని, కాంతి = కాంతియొక్క, వితతిన్ = సమూహమునుండి, కందిన = వాడిన, మాధవీలతికవోలె = బండి గురివిందతీగవలెనే, కుములు చుండెన్ = లోలోనఁ దపించుచుండెను.

తా. సునీతియను నాకుజ్జివానికల్లి తన సవతి యాడినమాటలను బ్రతి ఙ్గణమును జ్ఞాపకము తెచ్చికొనుచు దవాగ్నిహోత్రముతాకునఁ గాంతిలేని గురివెందతీగవలె దుఃఖసముద్రమున మ్రగ్గుచుండెను.

వ. అంత నాసునీతి బాలకునిం జూచి తండ్రి దుఃఖింపకు మని యిట్లనియె.

12

టీ. అంతన్ = ఆసమయమునందు, అసునీతి, బాలకునిన్ = సిల్ల వానిని, చూచి, తండ్రి = నాయనా ! దుఃఖింపకుము = విడువకుము. అని ఇట్లు = ఈ చెప్పబోవురీతిని, అనియెన్ = చెప్పెను.

తా. అపుడామె బాలకుని నూరార్చి యిట్లు చెప్పఁ దొడంగెను.

క. అనఘా ! యీదుఃఖమునకుఁ

బనిలే దన్యులకు సొలయ బలవంతం బై

తనపూర్వజన్మదుష్కృత

ఘనకర్మము వెంట నంటఁగా నెవ్వలనన్.

13.

టీ. అనఘా = దోషరహితుఁడా ! తన పూర్వజన్మదుష్కృత ఘనకర్మము = నీముందటిజన్మమునందలి పాపరూపమైనగొప్పకర్మ, ఎవ్వలనఁ = ఏవైపున (అన్నివైపులందును), బలవంతంబై = బలమిగలదై - తీరినదై; వెంటఁ అంటఁ = వెంటఁబడించి వచ్చుచుండ, సొలయఁ = వగచుటకు, కనిలేదు = అవసరములేదు.

తా. ఓ చిన్నవాడా ! మన మొనర్చినపూర్వజన్మపు బాపకర్మము బలవంతమై మనల నిట్లు వెంటఁబడించి వీడించుచుండఁగా, నీ విపుడు పడినబన్నమునకై యొరుల నని యుపయోగము లేదు.

వ. కావున.

14.

టీ. కావునఁ = కాబట్టి.

క. పెనిమిటిచేతను పెండ్లా

మని కాదు నికృష్టదాసి యనియును బిలువం

గను జాలనిదుర్భగురా

లనఁ గలనాకుఁ నుదయ మందినకతనన్.

15.

టీ. పెనిమిటిచేతను = భర్తచేతను, పెండ్లాము = భార్య, అని కాదు = ఇట్లని పిలువఁబడుటయొండని, నికృష్ట = నీచురాలయిన, దాసి = పనికత్తె, అనియును = ఇట్లనికూడ, పిలువంగనుజాలని = పిలుచుటకుఁ గూడఁ బనికిరాని, దుర్భగురాలు = దౌర్భాగ్యవంతురాలు, అనఁ = అనుటకు, కల =

తగిన, నాకుక్షి = నాకడుపునందు, ఉదయమందినకతన = ఉత్పత్తి.
జొందిన కారణముచే.

తా. పరునిచేత భార్యయని విలువబడకపోవడమేగాక తుదకు దాని
యనిగూడ విలువబడనంతటి యదృష్టహీనురాల నగు నాకుక్షియందు నీ
పుద్భవించిన కారణమున.

క. నిను నాడినయాసురుచివ

చనములు సత్యంబు లగును సర్వశరణ్యం
డనఁగలహరిచరణంబులు

గను జనకునియంక మెక్కఁగాఁ దలఁతేనిన్.

16

టీ. ఓబాల్కుడా! నిను = నిన్నుంగుఱించి, అడిన = చలికిన,
అసురుచి = అసురుచియొక్క, వచనములు = వాక్యములు, సత్యంబులు =
నిజములు, అగును. సర్వ = సమస్తజంతువులసమూహమునకు, శరణ్యండు =
రక్షకుఁడు, అనంగల = అనుటకు సమర్థుఁడయిన, హరి = విష్ణుమూర్తి
యొక్క, చరణంబులు = పాదములను, జనకుని = తండ్రియొక్క, అంకము =
తొడను, ఎక్కఁగా = తలఁతేని = ఎక్కుటకు నీవు తలంచినయెడల, కను =
సేపించుము.

తా. ఓబ్రహ్మవాడా! యాసురుచి చెప్పినది నిజము. నీకు నీతండ్రి
యంకము సధిష్ఠింపవలెనని శోరికయున్నచో సమస్తచరాచరముల రక్షింపఁ
గల యాహరిపాదములను గొలుపుము.

వ. కావునం బినతల్లి యైనయాసురుచియాదేశంబున నధోక్షజు
నాశ్రయింపు మని వెండియు నిట్లనియె. 17

టీ. కావున = కాబట్టి, పినతల్లియైన = నీకు బిన్నతల్లియైన,
అసురుచి = అసురుచియొక్క, ఆదేశంబున = ఆజ్ఞాప్రకారము, అధో
క్షజు = శ్రీవిష్ణువును, అశ్రయింపుము = సేవింపుము. అని = చెప్పి,
వెండియు = వజ్జియు, ఇట్లు = ఈవిధముగా, ఆనియె = చెప్పెను.

తా. అదువలన నోభువుండ! నీవితల్లిచెప్పినప్రకారము శ్రీమహా విష్ణువును గొలువుమని మఱల నీవిధముగఁ జెప్పం దొడంగెను.

సీ. పరికింప నీవిశ్వపరిపాలనమునకై

యర్థి గుణవ్యక్తుడైనయట్టి

నారాయణనిపాదనలినముల్ సేవించి

తగ బ్రహ్మ బ్రహ్మపదంబు నొందె
ఘనుఁడు మీతాత యామనువు సర్వాంతర

యామిత్యమగునేక మైనదృష్టిఁ
జేసి యాగముల యజించి తా భౌమసు

ఖములను దివ్యసుఖముల మోక్ష

తే. సుఖములను బొందె నట్టియచ్యుతునిఁ బరుని

వితతయోగీంద్రనికరగ వేష్యమాణ

చరణసరసిజయుగళు శశ్వత్ప్రకాశు

భక్తవత్సలు విశ్వసంపాద్యు హరిని.

18

టీ. పరికింప = ఆలోచింపఁగా, ఈ = పరిదృశ్యమానమైన, విశ్వ = ప్రపంచముయొక్క, పరిపాలనమునకై = పరిపాలనము చేయుటకై, అర్థి = శ్రీతితో, గుణవ్యక్తుడైనయట్టి = మాయాగుణములచే స్వరూపమునొంది నట్టి, నారాయణని = విష్ణుమూర్తియొక్క, పాదనలినముల్ = పాదపద్మములను, సేవించి = శోలించి, తగ = ఓర్వనట్లుగా, బ్రహ్మ = నలువ, బ్రహ్మపదమును = మోక్షమును, ఒందె = పొందెను. ఘనుఁడు = గొప్పవాఁడగు, మీతాత, ఆమనువు, సర్వాంతరయామిత్యముఅగు = అన్నివస్తువులలో నిముడుటయను, ఏకమైన = ఒక్కటియైన, దృష్టి = చేసి = దృష్టిచేత, తాను = అతఁడు, యాగములను = క్రతువులను, యజించి = చేసి, భౌమ = భూమియందలి, సుఖములను = సౌఖ్యములను, దివ్య = స్వర్గమునందలి, సుఖములను = సౌఖ్యములను, మోక్ష = మోక్షమునం

దలి, సుఖములను = సౌఖ్యములను, పొందెను. కావున, అట్టి = అటువంటి, అచ్యుతునికొ = నాశరహితుడైనవాని, పరుని = సమస్తవస్తువులకంటె భిన్నుఁడైనవాని, వితత = విస్తారమున, యోగీంద్రనికర = యోగులలో నుత్తముల సమూహముచే, గవేవ్యమాణ = వెదకఁబడు, చరణసరసిజయుగభుక్ = పాదపద్మద్వంద్వముగలవాని, భక్త = స్వభక్తులయందు, వత్సలుకొ = ప్రేమకలవాని, విశ్వ = సమస్తప్రపంచముచే, సంపాద్యుకొ = పొందఁదగిన, హరిని = సాక్షాద్విష్ణువును, సేవింపుము. అని ముందుపద్యముతో నన్వయము.

తా. సుసీతి యాధువునితోఁ దమపూర్వులు శ్రీహరిని గొల్పి యుత్కృష్టమగు పదవిని జేందిరిని చెప్పుచు జ్ఞానోపదేశము చేయుచున్నది. ప్రపంచరక్షణార్థ మవతరించి మాయారూపమును దాల్చిన శ్రీవిష్ణువుయొక్క పాదకమలము లాశ్రయించుటచే బ్రహ్మ పరబ్రహ్మపదమున నైక్యము నొందె ననియు, బ్రహ్మమునందే తదేకాగ్రదృష్టి కలుగుటవలన నామనువు సమస్తభూతములలో నిమిడియుండెననియు, (అనఁగా సాక్షాద్విష్ణురూపముఁ జేందె నని భావము) మఱియు సతఁడు యాగముల నొనర్చి భూసౌఖ్యముల నొందె ననియు, (అనఁగా రాజ్యాధిపత్యము మున్నగునవి యనుభవించె ననియు,) స్వర్గసుఖములను గూడ ననుభవించె ననియు, (అనఁగా రంభాద్య పురోగణములతోఁ జిరకాలము శ్రీడించుచు దేవత్వము నొందె ననియు) నింతియగాక మోక్షసుఖములఁ జేందె ననియు, (అనఁగాఁ బునర్జన్మములేక శ్రీమహావిష్ణువుయొక్క వేదస్వరూపమునందు లీనమయ్యె ననియు) గనుక నిట్టిశక్తికలిగినటువంటియు, ఋషీశ్వరు లందఱిచేతను బొందఁదగినట్టియు, భక్తవాత్సల్యము కలిగినట్టియు శ్రీహరిని సేవింపుము.

వ. మఱియును.

క. కరసరసీజగృహీతాం

బురుహాయు నరవిందగర్భముఖగీర్వాణుల్

పరికింపంగలలక్ష్యే

తరుణీమణిచేత వెదకఁ దగుపరమేశున్.

20

టీ. కరసరసిజ = పద్మమతో సమానమయిన హస్తముచేత, గృహీత = చట్టుకొనఁబడిన, అంబురుహయు = పద్మముకలదియు, అరవిందగర్భముఖ = బ్రహ్మదేవుఁడు మొదలగు, గీర్వాణుల్ = దేవతలు, పరికింపంగల = ఆలోచింపఁదగిన, లక్ష్యే = లక్ష్యమైనది, తరుణీమణిచేత = స్త్రీరత్నముచేతను, వెదకఁ = వెదకుటకు, తగు = సమర్థుడైన, పరమేశున్ = సర్వేశ్వరుని, సేవింపుము.

తా. విష్ణుగుణములను నుసీతి స్తోత్రముచేయుచున్నది.—పద్మమతో సమానమగు తనహస్తముతోఁ బద్మమును ధరించినట్టియు బ్రహ్మదేవతల చేతను గూడ వెదకఁబడునట్టి లక్ష్యచేతనుగూడ వెదకఁబడునట్టి పరమేశుని (అనఁగా లోకమాతయగు సాక్షాత్పరమేశ్వరునిభార్యయయ్య నామెకుఁ గూడ మనసీయనివాడగు) నారాయణుని సేవింపుము.

— ధ్రువుఁడు నారదోపదేశంబు వడసి తపంబుచేయుట —

వ. నిజధర్మపరిశోభితం బైనయేకాగ్రచిత్తంబున నిలిపి సేవింపు ముష్టుహాత్తునికంటె నీదుఃఖం బపనయించువాఁ డన్యుం డొక్కరుండు గలండే యని పలికినఁ బరమార్థప్రాప్తిహేతుకంబు లైనతల్లివాక్యంబులు విని తన్నుఁ దాన నియమించుకొని పురంబు వెడలి చనునవసరంబున నారదుండు దద్వైతాంతం బెఱింగి యచ్చటికిఁ జనుదెంచి యతనిచిక్కిరితంబు దెలిసి పాపనాశకరం బైనతనకరతలంబున నాధ్రువుని శిరం బంటి మానభంగంబునకు సహింపని క్షత్రి

యుల ప్రభావం బద్భుతంబు గదా! బాలకుం డయ్యుఁ బిన
తల్లి యాడినదురుక్తులు చిత్తంబునం బెట్టి చను చున్నవాఁ
డని మనంబున నాశ్చర్యంబు నొంది యోబాలక! సకల
సంపత్సమృద్ధం బగుమందిరంబు దెగడి యెంటి యెందు
నేఁగెదవు? స్వజనకృతం బగు నవమానంబుచే నిను సంత
ప్తుంగాఁ దలంచెద ననిన ధృవుం డిట్లనియె. సపత్నీమాతృ
వాగ్విమోక్షతం బగువ్రణంబు భగవద్దానయోగరసాయనం
బున మాపికిందు ననిన విని ధృవునికి నారదుం డిట్లనియె.

టీ. నిజ = తనయొక్క, వికార = కదలని, చిత్తంబున =
చున్నందు, ఆతని, నిలిపి = ఉంచిన, సేవింపుము = కొలువుము. అమ్మ
హస్తానికంటె = ఆమహస్తాదగు. హరికంటె, నీ = నీయొక్క, దుఃఖంబు =
దుఃఖమును, అపనయించువాడు = తొలగించువాడు, అవ్యం దోక్క
రుండు = ఇతరుఁ డోకరుఁడును, కలందే = ఉన్నాఁడా (లేదని భావము).
అని=ఇట్లు, పరికిన = చెప్పినతోడనే, పరమార్థ = మోక్షమును, ప్రాప్తి =
చెందుటకు, హేతుకంబులైన = కారణభూతములైన, తల్లివాక్యంబులు =
తనతల్లియగు శునీత్యుబదేశములను విని, తన్నుఁ దాన = తనంతట తానే,
నియమించుకొని = విడిచిపెట్టి, చను = వెళ్లనట్టి, అపనరంబున =
సమయమునందు, నారదుండు = నారదుఁడను పురాతన ఋషి, తద్వృ
త్తాంతంబు = ఆనంగని, ఎఱింగి = తెలిసికొని, అచ్చటికి = ఆస్థలము
నకు, చనుచెంచి = వచ్చి, ఆతని = ఆతనియొక్క, చికిత్సితంబు =
కోరికను, తెలిసి = తెలిసికొని, పాపనాశకరంబయిన = పాపముల నశింపఁ
జేయు, తనకరతలంబున = తనయొక్కయఱచేతితో, ఆధృవునిశిరంబు,
అంటి = ముట్టుకొని, మానభంగమునకు = మర్యాదచెడుటకు, నహింపని =
ఓర్వని, క్షత్రియుల = రాజులయొక్క, ప్రభావంబు = మహిమము.

అద్భుతంబుగదా = ఆశ్చర్యముగదా, బాలకుండయ్యుక్ = పిల్లవాడైనను, వినతల్లియాడిన = వినతల్లిచేత బలకఁబడిన, దురుత్తులు = దుర్భాషలు, చిత్తంబున, ఉంచుకొని, చనుచున్నవాడు = వెళ్లుచున్నవాడు, అని = ఈ ప్రకారముగా, మనంబున = మనస్సున, ఆశ్చర్యంబునొంది = ఆశ్చర్యపడి, పీబాలక = పీకుఱ్ఱవాడా! సకల = సమస్తమైన, సంపత్ = సంపదలతో, సమృద్ధంబగు = నిండియున్న, మందిరంబు = గృహమును, తెగడి = తుచ్చముగఁ దిరస్కరించి, ఒంటిక = ఒంటరిగా, ఎండు = ఎక్కడకు, ఏగెడవు = వెళ్లేదవు, స్వజన = బంధువులచేత, కృతంబగు = చేయఁబడిన, అవమానముచే = తిరస్కారమున, నిను, సంతప్తురగా = పరితపించునట్లుగా, తలంచెదన్ = ఉపించెదను. అనిన = ఇట్లనిన తోడనే, ధృవుడు, ఇట్లు = వక్ష్యమాణప్రకారము (చెప్పఁబోవురీతిని), అనియె = చెప్పెను. సవత్సీమాత్మ = సవతితల్లియొక్క, వాక్ = మాటలనెడు, ఇమ = బాణములచేత, క్షతంబగు = తగిలిన, ప్రణంబు = గాయము, భగవత్ = వద్దలై శ్వర్యసంపన్నుడైన విష్ణువుయొక్క, ధ్యానయోగ = ధ్యానయోగ మనెడు, రసాయనంబున = దివ్యోషధముచే, మాపిశొందును = పోగొట్టుకొనెదను. అనిన = అనిన తోడనే, విని, ధృవునికి, నారడఁడు, ఇట్లు = ఈచెప్పఁబోవురీతిని, అనియె = పల్కెను.

తా. సునీతి ప్రైప్రకారము శ్రీవిష్ణుగుణములను స్తుతించి యట్టిపరమేశ్వరుని సేవధ్యానమున స్తుతింపుమన, నట్టి తత్వోపదేశకములగు తల్లిమాటలను గ్రహించి యాబాలఁ డట్లనే చేయ నిశ్చయించి పురమువెడలి పోవుచుండ నారదుం డావార్త నెఱిగి, యీకుఱ్ఱవాడు క్షత్రియఁడగుటచే నవమానమును సహింపక గృహమునుండి దేవతారాధనమునకై పోవుచున్నాఁడని యాశ్చర్యమునొందుచు నారదుం డాధృవునియొద్దకు వచ్చి యిట్లీసమస్తసంపత్సమృద్ధంబగురాజ్యమునందాకలేక స్వజను లనినమాట కిట్లు సహింపక యొంటరిగా బోవచ్చునా యని యనఁగానే, యాధృవుడు సవతితల్లివాక్కును.

బాణవ్రణమును భగవద్ధ్యానమనెడు దివ్యౌషధము నిచ్చి మాన్చివేసెద నని
సారదునకుఁ జెప్పఁగా సారదుఁ డిట్లు చెప్పఁచొడంగెను.

క. విను పుత్రక బాలుడవై

యనయంబును క్రీడలందు నాసక్తమనం

బునఁ దిరిగెడునిక్కాలం

బున నీ కవమానమానములు లే వెందున్.

22

టీ. పుత్రక = పితృజ్ఞవాఁడా ! విను = నామాట వినుము. బాలుఁ
డవై = కుఱ్ఱవాడవై, అనయంబును = ఎల్లపుడును, క్రీడలందున్ = ఆటల
యందు, ఆసక్త = తగుబుకొనిన, మనంబునన్ = మనసుతో, తిరిగెడు =
సంచరించునట్టి, ఇక్కాలంబునన్ = ఇటువంటివయఃకాలమునందు, ఎందున్ =
ఏవిధమునను, నీకు, అవమానమానములు = గౌరవము అగౌరవమును,
లేవు.

తా. బాలుడగు ధృవునితో సారదుఁ డిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు:—
ధృవుఁడా ! నీవు పసికుఱ్ఱవాడవై యాటలాడుకొనినంత కాలము నీకు
మాసావమానము లనఁగా నెవ్వీ ? (అనఁగాఁ బసివారి కాటపాలయం
దభిలాష తప్ప సంతమాత్రము మాసావమానము లుండ వని తాత్పర్యము.)
కాన నామాట వినుము.

తే. కాన మనమునఁ దద్వివేకంబు నీకుఁ

గల్గినేనియు సంతోషకలితు లయిన

పురుషు లాత్మీయకర్తవిస్మరణఁజేసి

వితతసుఖదుఃఖము లనుభవింతు రెపుడు.

23

టీ. కానన్ = కాబట్టి, మనమునన్ = మనస్సునందు, తద్వివేకంబు =
అట్టిజ్ఞానము, నీకున్, కలిగెన్ = కలిగెను. ఏనియన్ = అయినను, సంతోష
కలితు లయిన = ఆనందముతో ఒప్పియున్న, పురుషులు, ఆత్మీయ = తమ

ధృవో—2

సంబంధమయిన, కర్త = సుకృతదుష్కృతకర్తలయొక్క, విస్ఫురణఃకేసి = ప్రకాశముచేత, వితతసుఖదుఃఖములను = విస్తారమయిన సుఖమును దుఃఖమును, ఎప్పుడు = ఎల్లప్పుడు, అనుభవించురు = అనుభవించెదరు.

తా. నారదుఁ డిట్లు కుజ్జివానితోఁ జెప్పుచున్నాఁడు:—మానావ మానము లవసరము లేనికాలమునను నీ కట్టిజ్ఞానమార్గము కుదిరెను. అందుచేఁ గొందఱు జ్ఞానులు తమతమ సుకృతదుష్కృతకర్తలవలన గొప్ప సుఖములను గాని గొప్పదుఃఖములను గాని యనుభవించెదరు.

వ. కావున వివేకంబు గల పురుషుండు తనకుం బ్రాప్తంబు లగు సుఖదుఃఖంబులు దైవవశంబులుగాఁ దలంచి తావన్నా త్రంబునం బరితుష్టుం డగు నీవును దల్లి చెప్పిన యోగ మార్గప్రకారంబున సర్వేశ్వరానుగ్రహంబుఁ బొందెద నంటివేని.

24

టీ. కావున = కాబట్టి, వివేకంబుగల = జ్ఞానముగల, పురుషుండు, తనకు, ప్రాప్తంబు లగు=వచ్చిన, సుఖదుఃఖములు. దైవవశంబులుగా = కర్తవ్యమున వచ్చినట్లుగా, తలంచి = ఆలోచించి, తావన్నాత్రంబున = అంశమాత్రముచేతనే, పరితుష్టుండు = సంతోషము కలవాఁడు, అగును. నీవును, తల్లిచెప్పిన = నీతల్లి యుపదేశించిన, యోగమార్గప్రకారంబున = యోగమార్గానుసారముగా, సర్వేశ్వర = సర్వేశ్వరునియొక్క, అనుగ్రహంబు = దయను, పొందెదను = తప్పక పొందుదును, అని, అంటివేని = అనినట్లయిన.

తా. జ్ఞానియగు పురుషుండు తా ననుభవించు సుఖదుఃఖములు దైవ వశంబులుగాని నావి కావనుచు జ్ఞానబోధముననే సంతసించుచుండును. నీవు నటుల మీతల్లిచెప్పిన జ్ఞానోపదేశక్రమమునఁ బరమేశ్వరునిదయ సంపా

దింపెద నని నీవు కోరినయెడ, ఇట్లు చేయవలయునని ధృవునితో నారదుడు చెప్పచున్నాడు.

సీ. అనఘాత్తు యోగింద్రు లనయంబు ధరఁ బెక్కు
జన్మంబులందు నిస్సంగ మైన
మతిని బ్రయోగసమాధినిష్ఠులఁ జేసి
యైనను దెలియ లే రతనిమార్గ
మది గాన నతఁడు దురారాధ్యుఁ డగు నీకు
నుడుగుము నిష్ఫలోద్యోగ మిపుడు
కాక నిశ్చేయసకాముడ వగుదేనిఁ
దండ్రి వర్తించు తత్కాలమందుఁ

తే. ఖాని సుఖదుఃఖములు రెంటిలోన నెద్ది
దైవవశమునఁ జేకుటఁ దానఁజేసి
దెందమునఁ జాలసంతృప్తి నొందువాఁడు
విమలవిజ్ఞాని యన భువి వెలయుచుండు.

25

టీ. అనఘ ఆత్మ = దోషరహితమైన అంతఃకరణము కలవాఁడా !
యోగింద్రులు = మునిశ్రేష్ఠులు, అనయంబు = ఎల్లప్పుడు, ధరఁ = భూమి
యందు, పెక్కుజన్మంబులందు = అనేకములయిన పుట్టుకలందు, నిస్సంగ
మైన = ఆసక్తిలేని, మతిని = బుద్ధిచేత, ప్రయోగ = ప్రతాదులందును,
సమాధి = వికారతయందును, నిష్ఠులఁ = ఉండుటలను, చేసియైనను = చేసి
నప్పటికిని, అతనిమార్గము = ఆపరమేశునియొక్క ప్రోసను, తెలియలేదు =
తెలిసికొనుటకు సమర్థులు కాకుండిరి. అదిగానఁ = అందుచేత, అతఁడు =
ఆపరమేశ్వరుఁడు, నీకు, దురారాధ్యుఁడు = అతికష్టముగా నారాధింపఁ
దగినవాఁడు, నిష్ఫల = ఫలములేని, ఉద్యోగముఁ = ప్రయత్నమునుండి,
ఇపుడు, ఉడుగుము = మఱియు. కాక = అట్లుగాక, నిశ్చేయస

కాముడవగుదేనిక్ = మంగళమును కోరినవాడవయిన యెడల, తండ్రి = ఓతండ్రి ! వర్తించు = ప్రవర్తించునట్టి, తత్కాలమందుక్ = ఆకాలమునందు, పూని = పట్టుదలతో, సుఖదుఃఖములు రెంటిలోనక్ = సుఖదుఃఖములు రెంటియందును, దైవవశమునక్ = అదృష్టముచే, ఏది = ఏది, చేతులుక్ = సమకూరునో, దానఁజేసి = దానిచేత, డెదమునక్ = మనస్సునందు, చాలక్ = విస్తారముగా, సుతుష్టినిందువాడు = సంతోషమును బొందువాడు, విమల = నిర్మలమయిన, విజ్ఞాని = విశేషజ్ఞానముగలవాడు, అనక్ = అనఁగా, భువిని = భూమియందు, వెలయుచుండుక్ = ప్రకాశించుచుండును.

తా. నారదుడు ధృవునితో నీ వట్టిదయను సంపాదించలేవు గాన నీ బుద్ధిని ఈతలంపునుండి మరల్పు మనఃధృవునితోఁ జెప్పుచున్నాడు—గొప్ప మునీశ్వరులైనైతము జ్ఞాంతరములనుండియుఁ బ్రయోగసమాధిస్థులచేసియును ఇతరసంగనపేక్షితమయిన జ్ఞానమును సంపాదించ లేకుండిరి. కాన దురారాధ్యుడగు నాహరిని నీవు కనుగొనలేవు గాన నట్టిబుద్ధినుండి మఱియుము. అట్లుకాక మోక్షమును గోరువాడవయినచో దైవవశమునఁ బ్రాప్తించు సుఖదుఃఖముల ననుభవించుచుండుము. అట్లునుభవించుచు సంతోషించువాడు విశేషజ్ఞానవంతుడుగా భూమియందుఁ బ్రకాశించుచుండును.

వ. మఱియు గుణాధ్యుం డగువానిం జూచి సంతోషించుచు నాభాసుం డగువానింజూచి కరుణించుచు సమానునియెడ మైత్రి సలుపుచు వర్తించుచున్నవాడు తాపత్రయాది కంబులం దొంటంగు నని నారదుండు పలికిన విని ధ్రువుం డిట్లనియె ననఘా యీశమంబు సుఖదుఃఖహతాత్మ లగు పురుషులకు దుర్గమం బని కృపాయత్తుండ వైననీచేత వినం బడె నట్లయినం బరభయంకరం బగుతౌత్రధర్మంబు నొం

దిన యవినీతుండ నగునేను సురుచిదురుక్తి బాణవినిర్భిన్న
హృదయుండ నగుట మదీయచిత్తంబున శాంతి నిలువదు.
కావునం ద్రిభువనోత్కృష్టంబు ననన్యాధిష్ఠితంబు నగుపదం
బును బొంద నిచ్చించిననాకు సాధుమార్గంబు నెఱింగిం
పుము నీవు భగవంతుం డగునజనియూరువువలన జనించి
వీణావాదనకుశలుండ వై జగద్ధితార్థంబు సూర్యుండునుం
బోలె వర్తింతు వనిన విని.

26

టీ. నారదుఁ డాశ్రమవానితో మఱియఁ జెప్పఁచున్నాఁడు:—మఱియు,
గుణ=గుణములతో, ఆధ్యుండగువానికొ = కూడినవానిని, చూచి, సంతో
షించుచు, ఆభాసుండగువానికొ = తక్కువయైనవానిని, చూచి, కరుణిం
చుచుకొ = దయనుజూపుచు, సమానునియెడకొ = తనతో సమానుడైన
వానియొద్ద, మైత్రిసలుపుచుకొ = స్నేహముచేయుచు, వర్తింతుచున్నవాఁడు =
ప్రవర్తింతుచున్నపురుషుఁడు, తాపత్రయాదికంబులకొ = సంసారతాపత్రయ
ములనుండి, తొఱంగునని = తొలఁగిపోవు నని, నారదుండు, పలికినకొ =
పలికినతోడనే, విని, ధృవుండు, ఇట్లు=వక్ష్యమాణప్రకారము, అనియెకొ =
అనెను. అనఘా = పాపరహితుఁడా! ఈశమంబు = ఈశాంతియనుగుణము,
సుఖదుఃఖము తాత్త్వ లగుపురుషులకు = సుఖదుఃఖము లనుభవించు పురుషులకు,
దుర్గమంబుని=పొందుటకు పీలు కానిదని, కృపాయత్తుండవయిన = దయాయత్త
చిత్తుండవయిన, నీచేత=నీమూలమున, వినంబడెను. అట్లయిన = ఆలాగయినను,
పర భయంకరంబగు = శత్రువులకు భయమును గలుగఁజేయు, హస్త =
క్షత్రియుల కుచిత్రమయిన, ధర్మంబును = ధర్మమును, ఒందిన = పొందినట్టి,
అవినీతుండ నగు = నీతిలేని, నేను, సురుచి = సవలికల్లి యగు సురుచి
యొక్క, దురుక్తి = చెడుమాటలనెడు, బాణ = బాణములచే, వినిర్భిన్న =
భేదింపఁబడిన, హృదయుండ నగుటకొ = మనస్సుగలవాఁడ నగుటచే, మదీయ =

నాసంబంధమయిన, చిత్తంబునకొక = మనస్సునందు, కాంతి = శమగుణము, నిలం
తదు = ఉండదు. కావునకొక = కాబట్టి, త్రిభువన = మూడులోకముల
కంటెను, ఉత్కృష్టంబును = గొప్పదియును, అనన్యార్థిష్ఠితంబునగు = ఇతరు
లచే నధిష్ఠింపఁబడనిదియునగు, పదంబును = స్థానమును, పొందకొక = పొందు
టకు, ఇచ్చించిన = కోరినట్టి, నాకు, సాధు = మంచిదగు, మార్గంబును = త్రోవను,
ఎఱింగింపుము = తెలియఁజెప్పము. నీవు, భగవంతుండగు = వడ్లుకైశ్వర్య
సంపన్నుండగు, అజుని = బ్రహ్మదేవునియొక్క, ఊరువులవలనకొక = తోడల
నుండి, జనించి = పుట్టి, వీణావాదనకుశలుండవై = వీణావాయింపుటయందు
మిక్కిలి సేర్వుగలవాడవై, జగత్ = లోకముయొక్క, హితార్థంబు =
హితవునిమిత్రము, సూర్యుండునుంబోలె = సూర్యునివలె, వర్తింతువు =
ఉండువు, అనినకొక = అనినతోడనే, విని.

తా. నారదుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు:—ఓధ్రువఁడా! తనకంటె గుణా
ధ్యునిజూచి సంకసించువాఁడును, తక్కువవానింజూచి దయతలఁచువాఁడును,
సమానునియందు మైత్రిజరపువాఁడును, తాపత్రయాదులనుండి మఱియునని
నారదుఁడు చెప్పగా ధ్రువుఁ డతనితో శమమనునది యోగులకుఁగూడ
కుదురదని తమరే నెలవిచ్చియుంటిరి. మాసవలితల్లి యాడినమాటలకు నా
మనస్సు కొంచెమైనను గలఁకదేఱకున్నయది. శత్రుభయంకరమగు క్షాత్ర
భర్తము నొంది యడఁకువ లేకున్నట్టి నాకు నత్యుత్కృష్టంబగు తత్పద
మెట్లు లభించునో యావిషయము బ్రహ్మ యూరువులనుండి లోక సంరక్ష
కార్థ మవతరించి యానందముగా వీణానాదనమునం దలి సమర్థులరైన
తమరుతప్ప నితరులు తెలియఁజేయు సమర్థులులేరు. తమ రట్టిపదము లభించు
నుపాయము చెప్పవలె నని సూర్యునితో సమానముగాఁ బ్రకాశించుచున్న
యానారదుని ధ్రువుఁ డడిగెను.

క. నారదుఁ డిట్లను ననఘ కు

మారక విను నిన్ను మోక్షమార్గంబునకు

బ్రేరేచినవాఁ డిప్పుడు

ధీరజనోత్తముఁడు వాసుదేవుం డగుటన్.

27

టీ. నారదుఁడు, ఇట్లు = ఈవిధముగా, అనుక్ = అసెను. అనఘ = చోషరహితుఁ డైన, కుమారక = పిల్లవాఁడా! వాసుదేవుండు = కృష్ణ మూర్తి, ధీరజన ఈత్తముఁడగుటన్ = ధీరపురుషులలో శ్రేష్ఠుఁ డగుటచే, నిన్ను, మోక్షముక్తియొక్క, మార్గంబునకున్ = త్రోవకు, ఇప్పుడు, ప్రేరేచినవాఁడు = ప్రేరేపణ చేయుచున్నవాఁడు, విను=నామాట వినుము.

తా. నారదుఁ డాధువునితో నిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు:—ఓకుమారుఁడా! వాసుదేవుఁడు ధీరపురుషులలో నుత్తముఁ డగుటచేత నిపుడు నిను మోక్షమార్గమునఁ బెట్టదలఁచి యుండెను. నామాట దృఢభక్తితో వినుము.

వ. నీవు నమ్మహాత్ముని సజస్రధ్యానప్రవణునిత్తుండ వై భజియింపుము. 28

టీ. నీవును, అమ్మహాత్ముని = ఆపరమేశ్వరుని, అజ...డవై = అజస్ర = ఎల్లపుడును, ధ్యాన = ధ్యానమునకు, ప్రవణ = లొంగిన, చిత్తుండవై = మనస్సుకలవాఁడవై, భజియింపుము = సేవచేయుము.

తా. కాబట్టి, ఓబాలకా! నీవుగూడ, నిపుడు పరమేశుని ధ్యానించు మనస్సునే కలిగి యాతని స్తుతింపుము.

క. పురుషుండు తవిలి చతుర్విధ
పురుషార్థశ్రేయ మాత్మఁ బొందెద ననినన్
ధరఁ దత్ప్రీతికి హేతువు
హరిపదయాగళంబు దక్క నన్యము గలదే.

29

టీ. పురుషుఁడు, తవిలి = కోరి, చతుర్విధ = నాలుగు విధములయిన, పురుషార్థ = పురుషార్థము లనెడి, శ్రేయము = సంపత్తును,

అత్త = మనస్సులో, పొందెదననిన = పొందెదననియనినచో, ధర = భూమియందు, తత్ప్రాప్తికి = ఆచతుర్విధపురుషార్థప్రాప్తికి, హేతువు = కారణము, హరిపదయుగళంబు దక్క = విష్ణుపాదద్వయముతప్ప, ఆన్యము = ఇతరము, కలదే = ఉన్నదా? (లేదని భావము.)

తా. ఒకపురుషుడు ధర్మార్థకామమోక్షములను చతుర్విధపురుషార్థములను జెందఁదలచినచో వాని కాచతుర్విధపురుషార్థములు లభించుటకు హరిపదద్వయసేవ తప్ప వేఱుతోన లేదని భావము.

వ. కావున.

30

టీ. కావున = కాబట్టి.

క. పరయమునాతటమునఁ దగు

హరిసాన్నిధ్యంబు శుచియు నతిపుణ్యము నై

పరఁగినమధువనమునకును

సరసగుణా చనుము మేలు సమకుటు నచటన్.

31

టీ. పర = శ్రేష్ఠమైన, యమునా = యమునానదియొక్క, తటమున = ఒడ్డునందు, తగు = ఒప్పునట్టి, హరిసాన్నిధ్యంబు = హరియొక్క సమీపముకల, శుచియు = మిక్కిలి పరిశుద్ధమును, అతి = మిక్కిలి, పుణ్యమునై = పుణ్యముకలదియైనై, పరఁగిన = ఒప్పుచున్న, మధువనమునకు = మధువనమునుగూర్చి, సరసగుణా = మంచి గుణములుగలవాఁడా! చనుము = వెట్లము. అచటన్ = అచ్చట, మేలు, సమకుటు = దొరకును.

తా. ఓకుఱ్ఱవాఁడా! శ్రేష్ఠమైన యమునానదియొద్దను నతిపరిశుద్ధముగా నుండునట్టియు పుణ్యమొసఁగునదియు నై హరిసాన్నిధ్యమునకుల మధువనమునకు నీ విపు డరిగినచో నచట మేలు కలుగును.

క. ఆయమునాతటిసీశుభ

తోయములం గ్రుంకి నిష్ఠతో నచ్చట నా

రాయణునకును నమస్కృతు

లాయతమతిఁజేసి నేయు యమనియమములన్.

32

టీ. ఆయమునాతటిసి = ఆయమునానదియొక్క, శుభ = శరీశుద్ధము
లైస, తోయముల = ఉదకములయందు, శ్రుంకి = మునిగి, నిష్ఠ
తో = నీమముతో, అచ్చట = ఆస్థలమునందు, నారాయణునకును =
సాక్షాత్తునినూరాయణమూర్తికి, నమస్కృతులు = నమస్కారములు,
అయత = విస్తారమయిన, మతిఁజేసి = జ్ఞానముతో, యమనియమము
ల = బహిరింద్రియమును అంతఃకరణమును జయించుటలను, చేయు =
చేయుము.

తా. ఓబాలకుడా! పరిశుద్ధములగు యమునానది నీటియందు మునిగి
యచట భక్తియుక్తముగా నారాయణుని దలంచి యమనియమములతో
జపముచేయుము.

వ. మఱియు బాలుండ పగుటంజేసి వేధాధ్యయనాద్యుచిత
కర్తానర్హుండ వయ్య నుచితంబు లగుకుశాజినంబులంజేసి
స్వస్తికప్రముఖాసనంబులం గల్పించికొని త్రివృత్పాణా
యామంబులచేతం బ్రాణేంద్రియమనోమలంబు లనుచాం
చల్లదోషంబుల హరించి స్థిరం బయినచిత్తంబున. 33

టీ. మఱియు = ఇంకను, బాలుండ పగుటంజేసి = పసివాడ
పగుటచేత, వేద = వేదములయొక్క, ఆధ్యయన = పఠించుట, ఆది = మొద
లగు, ఉచిత = తగిన, కర్త = పనులకు, అనర్హుండవయ్య = తగనివాడ
వయినను, ఉచితంబులగు = తత్కాలోచితములగు, కుశ = దర్బలచేతను
అజినంబులంజేసి = చర్మములచేతను, స్వస్తికప్రముఖ = స్వస్తికము మొదలగు,
అసనంబుల = ఆసనములను, కల్పించికొని = తయారుచేసికొని, త్రివృత్ =
మూడు కాలములయందలి, ప్రాణాయామంబులచేత = వాయుధారణల

చేతను, ప్రాణేంద్రియం = ప్రాణములయొక్కయు, ఇంద్రియములయొక్కయు, మనోమలంబులు = మనస్సునందలికుట్టలు, అను = అనునట్టి, చాంచల్యం = చంచల త్వరూపమయిన, దోషంబులకొ = దోషములను, హరించి = పోగొట్టికొని, స్థిరంబయిన = ఏకాగ్రముగా నిల్చియున్న, చిత్తంబునకొ = మనస్సుతో.

తా. మఱియు సారదుఁడు తత్త్వమార్గసంపాదనసాధనము నుపదేశించుచున్నాఁడు:—ఓ ధృవుఁడా! నీవు బాలండవగుటచే వేదములు పఠించుట కర్హుండవు కావు, (అనఁగా వేదపఠనమును నీవు చేయఁగూడదని భావము.) అయినను నీకుఁ దగు కుశాజినములు ధరించి స్వస్థికము మొదలగు పేరులుగల కొన్నియాసనముల వేయుటను నేర్చుకొని మూఁడు కాలముల యందును బ్రాణాయామము చేయుచు (అనఁగా వాయువును నాసికారంధ్రము నుండి పీల్చి లోపలను స్తంభింపఁజేయుట) ప్రాణములయొక్కయు, నింద్రియములయొక్కయు, మనస్సుయొక్కయు మలరూపమయిన చాంచల్యరూప దోషము లేకుండఁ జేసికొని యేకాగ్రమగు బుద్ధితో.

సీ. ఆశ్రితఃసత్ప్రసాదాభిముఖుండును

నిద్రప్రసన్నాననేక్షణుండు

సురుచిరనాసుండు సుభూయగుండును

సుకపోలతలుండును సుందరుండు

హరినీలసంశోభితాంగుండుఁ దరుణుండు

నరుణావలోకనోష్ఠాధరుండుఁ

గరుణాసముద్రుండుఁ బురుషార్థనిధియును

బ్రహ్మతాశ్రయుండు శోభనపరుండు

తే. లలితశ్రీవత్సలక్షణలక్షితుండు

సర్వలోకశరణ్యుండు సర్వసాక్షి

పురుషలక్షణాయుక్తుండుఁ బుణ్యశాలి
యసితమేఘనిభశ్శ్యాముఁ డవ్యయుండు.

34

టీ. ఆశ్రిత = భక్తులకు, సత్ = మంచిదైన, ప్రసాద = అనుగ్రహమునకు, అభిముఖుండును = ఎదురుగా వచ్చువాఁడును, ఇద్ధ = వెలెఁగడి, ప్రసన్న = లేటలైన, ఆననముఖును, ఈక్షణండు = దృష్టి యుగలవాఁడును, నురుచిర = బాగుగాఁ బ్రకాశించుచున్న, నానుండు = ముక్కుకలవాఁడును, సుభ్రాయుగుండును = మంచి రెండుకనుబొమ్మలు కలవాఁడును, సుకపాలకలుండును = మంచిచెక్కిళ్లు గలవాఁడును, సుందరుండు = ఎన్నఁదగిన రూపముగలవాఁడును, హరిసీల = ఇంద్రసీలమాణిక్యముచే, సంశోభిత = ప్రకాశించుచున్న, అంగుండు = అవయవములు కలవాఁడును, తరుణుండు = యౌవనవంతుండును, ఆరుణావళోకన = సూర్యదృష్టివంటి, పీష్టాధరుండు = అధరోన్మముకలవాఁడును, కరుణాసముద్రుండు = దయాసముద్రుండును, పురుషార్థ = ధర్మార్థకామమోక్షములకు, నిధియుం = గనివంటివాఁడును, ప్రణత = నమ్రులగువారికి, ఆశ్రయండు = ఆధారమైనవాఁడును, శోభనకరుండు = మంగళము నిచ్చువాఁడును, లలిత = ఒప్పుచున్న, శ్రీవత్స = శ్రీవత్సనుడెడు, లక్షణ = మచ్చతో, లక్ష్మీతుండు = ఒప్పియున్నవాఁడును, సర్వ = సమస్తమగు, లోక = ప్రపంచమునకు, శరణ్యుండు = రక్షకుండును, సర్వ = సమస్తమును, సాక్షి = చూచువాఁడును, పురుష = వరపుపురుషునియొక్క, లక్షణ = చిహ్నములతో, యుక్తుండు = కూడనవాఁడును, పుణ్యశాలి = పుణ్యమతో నొప్పువాఁడును, అసిత = నల్లనైన, మేఘనిభ = మేఘముతో సమానమయిన, శ్యాముండు = శ్యామలవర్ణము గలవాఁడును, అవ్యయుండు = నాశరహితుండును, నైన యని మిఁదిపద్యముతో నన్వయము.

తా. నారదుండు విష్ణుమూర్తియొక్క స్వరూపమును భుజివ్రతకు దెలియఁనటుల వర్ణించుచున్నాఁడు:— శ్రీహరి త న్నాశ్రయించువారి

యందు దయగలిగియు నెల్లప్పుడును ప్రసన్నుడును చూపుగలిగియు నెన్నఁ
దగిన నానీకా భూకప్తలములు గలిగి నుండరమూర్తియై యింద్రనీల
మాణిక్యమును ధరించి యెఱ్ఱనిదృష్టికలిగి కరుణకు నమూద్రుడేమో యని
యనిపించుచు భర్తార్థకామమోక్షములకుఁ బుట్టినిల్లయి శ్రీవత్సమను మచ్చన
ధరించి ననున్తలొకమును రక్షించుచుఁ బుణ్యమూర్తియై నల్లనిమేఘము
పంటికరీరకాంతికలిగి ప్రకాశించునట్టివాఁడును.

వ. మఱియును.

35

టీ. మఱియును = అంతియకాక.

సీ. హరికిరీటకేయూరకంకణ భున

భూషణుం డాశ్రితపోషణుండు

లాలితకాంచీకలాపశోభితకటి

మండలుం డంచితకుండలుండు

మహనీయకౌస్తుభమణిఘృణిచారుగ్రై

వేయకుం డానందదాయకుండు

సలలితఘనశంఖచక్రగదాపద్మ

హస్తుండు భువనప్రశస్తుఁ డజుండు

తే. కమ్రసౌరభవనమాలికాధరుండు

హతవిమోహుండు నవ్యశీతాంబరుండు

లలితకాంచననూపురాలంకృతుండు

నిరతిశయ సద్గుణుండు దర్శనీయతముండు.

36

టీ. హర...భూషణుండు-హర = ముత్యాలహరమును, కిరీట = కిరీట
మును, కేయూర=బాహుపురులను, కంకణ=మరుగులు మొదలగు, భున =
గొప్పవైన, భూషణుండు=అలంకారములు కలవాఁడును, ఆశ్రిత...జుండు-

అశ్రిత = తన నాశ్రయించినవారిని, పోషణుండు = రక్షించువాడు, లాలి...
 డలుండు-లాలిత = సొగసైన, కాంచీకలాప = మొలనూ లనెడి భూషణముచే,
 శోభిత = ప్రకాశించుచున్న, కటిమండలుండు = కటిప్రదేశముకలవాడు,
 అంచితకుండలుండు = దివ్యచున్న కుండలములు గలవాడును, మహా...కుండు-
 మహనీయ = కొనియాడదగిన, కాస్తుభమణి = కాస్తుభమాణిక్యముయొక్క
 ఘృణి = కాంతులచే, చారు = సుందరమగు, శ్రేవేయకుండు = కంతా
 భరణము కలవాడును, ఆనందదాయకుండు = ఆనందమును ఇచ్చువాడును,
 సల...హస్తుండు-సలలిత = సుందరములైన, ఘన = గొప్పవగు, శంఖ = శంఖము,
 చక్ర = చక్రము, గదా = గద, వద్ద = వద్దము, హస్తుండు = హస్తము
 లందు గలవాడును, భువన = లోకమునందు, ప్రశస్తుండు = ఉత్కృష్టతను
 జేచినవాడును, అజాండు = జన్మములేనివాడును, కమ్రు = సుందర
 మయిన, సౌరభ = పరిమళముగల, వనమాలికా = తులసిమాలికను, ధరుండు =
 ధరించినవాడును, హత = పోగొట్టబడిన, విమోహుండు = మోహము
 గలవాడును, నవ్య = నూతనమయిన, సీత = పచ్చనియిన, అంబరుండు =
 వస్త్రముకలవాడును, లలిత = సుందరమైన, కాంచన = నువర్ణవికారమయిన
 (బంగారు వికారమయిన), నూపుర = అందెలచే, అలంకృతుండు = అలంక
 రింపఁ బడినవాడును, నిరతిశయ = అతిశయములేని, సద్గుణుండు = మంచి
 గుణములు కలవాడును, దర్శనీయతముండు = చూడదగిన రూపాతిశయము
 కలవాడును నై యుండెను.

తా. నారదుండు విష్ణురూపమును మఱల వర్ణించుచున్నాడు.—
 విష్ణువు ముత్యాలహారము బాహువురులు మురుగులు మొదలగు గొప్పయలం
 కారములను ధరించి సుందరమైన మొలనూలు సౌరునఁ బ్రకాశించుచు
 గుండలమును వైచికొని కాస్తుభమాణిక్యమును ధరించి కంతాభరణమును
 ధరించి, నాలుగుచేతులయందు శంఖచక్రగదావద్దముల నుంచుకొని మోహి
 తుండు కాక పచ్చని పట్టువస్త్రమును గట్టుకొని నువర్ణవికారమయిన

యందెలను భరించియున్న యాతఁ డందఱిచేతను స్తుతింపఁదగి
యున్నాఁడు.

క. సరసమనోలోచనము

త్కరుఁడును హృత్పద్మకర్ణికానివసితవి

స్ఫురదురునఖమణిశోభిత

చరణసరోజాతుఁ డతులకాంతుఁడు ఘనుఁడున్.

37

టీ. సర...త్కరుఁడును-సరస = సరసమయిన, మనోలోచన = మనసు
చేతను కన్నుల చేతను, ముత్ = సంతోషమును, కరుఁడును=జేయువాఁడును,
హృత్...జాతుఁడు-హృత్పద్మ = హృదయపద్మమునందలి, కర్ణికా = మధ్య
మునందు, నివసిత=నివసించిన, విస్ఫురత్ = ప్రకాశించునట్టి, ఉరు = గొప్ప
వైన, నఖమణి = నూటిక్యములపంటిగోళ్లచేత, శోభిత = ప్రకాశించునట్టి,
చరణసరోజాతుఁడు=పాదపద్మములు కలవాఁడు, అతులకాంతుఁడు=సమా
నములేని కాంతగుణము గలవాఁడును, ఘనుఁడున్ = గొప్పవాఁడును. (ముందు
పద్యముతో నన్వయము.)

తా. నారదుఁ డింకను విష్ణురూపమును వర్ణించుచున్నాఁడు:—విష్ణు
మూర్తి యెల్లపుడును నేదోయిరటి యాలోచించుచునే యుండుననియు,
తాను దనదొటనవేలితో, పాదమును బట్టికొనుచుండు ననియు, మిక్కిలి
కాంతస్వభావుఁ డనియు, నందఱికంటె ఘనుఁడనియు నభిప్రాయము.

వ. అయినపురుషోత్తముం బూజించుచు హృదయగతుండును
సానురాగవిలోకనుండును పరదశ్చేష్టుండును నగునారా
యణు నేకాగ్రచిత్తంబున ధ్యానంబు నేయుచు బరమని
వృత్తిమార్గంబున ధ్యాతుండైనపురుషోత్తముని దివ్యమం
గళస్వరూపంబు చిత్తంబునం దగిలిన మరల మగుడ నేర
దదియునుం గాక యేమంత్రం జేని సప్తవాసరంబులు పతి

యించిన భేదరూపం గనుంగొనుసామర్థ్యంబు గలుగు నట్టి ప్రణవయుక్తం బగుద్వాదశాక్షరకలితంబును దేశకాల విభాగవేది యగుబుధానుష్ఠితంబును నయిన వాసుదేవ మంత్రంబునంజేసి.

38

టీ. అయిన = ఈమైనచెప్పినరూపముగల, పురుషోత్తమున్ = ఆపరమ పురుషుడైన విష్ణుని, పూజించుచు, హృదయగతుండును = హృదయమును బొందినవాడును, సాను...నుండును - సానురాగ = అనురాగముగలిగిన, విలోకనుండును = దృష్టికలవాడును, పరదశ్రేష్ఠుండును - పర = పరములను, ద=ఇచ్చువారిలో, శ్రేష్ఠుండును = గొప్పవాడును, అగు = అగునట్టి, నారాయణున్ = శ్రీమన్నారాయణమూర్తిని, ఏకాగ్రచిత్తంబునన్ = ఒకే మనస్సుతో, ధ్యానంబునీయుచు = ధ్యానించుచు, పర...మార్గంబునన్ - పరమ = ఉత్కృష్టమయిన, నివృత్తిమార్గంబునన్ = మోక్షమార్గ మునందు, ధ్యాతుండైన=ధ్యానముచేయఁబడిన, పురు.....పంబు-పురుషోత్తముని = శ్రీమహావిష్ణువుయొక్క, దివ్యమంగళ స్వరూపంబు=మిక్కిలి మంచిదగు మంగళ ప్రదమైనస్వరూపము, చిత్తంబునన్=మనస్సునందు, తగిలినన్=అంటినచో, మరల, మగుడ నేరదు = లేదుగ నేరదు. అదియునుంగాక, ఏమంత్రంబేని = ఏమంత్రమును, సప్తవాసరంబులు=ఏడుదినములు, పఠియించినన్=చదివినయెడల, భేదరూపం = దేవతలను, కనుంగొను సామర్థ్యంబు = చూచుటకు దగునట్టి శక్తి, కలుగును-వచ్చునో, అట్టి, ప్రణవయుక్తంబగు-ప్రణవ=ఓంకారముతో, యుక్తంబగు = కూడిన, ద్వాదశాక్షరకలితంబగు = పండ్రెండక్షరములతో కూడినదియు, దేశ...వేదియగు - దేశ = దేశముయొక్కయు, కాల = కాలముయొక్కయు, విభాగ = విభాగమును, వేదియగు=తెలిసినట్టి, బుధ= పండితులచేత, అనుష్ఠితంబును = చేయఁబడునదియు, అయిన, వాసుదేవ = విష్ణుమూర్తియొక్క, మంత్రంబునంజేసి=మంత్రముచేత.

తా. విశ్రమాప విశిష్టుడగు పరమపురుషుని బూజనీయుంచు నితర.
 హృదయాభిప్రాయము నెఱిగినట్టియు, వరదులలో నత్యుత్తముడగు నా
 విష్ణుని నేకాగ్రచిత్తమున ధ్యానించుచు మోక్షమును గోరువారిచే ధ్యానము.
 చేయఁబడు నాతని దివ్యమంగళ స్వరూపము జ్ఞాపకముంచుకొనినవారికి
 మరల సామనస్సెన్నటికిని మారనేరదు. ఇంలియగాక యేమంత్రమును నేడు.
 దినములు శ్రద్ధతోఁ బఠించిన దేవతలనుగూడ జూడ సామర్థ్యము గలు
 గునో, యట్టి ప్రణవము కూడినట్టియు ద్వాదశాక్షరకలితం బగునట్టియు దేశ
 కాలవిభాగమును దెలిసిన వండితులచేఁ బఠింపఁబడునట్టిదియు నైన వాను
 దేవుని మంత్రంబుచేత.

సీ. దూర్వాంకురంబుల దూర్వాంకురశ్శాము

జలజంబులను జారుజలజనయనుఁ

దులసీదశంబులం దులసికాదాముని

మూల్యంబులను సునైర్మల్యచరితుఁ

బ్రతంబులను బక్షిపత్రునిఁ గడువన్య

మూలంబులను నాదిమూలఘనుని

నంచిత భూష్టత్వగాదినిర్మితవి

ధాంబరంబులను బీతాంబరధరుఁ

తే. దనరుభక్తిని మృచ్చిలాదారురచిత

రూపములయందుఁ గాని నిరూఢ మైన

సలిలములయందుఁ గాని సుస్థలములందుఁ

గాని పూజింపవలయు నక్కమలనాభు.

39

టీ. దూర్వాంకురంబులకొ = లేఁతగరికెకొనలచేత, దూ...ముకొ - దూ
 ర్వాంకుర = దూర్వాంకురమువలెనే, శ్వాముకొ = నల్లనైనవాడును, జలజంబు
 లను = పద్మములచే, చారు...నుకొ - చారు = సుందరమైన, జలజనయనుకొ =

పద్మనదృశమైన నేత్రమునుగలవానిని, తుల . లక్ - తులసీ = తులసిచెట్టు
యొక్క, దళంబులక్ = ఆకులచే (మీద నొకయాకును చెండువ్రక్కలను
చెండాకులు నున్నయెడ, దానికి దళమనిపేరు), తులసికాదామునిక్ =
తులసిపేటను ధరించినవానిని, మాల్యంబులను = పుష్పమాలికలచేత, నునై...
రితుక్ = నునైర్తల్యంకడునిర్తలమైన, చరితుక్ = చరిత్రకలవానిని, పత్రంబు
లను = ఆకులచే, పక్షిపత్రుని = గరుడవాహనుని, వన్యమూలంబులను = వనము
నందలి దుంపలచే, ఆదిమూ...నిక్ = ఆదిమూల = మొదటి కారణముగు,
ఘునునిక్ = గొప్పవానిని, అంచి...బులను - అంచిత = ఒప్పుచున్న, భూర్వ
త్వక్ = భుజపత్రవృక్షములయొక్క తొక్కు, ఆది = మొదలగువానిచేత,
నిర్మిత = నిర్మించబడిన, వివిధ = అనేకవిధములయిన, అంబరంబులను = వస్త్రంబు
లచే, పీతాంబరధరుక్ = పచ్చని బట్టువస్త్రమును ధరించినవానిని, తనరు =
ప్రకాశించునట్టి, భక్తిని = భక్తితో, మృత = మంటితో, శిలా = రాలతో,
దారు = కఱ్ఱలతో, రచిత = చేయబడిన, రూపములయందును = బొమ్మల
యందును, కాని, నిరూఢమైన = ప్రసిద్ధిచెందిన, సలిలములయందుఁగాని =
ఉదకములయందుఁగాని, సుస్థలములయందుఁగాని = మంచినీలములయందుఁ
గాని, అక్కమలనాభుక్ = ఆవిష్టువును, పూజింపవలయుక్ = పూజచేయ
వలయును.

తా. దూర్వలమంటి మేనిచాయగలవానిని దూర్వలతోను, జల
జాతుని జలజములతోను, తులసీమాల ధరించినవానిని తులసీదళంబులతోను,
నిర్మలచరితుని బుష్పమాలతోను, పక్షివాహనుడైనవానిని బిల్వపత్రముల
మున్నగు పత్రములతోను, పీతాంబరధరుడైనవానిని భుజపత్రపుఁ బట్ట
లతోఁజేసిన బట్టలతోను, ఇవిధమున భగవంతుని రూపంబును మంటితోఁ
గాని, తాఱితోఁగాని, కొయ్యతోఁగాని చేసిన ప్రతిమలయందును, యి
త్రములయిన తీర్థములందును, పుణ్యస్థలములందును ధ్యానించి పూజింప
వలయును.

క. ధృతచిత్తుఁడు శాంతుఁడు ని

యతపరిభాషణుఁడు సుమహితాచారుఁడు వ

ర్ణితహరిమంగళగుణుఁడును

మితవన్యాశనుఁడు నగుచు మెలఁగఁగ వలయున్. 40

టీ. ధృత = అరికట్టబడిన, చిత్తుఁడు = మనస్సుకలవాఁడును, శాంతుఁడు = శాంతస్వభావుఁడును, నియత=తక్కువైన, పరిభాషణుఁడు = మాటలుగలవాఁడును, సుమహిత=పూజింపఁదగిన, ఆచారుఁడు = ఆచారము కలవాఁడును, వర్ణిత = పొగడబడినట్టి, హరి = విష్ణువుయొక్క, మంగళ= శుభమైన, గుణుఁడు=గుణములుగలవాఁడును, మిత=తక్కువయైన, వన్యాశనుఁడును = వనమందలి పదార్థములుగలవాఁడును, అగుచు, మెలఁగఁగ వలయున్ = సంచరింపవలయును;

తా. నారదుఁడు విష్ణువును బూజించువాఁ డిట్లుండవలయునని చెప్పుచున్నాఁడు:—విష్ణుమూర్తిని బూజచేయఁదలంచినవాఁడు తనమనస్సు నితర విషయములయందు సక్తముగాకుండునట్లుల దృఢపఱచుకొని, శాంతమును జేంది, యలిప్రసంగము లేవితోను జేయక శిష్టలయాచారము నవలంబించి, శుందమూలములు మితముగాఁ దినుచు నెల్లప్పుడును నా విష్ణువుయొక్క దివ్యగుణస్తుతిని మాత్రమే చేయుచు నుండవలెను.

వ. ఉత్తమశ్లోకుం డగువుండరికాత్ముండు నిజమాయాస్వేచ్ఛా వతారచరితంబులచేత సచింత్యంబుగా నెద్ది నేయు నద్దియు హృదయగతంబుగా ధ్యానంబునేయందగు. మఱియుఁ గార్య బుద్ధింజేసి చేయంబడుపూజావిశేషంబులు వాసుదేవమంత్రంబున సర్వేశ్వరునికి సమర్పింపవలయు నిట్లు మనోవాక్కాయకర్తంబులచేత మనోగతంబగునట్లుగా భక్తియు క్తంబు లయినపూజలచేతఁ బూజింపంబడి సర్వేశ్వరుండు

మాయాభిభూతులు గాక సేవించుపురుషులకు ధర్మాదిపురు
షాన్ధంబులలోన నభిమతార్థంబు నిచ్చు. విరక్తుండగువాడు
నిరంతరభావం బయినభక్తియోగంబునంజేసి మోక్షంబు
కొఱకు భజించు నని చెప్పిన విని ధృవుండు నారమన
కుం బ్రదక్షిణపూర్వకంబుగా నమస్కరించి మహర్షిజన
సేవ్యులైన సకలసిద్ధుల నొసంగుచు భగవత్పాదసరోజాలం
కృతం బైనమధువనంబునకుం జనియె నంత. 41

టీ. ఉత్తమ = గొప్పవారిచేత, క్షోకుండగు = స్తుతింపఁబడునట్టి, పుండ
రీక = పద్మములవంటి, అక్షుండు = నేత్రములుగల విష్ణువు, నిజ = తన
యొక్క, మాయా = మాయారూపమున, స్వేచ్ఛా = ఇష్టప్రకారమెత్తిన,
అవతార = జన్మములయొక్క, చరితంబులచేతకొ = చరిత్రలచేత, అచింత్యం
బుగాకొ = చింతింపఁదగనిదిగా, ఎద్ది = ఏది, చేయుకొ = చేయునో, అద్విత్య =
అటువంటిదియే, హృదయగతంబుగాకొ = హృదయమును బొందునట్లు,
ధ్యానంబు, చేయందగు, మఱియు, కార్యబుద్ధింజేసి = కార్యముయొక్క
బుద్ధిచేత, చేయంబడు, పూజావిశేషంబులు, వాసుదేవ = విష్ణుమూర్తియొక్క,
మంత్రంబునకొ = మంత్రముచేత, సర్వేశ్వరునికికొ = విష్ణువునకు, నమర్పింప
వలయుకొ = ఒప్పనింపవలెను. ఇట్లు = ఈవిధముగ, మనన్ = మనస్సు
యొక్కయు. వాకొ = వాక్కుయొక్కయు, కాయ = శరీరముయొక్కయు,
కర్మంబులకొ = పనులచే, మనోగతంబగు నట్లుగా = మనస్సునుబొందు
నట్లు, భక్తియుక్తంబులయిన = భక్తితోఁగూడిన, పూజలచేత, పూజింపం
బడి = పూజచేయఁబడి, సర్వేశ్వరుండు, మాయా = మాయచేత, అభి
భూతులుగాక = తిరస్కరింపఁ బడనివారై, సేవించు = సేవచేయునట్టి,
పురుషులకుకొ, ధర్మాది = ధర్మముమొదలగు, పురుషార్థంబులలో (అనగా
ధర్మార్థకామమోక్షము లను పురుషార్థంబులలో నని యర్థము.) అభిమత =

ఇష్టమైన, అర్థంబు = పురుషార్థమును, ఇచ్చుకొ = ఇచ్చును. విరక్తుం డగు
వాడు = ఈధర్మాది పురుషార్థములయం దిచ్చలేనివాడు. నిరంతరభావం
బయిన = ఏకాగ్రభావమును జేందిన, భక్తియోగంబునంజేసి=భక్తియోగము
చేత, మోక్షంబుకొఱుకొ = ముక్తికొఱుకు, భజించును = సేవచేయును,
అని, చెప్పినకొ = నారదుడు చెప్పఁగా, విని, ధృవుండు, నారదునకుకొ,
ప్రదక్షిణపూర్వకంబుగాకొ = ప్రదక్షిణము ముందుగలుగునట్లు, నమస్కరించి,
మహర్షి జన=గొప్పమహద్వలచేత, సేవ్యంబై = ఆశ్రయింపఁబడునదై, నకల =
నమస్తజనులకును, సిద్ధులనొసంగుచుకొ = కార్యసిద్ధులనిచ్చుచు, భగవల్ = విష్ణువు.
యొక్క, పాదసరోజ = పాదపద్మములచేత, అలంకృతంబైన = అలంకరింపఁ
బడిన, మధువనంబునకు, చనియొకొ = వెళ్లెను. అంతకొ = ఆనమయమునందు.

తా. ఉత్తములచేఁ బూజింపఁబడుచున్న సాక్షాద్విష్ణువును నతని
యవతారములయందలి చరిత్రవర్ణనలమూలమున స్తోత్రముచేయం దగును.
అట్లు స్తుతించి వాడుదేవమంత్రము నుచ్చరించుచు నా విష్ణువున కర్పింపవలె
యును. ఇట్లు మనోవాక్కాయములచే స్తుతింపఁబడిన విష్ణువు వారికి ధర్మార్థ
కామమోక్షములలో నేది కావలయునో యది తప్పక యిచ్చును. అట్లు.
పురుషార్థములనే కోరక సంసారసుఖములను విసర్జించి విరక్తి జేందినవానికి
శిష్యుఁటికి శిష్యుఁడగు మోక్షమునే యిచ్చునని నారదుడు చెప్పఁగా,
ధృవుండు విని, యాతనికిఁ బ్రదక్షిణసమస్కారము లొనర్చి యాయన
యాజ్ఞాప్రకారము మునిజనసేవితంబును గామితఫలదాయయు నగు మధు
వనంబునకుం జనియె.

తే. పద్మభవసూనుఁ డుత్తానపాదుకడకు
నరిగి యారాజుచే వివిధార్చనముల
నంది సంప్రీతుఁడై యున్న తానసమున
నెలమిఁ గూర్చుండి యాతనివలను చూచి.

వ. ఇ ట్లనియె.

43

టీ. పద్ధతన = బ్రహ్మదేవునియొక్క, సూనుడు = కుమారుడగు
సారదుడు, ఉత్తానపాదుకడకు = ధృవునితండ్రియగు సుత్తానపాదుని
యొద్దకు, అరిగి = వెళ్లి, ఆరాజుచే = ఆయుత్తానపాదునిచే, వివిధ = అనేకవిధము
లయిన, అర్చనముల = పూజలను, అంది = కైకొని, సంప్రీతుడై =
సంతోషించినవాడై, ఉన్నత = ఎత్తయిన, ఆననమున = సింహాసనము
నందు, ఎలమి = సంతోషముతో, కూర్చుండి, ఆతని = ఉత్తానపాదుని
యొక్క, వలన = దిక్కునకు, చూచి, ఇట్లు = చెప్పబోవు తెలిగన,
అనియె.

తా. ధృవుడు మధువనమునకు వెళ్లినతరువాత సారదు డాతని
తండ్రియగు సుత్తానపాదునికడకేగి యాతనిచే జేయబడిన యతిధిసత్కా
రముల నంది సంతసించి యున్నతానమునకు గూర్చుండి యుత్తానపాదుని
మోము చూచి యిట్లనియె.

క. భూనాయక నీ విపు డా

స్థూనాస్మృడ వగుచు జాల మదిలోఁ జింతం

బూనుట కేమికతం బన

నానారదుతోడ నాతఁ డనియె మరలన్.

44

టీ భూనాయక = ఓరాజా! నీవు, ఇపుడు, ఆహ్వాన = మిగులవా
డైన, ఆస్మృడవగుచు = ముఖముగలవాడవగుచు, చాల = విస్తారముగా,
మదిలో = మనస్సునందు, చింతంబూనుటకు = విచారము నొందుటకు,
ఏమికతంబు = కారణమేమి? అన = అనగానే, 'అనారదుతోడ' =
'అనారదునితో', మరల = తిరిగి, ఆతడు = ఆఉత్తానపాదుడు, అనియె =
చెప్పెను.

తా. ఓరాజా ! నీ విభుడు ముఖమున కాంతిలేక విచారగ్రస్తుడవగుటకు గారణమెద్దియని నారదుఁ డడుగఁగా, నుత్తానపాదుఁడు మరల నారదునితోఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

క. మునివర వివేకశాలియు

ననఘుఁడు నై దేండ్లబాలుఁ డస్తత్ప్రియనం

దనుఁ డదయుఁడ నగునాచే

తను బరిభవ మొంది చనియొ డల్లియుఁ దానున్.

45.

టీ. మునివర = మునిశ్రేష్ఠుడైన నారదా ! వివేక = జ్ఞానముతో, శాలియు = ఒప్పువాఁడును, అనఘుఁడు = దోషరహితుఁడును, విదేండ్ల = విదేండ్లుమాత్రమేకల, బాలుఁడు = కుఱ్ఱవాఁడును, అస్తత్ = నాకు, ప్రియ = ఇష్టుడైన, నందనుఁడు = కుమారుఁడు, అదయుఁడనగు = ఇంచుకంతయు దయలేని (కఠినహృదయుఁడనగు), నాచేతను, పరిభవమొంది = తిరస్కారమునజేంది, తానుకొ = కుఱ్ఱవాఁడును, తల్లియొకొ = ఆకుఱ్ఱవానితల్లియును, చనియొకొ = వెల్లిపోయిరి.

తా. ఉత్తానపాదుఁడు తాను దుఃఖించుటకు గారణమును నారదునితోఁ జెప్పుచున్నాఁడు:—ఓసారదా ! మిక్కిలి తెలివితేటలు గలవాఁడును, పాప మన నెఱుంగనివాఁడు నై దేండ్లవయస్కుగలవాఁడును నైన నాకుమారుఁడు కఠినహృదయుఁడ నగు నేను తిరస్కరిండుటచే తల్లియును తానును జోయిరి.

మ. చని యుగ్రాటవి జొచ్చి యచ్చటఁ బరిశ్రాంతుండు
క్షుత్ప్రిడితుండును సంహ్లానముఖాంబుజుండు ననఘుండుకొ
బాలకుం డైనను, తనయుకొ ఘోరవృకాహిభల్లముఖ
సత్వశ్రేణి భక్షించెనో, యని దుఃఖించెద నాదుచిత్త
మున నార్యస్తుత్య యిట్లాటకున్.

46.

టీ. చని = వెళ్లి, ఉగ్ర = భయంకరమయిన, అటవిక్ = అరణ్యమును, చొచ్చి = ప్రవేశించి, అచ్చట = అథలమునందు, పరిక్రాంతుడు = అలసినవాడును, టుల్ = ఆకలిచేత, పీడితుడును = నొప్పింపబడినవాడును, సంమూన = బాగుగావాడిన, ముఖాంబుజాండును = పద్మమవంటి ముఖముగలవాడును, అసఘండును = దోషరహితుడును, బాలకుడైన = పసివాడును నైన, మత్తనయ్య = నాకుమారుని, ఘోర = భయంకరమైన, వృక = తోడేడ్చు, అహి = సర్పములు, భల్ల = ఎలుగుబంటు, ముఖ = మొదలగు, సత్వ = జంతువులయొక్క, శ్రేణి = పంక్తి, భక్షించెనో = తినివేసెనో, అని, ఆర్యస్తుత్య = ఆర్యులచే జూజింపబడువాడా! ఇట్టాటకు = ఈప్రకారముగా నగుటకు, నాచిత్తమున = నామనస్సులో, దుఃఖించెద = దుఃఖించుచున్నాను.

తా. ఉత్తానపాదుడు చెప్పచున్నాడు:— అట్లాకుట్టివాడు ఘోరారణ్యము చొచ్చి మిక్కిలి యలిసిపోయి యాకలిచే బాధపడుచు, నచ్చటనుండు కలుగుబంటు తోడేడ్చు మొదలగు శత్రుజంతువులచే భక్షింపబడెనో యని నామనస్సున బరితపించుచుంటిని.

తే. అట్టియు త్రమబాలు నాయంకపీఠ
మందుఁ గూర్చుండ నీక నిరాకరించి
యంగనాన క్త చిత్తుండ నైనయట్టి
నాదుదౌరాత్మ్య మిది మునినాథచంద్ర !

47

టీ. అట్టి = అటువంటి, ఉత్తమ = ఉత్తముడైన, బాలు = కుట్టివానిని, నాయంకపీఠమందు = నాలోడయందు, కూర్చుండనీక = కూర్చొననియ్యక, నిరాకరించి = ఆపమానించి, అంగనా = స్త్రీయందు, అనక్త = అంటుకొనిన, చిత్తుండనైన యట్టి = మనస్సుకలిగిన, నాదు = నాయొక్క, దౌరాత్మ్యమిది = దుర్భారపుస్వభావమిది, మునినాథచంద్ర = నారదుడా!

తా. ఉత్తానపాదుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు:—ఓనారదుఁడా! ఆవిధముగానున్న యత్కుత్తముఁడైన పసిమమారుని నాయంకపీఠియం దుంచుకొని ముద్దులాడక దుర్బాధుఁడనయిన నేను స్త్రీనత్తుఁడనై పిల్లవాని నిరాకరించితిని సుమా!

ఉ. నా విని నారదుండు నరనాథున కిట్లును నీకుమారుఁ డా
దేవకిరీటరత్న రుచిదీపితపాదసరోజుఁ డైన రా
జీవదళాక్షరక్షితుఁ డశేషజగత్సరికి ర్తనీయకి
ర్తివిభవప్రళస్తనుచరిత్రుఁడు వానికి దుఃఖ మేటికిన్. 48

టీ. నాన్ = అనఁగా, నారదుండు, విని, నరనాథునకున్ = ఉత్తానపాదునకు, ఇట్లు = ఈ చెప్పుబోవు ప్రకారము, అనున్ = అనెను. దేవ = దేవతలయొక్క, కిరీట = కిరీటములందలి, రత్నరుచి = రత్న కాంతులచేత, దీపిత = ప్రకాశింపఁజేయఁబడిన, పాదసరోజుఁడైన = పాదపద్మములుగల, రాజీవదళ = పద్మపురేతలవంటి, అక్ష = నేత్రములు గలవిష్ణువుచేత, రక్షితుఁడు = రక్షింపఁబడినవాఁడై, అశేష = సమస్తమయిన, జగత్ = ప్రపంచముచే, పరికిర్తనీయ = కొనియాడఁదగిన, కీర్తి = కీర్తియొక్క, విభవ = సుపదచేత, ప్రళస్త = ప్రాళస్తముగల, సుచరిత్రుఁడు = మంచి చరిత్రగలవాఁడు నీ కుమారుఁడు, వానికిన్ = వానివిషయమై, దుఃఖమేటికిన్ = దుఃఖింపనేల ?

తా. నారదుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు:—ఇట్లుత్తానపాదుఁడు పలుకుటలను విని నారదుఁడు ఉత్తానపాదునితో నీకుమారుని దేవతలచే హస్తాంగదండప్రణామము లందునట్టి విష్ణువే రక్షించుచున్నాఁడు. ఇంతియగాక యా బాలుఁడు లోకమున ఖ్యాతికెక్కునంతటి కీర్తివైభవము గలిగి మంచి చరిత్రకలవాఁడగును గాన, వానివిషయమై యించుకంతయును నీవు దుఃఖింప నవసరము లేదు.

ఉ. కావున నమ్మహాత్ముఁడు సుకర్తముచేత సమస్తలోకపా
లావళి కందరానిసముదంచితనిత్యపదంబునం బ్రభు
శ్రీ విలసిల్లుఁ జెందుఁ దులసీదళదాము భజించి యాజగ
త్పావనుఁడైన నీసుతుప్రభావ మెఱుంగవు నీవు భూవరా !

టీ. కావున = కాబట్టి, ఆమ్మహాత్ముఁడు = ఆధునికుఁడు, సుకర్త
ముచేత = మంచికర్తమువలన, సమస్త = సమస్తమయిన, లోకపాల =
ఇంద్రాదులయొక్క, అపభిక్ష = పంక్తికి, అందరాని = దొరకని, సముదం
చిత = ప్రకాశమానమయిన, నిత్యపదంబున = మోక్షమునందు, ప్రభుశ్రీ =
ప్రభులక్ష్మీ, విలసిల్లు = ప్రకాశించుచుండఁగా, తులసీదళదాము =
విష్ణుమూర్తిని, భజించి = స్తుతించి, చెందు = చేరును. ఆజగత్పా
వనుడైన = ఆలోకమునంతను బనిత్రతనొందించునట్టి, నీసుతుప్రభావము =
నీ కుమారునియొక్క సామర్థ్యము, భూవరా = రాజా! నీవు, ఎఱుంగవు =
తెలిసికొనఁ జాలవు.

తా. నారదుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు:—ఓరాజా! అందువలన నీ
కుమారుఁడు పూర్వసుకర్తవశమున, విష్ణువు నారాధించి ఇంద్రాదులు
గూడ నందలేని నాశరసీతమైన మోక్షమునందు ప్రభులక్ష్మీతోఁ గూడి
యుండును. అట్టి నీసుతుయొక్క ప్రభావ మించుకంతయు నీకుఁ జెలి
యదు గదా!

వ. అదియునుం గాక.

50

టీ. అదియునుం గాక = అంతమాత్రమే కాకుండ.

శ. నీకీర్తియు జగములయం

దాకల్పము నొందఁజేయు నంచితగుణర

త్నాకరుఁ డిట కెఱెంచును

శోకింపకు మతనిఁగూర్చి సుభగచరిత్రా !

51

టీ. సుభగ = మంచి, చరిత్రా = చరిత్రకలయోరాజా ! సీక్తిరియ = సీయొక్కక్తిరిని, జగములయందు = లోకములయందు, అకల్పము = కల్పాంతమువఱకు, ఒండఁజేయు = పొండఁజేయునట్టి, అంచిత = ఒప్పుచున్న, గుణ = సద్గుణములకు, రత్నాకరుడు = సముద్రమువంటి, సీకొడుకు, ఇటకు = సీయొద్దకు, ఏతెంచును = వచ్చును, అతనిగూర్చి = అపిల్లవాని విషయమై, శోకింపకు = దుఃఖమును జేందకుము.

తా. నారదుడు చెప్పుచున్నాడు:—ఓరాజా ! తనక్తిరియే గాక సీక్తిరినిగూడ సమస్తలోకములయందును గల్పాంతములవఱకును వ్యాపింపఁ జేయునట్టి సద్గుణసముద్రుడయిన సీకొడుకు సీయొద్దకు వచ్చుచుగాన వాని విషయమై దుఃఖింపకుము.

క. అని నారదుండు పలికిన

విని మనమున విశ్వసించి విభుఁడును బ్రియనం

దనుఁ జింతించుచు నాదర

మునఁ జూడం డయ్యె రాజ్యమును బూజ్యముగన్. 52

టీ. అని = ఈవిధముగా, నారదుండు, పలికిన = చెప్పఁగా, విని, మనమున = మనస్సునందు, విశ్వసించి = ప్రీయమునుజేంది, విభుఁడును = రాజాను, ప్రీయనందను = ప్రీయుడైన పిల్లవానినిగూర్చి, చింతించుచు = విచారించుచు, అధరమున = గౌరవముతో, రాజ్యమును = రాజ్యభారమును, పూజ్యముగ = పూజింపఁదగినదిగా, చూడఁడయ్యె = పాలింపఁ డయ్యెను.

తా. ఇట్లు నారదుండు పలుక రాజా విని మనస్సున నానందించియు, కుమారునికై చింతించుచు నబ్బటినుండి యతిగౌరవముతో రాజ్యభారముఁ మూజ్యముగా పఱింపఁ డయ్యెను.

వ. అంత నక్కడ నాధునివుండు.

టీ. అంతః = అసమయమున, అక్కడ = ఆమధువనమున, ఆ.
భృవుండు.

క. చని ముందటఁ గనుఁగొనె మధు
వనమును మునిదేవయోగివర్ణితగుణపా
వనమును దుర్భవజలదప
వనమును నిఖిలై కపుణ్యవరభవనంబున్.

51.

టీ. చని = కొంతదూర మరిగి, ముందటఁ = తానుబోవుమార్గమున,
ముని = మునీశ్వరులచేతను, దేవ = దేవతలచేతను, యోగి = యోగీశ్వరుల.
చేతను, వర్ణిత = వర్ణించబడిన, గుణ = గుణములుగలిగి, పావనమును =
పవిత్రమైనదియు, దుర్భవ = పాడుసంసారమనెడి, జలద = క్రొక్కాటు
మబ్బునకు, పవనమును = గాలియైనదియు, నిఖిల = అందఱకు, ఏక = ముఖ్య.
మయిన, పుణ్య = పవిత్రమగు, వర = శ్రేష్ఠమయిన, భవనంబున్ = ఉనికి.
పట్టును, అగు, మధువనమును, కనుఁగొనెన్ = చూచెను.

తా. ఆభృవుఁ డట్లు పోవుచు మునిదేవయోగులచే స్తుతించబడునట్టి
దియు, మబ్బును తుపానువోలె సంసారమును జెడరఁగొట్టునదియు, యోగుల
కందఱకు మేటి యునికిపట్టు నగుమధువనమును జూచెను.

వ. అట్లు గని డాయంజని యమునానదిం గృతస్నానంబై నియ
తుండును సమాహితచిత్తుండును నై సర్వేశ్వరునిధ్యానంబు
నేయించుం ద్రిరాత్రుత్రిరాత్రంబుల కొక్క మాటు కృత
కపిత్థబదరీఫలపారణుం డగుచు దేహాస్థితి సనుసరించి యొ
క్కమాసంబు హరిం బూజించి యంతనుండి యాతేసి
దినంబుల కొక్కపరి కృతజ్ఞతృణవర్ణాహారం డగుచు రెం
డవమాసంబున విష్ణుసమారాధనంబు నేసి. యంతనుండి
నవరాత్రంబుల కొకమా టుదకభక్షణంబు నేయుచు మాఁ

డవమాసంబున మాధవు నర్పించి యంతనుండి ద్వాదశ
దీనంబుల కొకమాటు వాయుభక్షణుం డగుచు జితశ్వా
సుండై నాలవమాసంబునం బుండరీకాక్షుని భజించి
యంతనుండి మనంబున సలయక నిరుచ్ఛాస్సుం దై యేక
పదంబున నిలిచి పరిమాత్తం జింతించుచు నచేతనం బైన
స్థాణవుంబోలె నై డవమాసంబున జరపె సంత. 55

టీ. అట్లు = ఆప్రకారము, కని = చూచి, డాయ్ = దాపునకు,
చని = వెళ్లి, యమునానదిక్ = యమునానదిలో, కృత = చేయఁబడిన,
స్నానుండై = స్నానముకలవాడై, నియతుండును = నియమముగలవాఁడును,
సమాపితచిత్తుండును = ఏకాగ్రచిత్తముగలవాఁడును, వి, సర్వేశ్వరుని,
ధ్యానంబుసేయుచు, త్రిరాత్రుత్రిరాత్రంబులకు = ప్రతిమూడేసిరాత్రులకు,
ఒక్కమాటు, కృత = చేయఁబడిన, కపిత్థ = వెలఁగపండ్లయొక్క, బదరీ =
రేగుపండ్లయొక్కయు, పార్శణండుగుచు = ఆహారముకలవాడగుచు, దేహస్థితి
ననుసరించి, ఒక్కమాసంబు = ఒక నెలరోజులు, హరిక్ = విష్ణువును,
పూజించి, అంతనుండి = అప్పటినుండి, ఆజేసిదినంబులకు = ఆజురోజులకు,
ఒకపరి = ఒకవర్షాయము, కృత = చేయఁబడిన, జీర్ణ = ఎండిన, తృణ =
గడ్డియొక్క, పర్ణ = ఆకులయొక్కయు, ఆహారండుయి = ఆహారముకల
వాడగుచు, రెండవమాసంబునక్ = రెండవనెలలో, విష్ణుసమారాధనంబు = విష్ణు
పూజను, చేసి, అంతనుండి = అప్పటినుండి, నవరాత్రంబుల కొకమాటు = తొమ్మిది
రాత్రుల కొకవర్షాయము, ఉదకభక్షణంబుసేయుచుక్ = నీటినిమాత్రము
త్రాగుచు, మూడవమాసంబునక్ = మూడవనెలలో, మాధవునర్పించి =
మాధవునిపూజ యొనర్చి, అంతనుండి = అప్పటినుండి, ద్వాదశదినంబుల
కొకమాటు = పన్నెండుదినముల కొకసారి, వాయుభక్షణుండగుచుక్ = గాలిని
మాత్రము బీల్చుచు, జితశ్వాసుండై = శ్వాసను జయించినవాడై, నాలవ

మానంబునకొ = నాల్గవమాసమునందు, పుండరీకాక్షుని భజించి = విష్ణుపూజ
యొనర్చి, అంతనుండి = అప్పటినుండి, మనంబునకొ = మనమలో, అల
యక = అలసిపోక, నిరుచ్ఛాన్వనుండై = ఉచ్ఛాన్వనము మానినవాడై, ఏక
పదంబున నిలిచి = ఒంటికాలిమీద నిలచి, పరమాత్మజులించుచుకొ =
పరమేశ్వరభాగముచేయుచు, అచేతనంబైన = జ్ఞానములేని, కదలికలేని,
స్థాణువుఁబోలె = మోడువలె, విదవమానంబున, జరపెను = కడపెను,
అంతకొ = అనంతమున.

తా. ఆ ట్లాఘృత్రుడు యమునానదిలో స్నానముచేసికొని నియమము
గలిగి యేకాగ్రచిత్తుడై దేవుని భాగించుచు మూడురోజుల కొక్కొకసారి
వెలగవండ్లు రేగువండ్లును దినుచు మొదటిమాసమును నడపి, యంతటనుండి
యాతేసిదినముల కొక్కొకసారి జీర్ణించిన గడ్డిని నాకులను భక్షించి విష్ణు
పూజజేయుచు రెండవమాసమును గడపి, అప్పటినుండి తొమ్మిదిదినముల
కొక్కొకసారి యుదకభక్షణము చేయుచు విష్ణుపూజచే మూడవమాసమును
గడపి, అప్పటినుండి పన్నెండుదినముల కొకపర్యాయము వాయుభక్షణము
జేయుచు శ్వాసను జయించి విష్ణుపూజచే నాల్గవమాసమును గడపి, అప్పటి
నుండి యుచ్ఛాన్వనమును దీయుట మాని మోడువలె కదలక తదేకాగ్ర
ముగా నైదవమాసము జరుపఁగా.

సీ. సకలభూతేంద్రియాశయ మగుహృదయంబు
నందు విషయములఁ జెంద నీక

మహదాదితత్త్వసమాజమ్ములకును నా

ధారభూతమును బ్రధానపూరు

మేల్వారు దై నట్టిశాశ్వత బ్రహ్మంబు

దనదై నహృదయపద్మమున నిలిపి

హరిరూపమునకంటె నన్యంబు నెఱుంగక

చిత్త మవ్విభునందుఁ జేర్చి యున్న

తే. కతన ముల్లోకములు చాలఁ గంప మొందె

వెండియును బేర్చి యయ్యర్భకుండు ధరణి

నొక్కపాదంబు చేర్చి నిల్చున్న వేళఁ

బేర్చి యబ్బాలునంగువ్వపీడఁజేసి.

56

టీ. నకల = అన్నింటినుండి, భూత = శబ్దస్పర్శరూపరసగంధముల
కుఁ, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములకును, ఆశయము = ఉనికిపట్టు, అగు,
హృదయమునందు, విషయములను = ఇతరవిషయములను, చెందనీక =
రానియ్యక, మహాదాది = మహాత్ము మొదలుగాఁగల, తత్త్వసమాజములకుఁ =
తత్త్వములకు, ఆధారభూతమును = ఆధారమయినదియు, ప్రధానపురుష =
ప్రధానప్రకృతికి, ఈశ్వరుడైనట్టి = ప్రభువైనట్టి, కాశ్వత = నాశనములేని,
బ్రహ్మంబు = పరబ్రహ్మమును, తనదైన = తన, హృదయపద్మ మునకుఁ = కమలమువంటి
హృదయమునందు, నిలిపి = ఉంచిన, హరిరూపమునకంటె = విష్ణురూపమున
కంటె, అన్యంబు నెఱుంగక = ఇతరమైనది తెలియక, అవ్విభునందుఁ = ఆపరమేశుని
యందు, చిత్తముఁజేర్చియున్న = మనస్సు పెట్టియున్న, కతన = కారణమున,
ముల్లోకములు = మూఁడులోకములు, చాలకుఁ = విస్తారముగ, కంపమొందె =
వణకకును జెందెను. వెండియును = మఱియును, పేర్చి = భక్తిగలిగి, అయ్యర్భ
కుండు = ఆబాలుండగు ధృవుఁడు, ధరణి = భూమియందు. ఒక్కపాదంబు
చేర్చి = ఒక్కపాదమునుమాత్రమే నిలిపి, నిల్చున్న వేళకుఁ = నిలుచున్న సమయ
మున, అబ్బాలు = అపట్టవానియొక్క, అంగువ్వపీడఁజేసి = బొటనవ్రేలి
పీడచే.

తా ఆధృవుఁడు తనహృదయమును నికరవిషయములయందు
వ్యాపింపనీక మహాదాదితత్వములకు నాధారభూతమయినట్టి ప్రధానమయిన

కాశ్యపరబ్రహ్మ ధ్యానించుచు హరిరూపముకంటె వేఱు లేదని తలంచుచుండ, మూడులోకము లొక్కమాటుగాఁ గంపించుచుండెను. అట్టిసమయమున నా బాలుఁ డొక్కపాదముననే బొటన వ్రేలిపై నిలిచి తపస్సుచేయుచుండెను.

తే. వసుమతీతల మధము వంగఁ జొచ్చె
భూరిమదదుర్జి వారణవారణేంద్ర
మెడమఁ గుడి నొరగఁగ నడుగడుగునకును
జలన మొందుచు నడఁగెడుకలముఁబోలె.

57

టీ. వసుమతీతలము=భూమి, అర్ధము=కొంతభాగము, భూరి=విస్తారమయిన, మద = మదముకలుగుటచే, దుర్జివారణ = అడ్డులేని, వారణేంద్రము = మదపుటేనుఁగు, ఎడమకొ=ఎడమవైపునకు, కుడికొ=కుడివైపునకు, ఒరగఁగకొ = ఒరుగుచుండఁగా, అడుగడుగునకును, చలనమొందుచుకొ=చలింపుచు, అడఁగెడు=అణఁగిపోవునట్టి, కలముఁబోలెకొ=ఓడవలె, వంగఁజొచ్చెను.

తా. ఎవరికి లొంగని మదపుటేనుఁగెక్కి ముందుకు వెనుకకు బోవటచే మాటిమాటికిఁ గదలుచున్న యొడవలె నాధువుని బొటనవ్రేలి యడుముచే భూమి నగము క్రుంగెను.

చ. అతఁడు ననన్యదృష్టిని జరాచరదేహిశరీరధారణా
స్థితిగలయీశునందుఁ దనజీవితముకొ ఘటియింపఁజేసి యే
కతఁగన దన్నిరోధమునఁ గైకొని కంపము నొందె నీశ్వరుం,
డతఁడు చలింప నిజ్జగము లన్నియుఁ జంపల మయ్యె
భూవరా !

58

టీ. భూవరా=ఓరాజా! అతఁడును = ఆధువుఁడు, అనన్యదృష్టిని=ఇతరవిషయములయందు సక్తముకాని దృష్టితో, చర=సంచరించునట్టియు,

అచర = చలింపక స్థాణుభూతములయినట్టివియు, దేహి = ప్రాణులయొక్క, శరీర = శరీరముయొక్క, ధారణాస్థిలిగల = ధరించి పోషించునట్టి, ఈశు. నందుకొ = పరమాత్మనియందు, తనజీవితముకొ = తనప్రాణము, ఘటియింపజేసి = తూర్చి, ఏకతకొ = ఏకమనునొందుటకు, కనకొ = చూచుచుండ, తల్ = ఆధ్యవుని యొక్క, నిరోధమునకొ = నిరోధముచేత, కైకొని = స్వీకరించి, ఈశ్వరుడు, కంపమునొందెకొ = వణకెను. అతడు చలింపకొ = ఆయన చలింపకగా, ఇజ్జగములన్నియుకొ = ఈలోకములన్నియును, చంచలమయ్యెకొ = కదలినవి.

తా. ఓరాజా! ఆధ్యవుఁ డన్యవిషయములఁ ద్యజించి యేకాగ్ర దృష్టితో నీశునందే తనజీవితమునంతను జేచ్చిపెట్టి యైక్యమునొందుటకై యత్నించుచుండ. వానిదార్ధ్యమును జూచి యీశ్వరుడు నైతము చలింపెను. అట్లాయన చలింప ముజ్జగములును నొక్కమాటు చలించినవి.

క. ఆలోకభయంకరమగు

నాలోకమహావిపద్ధశాలోకను లై

యాలోకపాలు రందఱు

నాలోకశరణ్యుఁ గాన సరిగిరి భీతిన్.

59.

టీ. ఆలోక = చూచుటకు, భయంకరమగు = భయమును గలుగఁ జేయునట్టి, ఆలోక = ఆజనులయొక్క, మహావిపద్ధశా = గొప్పవిపత్తులు, ఆలోకనులై = చూచినవారై, లోకపాలు రందఱు = ఇంద్రాదులెల్లరును, ఆ, లోకశరణ్యుకొ = లోకమును రక్షించువిష్ణుని, కానకొ = చూచునిమిత్రము, భీతికొ = భయముతో, అరిగిరి = వెళ్లిరి.

తా. జగంబులకెల్ల సంభవించినట్టిదియు, చూపరకు దిగులుపుట్టించు నదియు నగు గొప్పయూపదంగాంచి దిక్పాలురందఱు లోకములఁ గాపాడునట్టి మహావిష్ణువుఁ జూడనేగిరి.

వ. అట్లరిగి నారాయణునుద్దేశించి కృతప్రణామములై కరంబులు ముకుళించికొని యిట్లనిరి. 60

టీ. అట్లు = అవిధముగా, అరిగి = వెళ్లి, నారాయణునుద్దేశించి = నారాయణునిఁ దలఁచి, కృతప్రణామములై = నమస్కరించి నవాలై, కరంబులు = మాస్తములు, ముకుళించికొని = జోడించుకొని, ఇట్లు = వత్సమాణ ప్రకారము, అనిరి = పలికిరి.

తా. అట్లు భయముతోఁ బోయిన లోకపాలు రందఱును నామధు వసంబున కరిగి యచ్చట పరమేశునకు భక్తిపూర్వకముగా నమస్కరించి స్తోత్రము వేయ మొదలిడిరి.

చ. హరి పరమాత్మ ! కేశవ ! చరాచరభూతశరీరధారివై పరఁగుదు వీవు నిట్టులుగఁబ్రాణనిరోధ మెఱుంగ మెందుముం దిరవుగ దేవదేవ ! జగదీశ్వర ! సర్వశరణ్య ! నీపదాంబురుహము లర్థిమై శరణువాం దెదమార్తిహరించి కావవే.

టీ. హరి = పరమేశ్వరా ! నీవును, చరాచర = జంగమస్థావరాత్మకములయిన, భూత = పంచభూతములయొక్క, శరీర = శరీరమును, ధారివై = ధరించినవాడవై, హరి = హరియనియు, పరమాత్మ = పరమాత్మయనియు, కేశవ = కేశవ యనియు నామముల, పరఁగుచువు = వ్యవహరింపఁబడుచున్నావు. ముందు = మునుపు, ఇరవుగ = నిశ్చయముగా, ఇట్టులుగ = ఈ విధమున, ప్రాణనిరోధము = ప్రాణనాయువుయొక్క నిరోధమును, ఎఱుంగ మెందు = ఎవటను సెఱుంగము. దేవదేవ = దేవతలకు దేవుఁడా ! జగత్ = ప్రపంచమునకు, ఈశ్వర = ప్రభువైనవాఁడా ! సర్వ = సమస్తమును, శరణ్య = రక్షించువాఁడా ! నీపదాంబురుహములు = నీపాదపద్మములు, అర్థిమై = స్త్రీలితో, శరణువాందెదము = కొల్పెదము. అర్థి = దుఃఖమును హరించి = పోగొట్టి. కావవే = రక్షింపుమా !

ధ్రువో—4

తా. ఓపరమేశ్వరా! నీవు జంగమస్థావరరూపుండలై కేశవాదినామ ములం బరఁగుచుంటివి. ఇంతకుముం దిట్టిప్రాణనిరోధము నెఱుంగము. కాన నిన్ను శరణఁజొచ్చి కొలిచెదము. మాదుఃఖములను బాపి మమ్ము రక్షింపుము.

వ. అని దేవతలు విన్నవించిన నీశ్వరుండు వారల కిట్లనియె నుత్తానపాదుం డనువానితనయుండు విశ్వరూపుండ నయిన నాయందుఁ దనచిత్తం బైక్యంబునేసి తపంబు గావించు చుండ దానంజేసి భవదీయప్రాణనిరోధం బయ్యె నట్టిదురత్యయం బైనతపంబు నివర్తింపజేసెద వెఱవక మీమీనివా సంబులకుం జనుం డని యానతిచ్చిన నాదేవతలు నిర్భయాత్ములై యీశ్వరునకుం బ్రణామంబు లాచరించి త్రివిష్టపంబు నకుం జనిరి తదనంతరంబు.

62

టీ. అని, దేవతలు, విన్నవించినన్ = మనవిచేయఁగా, ఈశ్వరుండు, వారలకు, ఇట్లు=ఈవిధముగా, అనియెను. ఉత్తానపాదుం డనువాని = ఉత్తాన పాదుఁ డనువానియొక్క, తనయుండు = కుమారుండు, విశ్వరూపుండ నయిన=ప్రపంచస్వరూపముగల, నాయందు, తనచిత్తంబు = అతనిమనస్సు, ఐక్యంబుచేసి = ఏకత్వమునొందించి, తపంబుగావించుచుండన్ = తపస్సు చేయుచుండఁగా, దానంజేసి = ఆతపస్సుచేత, భవ...నిరోధంబు అయ్యెను- భవదీయ = మీదైన, ప్రాణ = చైతన్యము, నిరోధంబు అయ్యెను = అరికట్టఁబడెను. అట్టి, దురత్యయంబైన, = తుదిలేనిదగు, తపంబు = తపస్సునుండి, నివర్తింపజేసెదన్ = అతనిని మర్చింపెదను. వెఱవక = భయపడక, మీమీనివాసంబులకున్ = మీమీగృహములకు, చనుండు=నడువుఁడు. అని, ఆనతిచ్చినన్ = ఆజ్ఞాపించినతోడనే, ఆదేవతలు, నిర్భయాత్ములై = మనసున భయము లేనివారై, ఈశ్వరునకున్ = పరమేశునకు, ప్రణామం

ఋణులు ఆచరించి = నమస్కారములొనర్చి, త్రివిష్టపంజునకుక్ = స్వర్గము నకు, చనిరి = వెళ్లిరి. తక్షనంతరంబు = అనంతరమున.

తా. పరమేశునితో దేవత లట్లు మనవిచేయుగాఁ బరమేశ్వరుఁడు వారి నూఱిడించి యుత్తానపాదునికుమారుఁడు ఘోరతపస్సుచేయుటచే మీ శిట్లు శరీరచైతన్యములు తప్పినవి. నేను వాని నాతపస్సుచుండి మర్రింపఁజేసెద. మీరు భయపడక మిగ్గులాముల కేగుఁడని యాజ్ఞాపింప, దేవతలు పరమేశు నకు ననేకపందనము లర్పించి నిర్భయముగా స్వర్గమున కేగిరి. ఆనెంటనె.

సీ. హరి యీశ్వరుండు విహంగకులేశ్వర
యానుఁ డై నిజభృత్యుఁ డైనధృవుని
గనుఁగొనువేడుక జనియింప నామధు

వనమున కప్పడు సని ధృవుండు

పరువడి యోగవిపాకతీవ్రం బైన

బుద్ధిచే నిజమనోంబురుహముకుళ

మందుఁ దటిత్ప్రభావతమూర్తి యటఁ దిరో

ధానంబునను నొంది. తత్తణుంబ

తే. తనపురోభాగమందు నిల్చినను బూర్వ

సమధికజ్ఞాననయనగోచరసమగ్ర

మూర్తి గనుఁగొని సంశ్రమమునను సమృ

దాశ్రువులు రాలఁ బులకీకృతాంగుఁ డగుచు.

63

టీ. ఈశ్వరుండు = ప్రభువైన, హరి = విష్ణుమూర్తి, విహంగకులేశ్వరయనుఁడై = గరుడవాహనుఁడై, నిజభృత్యుఁడైన = తన్ను నేవించునట్టి, ధృవుని, కనుఁగొనువేడుక = చూచునట్టికోరిక, జనియింప = పుట్టుగా, ఆమధువనమునకు, అప్పడు, చని = వెళ్లి, ధృవుండు, పరువడి = క్రమముగా, యోగ = వాయునిరోధముయొక్క, విపాక = పరిపాకముచే,

తీవ్రంబయిన = తీక్షణమయిన, బుద్ధిచే, నిజమనోబురుహముకుశమందుకొ =
 తామరమొగ్గవంటి తనహృదయమందు, తటిత్ = మెఱుపుయొక్క,
 ప్రభా = కాంతివలెనే, ఆయత = పొడవగు, మూర్తి = రూపము,
 ఆటక = అచ్చటను, తిరోధానంబునను = అంతర్ధానమును, ఒంది = చెంది,
 తక్షణంబు = అక్షణముననే, తనపురోభాగమందుకొ = తనముందట, నిల్చినను =
 నిలువగా, పూర్వ = ముందటికంటె, సమధిక = ఎక్కువయిన, జ్ఞాన =
 జ్ఞానమును, నయన = నేత్రమునకు, గోచర = విషయమయిన, సమగ్ర
 మూర్తికొ = పూర్ణాకారమును, కనుగొని = చూచి, సంభ్రమమునను = తత్తరః
 పాటుతో, సమదాశ్రవులు = ఆనందబాష్పములు, రాలకొ = రాలగా,
 పులకీకృత = పులకరింపఁబడిన, అంగుడగుచు = ఆవయవములు కలవాఁ
 డగుచును, వైభవముతో నన్వయము.

తా. అంతట గరుడవాహనారూఢుడై విష్ణువు ధ్రువునిఁ జూచు.
 నుద్దేశమున మధువనమునకు విచ్చేసి ధ్రువునిముందట నిలువ, ధ్రువుఁడు.
 యోగనిద్రలోనుండి కొంతవఱకుఁ దెలియకపోయినను, తుదకు నమ్రహవిష్ణువు,
 తన జ్ఞాననయనమునకు గోచరముకాఁగా గనులవిచ్చిచూచి యాపరమేశ్వరి
 దర్శించి సంతోషబాష్పములు రాల నానందసముద్రమున మునిగినవాడై.

— సాక్షాత్కరించినభగవంతుని ధ్రువుండు స్తుతించుట —

తే. నయనముల విభుమూర్తిఁ బొనంబుసేయు

వగిది దనముఖమునను జొంబనము సేయు

లీలఁ దగ భుజములను నాలింగనంబు

సేయుగతి దండనన్నమస్కృతు లొనర్చె.

64.

టీ. నయనములకొ = నేత్రములచే, విభుమూర్తికొ = విష్ణుమూర్తి
 యాకారమును, పానంబుసేయువగిదికొ = పానముచేయురీతిని, తనముఖము.
 నను = తనమోముతో, చుంబనముసేయులీలకొ = ముద్దుపెట్టుకొనుతీరున,

తగ్గ = ఒప్పునట్లు, భుజములను = బాహువులతో, ఆలింగనంబునీయు
గతిక = కాఁగిలించురీతిగాను, దండవల్ = కట్టవలె, నమస్కృతు లానర్చె =
నమస్కారముల నొనర్చెను.

తా. ఆపు డా ధృవుడు తననేత్రములతో విష్ణుమూర్తియాకార
మును బాసముచేసెనో యనురీతిగాను, తనమోముతో ముద్దుపెట్టుకొనుచుం
డెనో యనునట్లుగాను, తనభుజములతో నాలింగనమొనర్చెనా యనునట్లు
గాను కట్టవలె జలింపక నమస్కారములఁ జేసెను.

వ. ఇట్లు దండ ప్రణామంబు లాచరించి కృతాంజలియై స్తోత్రంబు
నేయ నిశ్చయించి స్తుతి క్రియాకరణమర్థుండు గాకయున్న
ధృవునకును సమస్త భూతంబులకు సంతర్వామి యైన
యీశ్వరుం డాతనితలం పెఱింగి వేదమయం బయినతనశం
ఖంబుచేత నబ్బాలునికపోలతలం బంటిన జీవేశ్వరనిర్ణయ
జ్ఞాండును భక్తిభావనిష్ఠుండును నగుధృవుండు నిఖిలలోక
విఖ్యాతకీర్తిగలయీశ్వరుని భగవత్ప్రతిపాదితంబు లగుచు
వేదాత్మకంబు లైనతనవాక్కుల నిట్లని స్తుతియించె దేవా
నఖిలశక్తిధరుండవు సంతఃప్రవిష్టుండవు నైననీవు లీనంబు
లైనమదీయవాక్యంబులం బ్రాణేంద్రియంబులం గరచరణ
శ్రవణత్వగాదులను జిచ్చక్రిచే గృహజేసి జీవింపజేసిన
భగవంతుండవును బరమపురుషుండవును నైననీకు నమస్క
రింతు నీవాక్కురుండ వయ్య మహదాద్యం బైనయీయ
శేషవిశ్వంబు మాయాఖ్యంబయిన యాత్మీయశక్తిచేతం
గల్పించి యందుం బ్రవేశించి యింద్రియంబులందు వసించు
చుఁ దత్తద్దేవతారూపంబులచే నానాప్రకారంబుల దారు
వులందున్న వహ్నిచందంబునం బ్రకాశింతు వదియునుం
గాక.

టీ. ఇట్లు = ఈవిధముగా, దండప్రణామంబులాచరించి = సాష్టాంగ నమస్కారములు చేసి, కృతాంజలియై = దోసిలిపట్టి, స్తోత్రముచేయ నిశ్చయించి = స్తుతింపఁదలంచి, స్తుతిక్రియాకరణ సమర్థుఁడుగాకయున్న = స్తోత్రముచేయుటకు సామర్థ్యములేకయున్న, ధృవుగను, సమస్తభూతంబులకుఁ = అన్నిప్రాణులకు, అంతర్యామియైన = లోపలసంచరించుచున్నట్టి, ఈశ్వరుండు, అతనితలంపెఱింగి = ధృవునియుద్దేశమును దెలిసికొని, వేదమయంబయిన = వేదరూపమయిన, తనశంఖంబుచేత, అబ్బాలుని కపోలతలంబు అంటినఁ = అధృవుని గండస్థలమును ముట్టినతోడనే, జీవేశ్వరనిర్ణయజ్ఞాండును = జీవేశ్వరుల నిర్ణయమును దెలిసినవాఁడును, భక్తిభావనిష్ఠుండును = భక్తియందు నిలకడ కలవాఁడును, అగు = అగునట్టి, ధృవుండు నిఖ...గల-నిఖలలోక = సమస్తలోకములయందు, విఖ్యాత = ఖ్యాతిని జేందిన, క్షీర్తిగల, ఈశ్వరుని = భగవంతుని, భగవత్ప్రతిపాదితఁబులగు = అభగవంతునిచే ననుగ్రహింపఁబడిన, వేదాత్మకంబులైన = వేదస్వరూపములగు, తనవాక్కులఁ = తనవాక్యములచేత, ఇట్లుని = ఈవిధముగా, స్తుతియించెఁ = స్తోత్రముచేసెను. దేవా! నిఖలశక్తిధరుండవును = అన్ని సామర్థ్యములు కలవాడవును, అంతఃప్రవిష్టుండవును = అందఱులోనఁ జొచ్చినవాడవును, ఐన నీవు, లీనంబులైన = నీయందుఁజేరిన, మదీయ వాక్యంబులఁ = నాయొక్క మాటలను, ప్రాణేంద్రియంబులఁ = ప్రాణమును జ్ఞానేంద్రియములను, కర...దులను-కర = హస్తములు, చరణ = పాదములు, శ్రవణ = శ్రోత్రములు, త్వగాదులను = చర్మము మొదలగువానిని, చిచ్ఛక్తిచేఁ = జ్ఞానశక్తిచే, కృపఁజేసి = ఒసఁగి, జీవింపఁజేసిన = బ్రతుకఁజేయునట్టి, భగవంతుండవును, పరమపురుషుండవును, ఐన, నీకు, నమస్కరింతు. నీవాక్కరుండఁడయ్యు = నీవాక్కరుండవుగనున్నను, మహదాద్యంబయిన = మహత్తత్వము మొదలగు, ఈఅశేషవిశ్వంబు = ఈకనఁబడుప్రపంచమునంతను, మాయాఖ్యంబయిన = మాయ యను సేదగల, అత్యంత శక్తిచేతఁ = ఈసామర్థ్యముచేత,

కల్పించి = సృజించి, అందుకొ = ఆప్రపంచమునందు, ప్రవేశించి, ఇంద్రియంబులందుకొ = మనస్సు మొదలగువానియందు, వసించుచు, తత్తద్దేవతారూపంబులచేకొ = ఆయా దేవతల రూపములచే, నానాప్రకారంబులకొ = అనేకవిధములుగా, దారువులందున్న = కఙ్ఠలయందున్నట్టి, వహ్నిచందంబునకొ = అగ్నివలె, ప్రకాశింతువు = ప్రకాశించెదవు. అదియునుంగాక = అంతమాత్రమేగాక.

తా. ఇట్లాబాలుండు చేతులు మొగిడ్చి యెదుటనున్న యష్టమూర్తిని స్తుతించుటకు నిశ్చయించియు, నట్లు స్తుతింపఁజాలకయున్న ధృవునిఁ బరమేశ్వరుండు తెలిసికొని తనవేదరూపమయిన శంఖమును ధృవునిగండస్థలమున నుంచినతోడనే, యాధృవుండు గొప్పజ్ఞానముగలవాడై వేదచోదితములగు వాక్యార్థములచే నాపరమేశుని నిత్యైకగుణ స్తుతింపఁదొడఁగెను.

చ. పరమతి నార్తబాంధవ భవద్వనబోధసమేతుఁడై భవ
చ్చరణముఁ బొందినట్టివిధిసర్గము సుప్తజనుండు బోధమం
దరయఁగఁ జూచురీతిఁ గను నట్టిముముక్షుశరణ్యమైననీ
చరణములం గృతజ్ఞుఁ డగుసజ్జనుఁ డెట్లు తలంప కుండెడున్.

టీ. ఆర్తబాంధవ = దీనరక్షకుడా! పర = శ్రేష్ఠమయిన, మతికొ = ముద్దిసి, భవ... సమేతుడై-భవత్ = నీయొక్క ఘన = గొప్పదైన, బోధ = జ్ఞానబోధతో, సమేతుడై = కూడినవాడై, భవచ్ఛరణముకొ బొందినట్టి = నీపాదపద్మమును సేవించునట్టి, విధిసర్గము = బ్రహ్మసృజించినయీలాశమును, సుప్తజనుండు = నిద్రించుచున్న మనిషి, బోధమందు = తెలివినొందఁగనే, అరయఁగకొ = బాగుగ, చూచురీతికొ = తెలిసికొనువిధమున, కనుకొ = చూచును. అట్టి ముముక్షు శరణ్యమైన = ఆలాటిమోక్షమును గోరువారికి రక్షకమయిన, నీచరణములకొ = నీపాదములను, శృతజ్ఞుఁడగు = నెనరుగల, సజ్జనుండు = మంచివాఁడు, ఎట్లు = వివిధమున, తలంపకుండెడుకొ = తలంపకుండును?

తా. ఓదీనరక్షకా! బ్రహ్మచే సృష్టమైన యీనకలప్రపంచజనము నీ యనుగ్రహంబువలనఁ గలిగిన దివ్యజ్ఞానమునొంది, కలగన్నవాఁడు మేల్కొంచి యంతయు నెఱుఁగునట్లు, వాస్తవస్తువు నెఱుఁగును. అట్టి భక్తులకు రక్షకుడవయిన నీ శ్నేపుణ్యాత్ముఁడు ధ్యానింపకుండును? కృతజ్ఞత గలయందఱును ధ్యానింతురు.

నీ, మహితాత్మ మఱి జన్మమరణప్రణాళన
 హేతుభూతుండవు నిద్రకల్ప
 తరువవు నగునిన్నుఁ దగ నెవ్వరే నేమి
 పూని నీమాయావిమోహితాత్మ
 లగుచు ధర్తార్థకామాదులకొఱకుఁ దా
 మర్పించుచును ద్రిగుణాభమైన
 దేహోపభోగ్యమై దీపించుసుఖముల
 నెనయంగ మదిలోన నెంతు రట్టి
 తే విషయసంబంధజన్యమై వెలయుసుఖము
 వారికి నిరయమందును వఱలు దేవ
 భూరిసంసారతాపనివారగుణక
 థామృతాపూర్ణ యీశ మాధవ ముకుంద.

67

టీ. మహిత ఆత్మ = కొనియాడఁదగిన అంతఃకరణము కలవాఁడా! మఱి, జన్మ...తుండవు - జన్మ = పుట్టుకకును. మరణ = మృతిని, ప్రణాళన = నాశనమునకు, హేతుభూతుండవు = కారణమైనవాడవు, ఇద్ధ = పెద్దదైన, కల్పతరువవు = కల్పవృక్షమువంటివాడవు, అగు, నిన్ను, తగ, ఎవ్వరేనేమి = ఎవరైననేమి, పూని = ప్రయత్నముతో, నీమాయా...లగుచు - నీ = నీయొక్క, మాయా = మాయచేతను, విమోహిత = మోహపెట్టఁబడిన, ఆత్మలగుచుక = అంతఃకరణముకలవారగుచు, ధర్తార్థ

కామాదులతోఁగఁగ = ధర్మము అర్థము కామము మొదలగువానికై, తాము, అర్పించుచును = పూజించుచును, త్రిగు .. మై-త్రిగుణ=సత్త్వరజస్తమోగుణములతో, ఆభమైన = ప్రకాశించుచున్న, దేహ=దేహముచే, ఉపభోగ్యమై=భోగింపఁదగినదై, దీపించు=ప్రకాశించు, సుఖములను, ఎనయంగఁ = అనుభవించుటకు, మదిలోనఁ = మనస్సునందు, ఎంతరు = ఎంచెదరో, అట్టి, విషయసంబంధజన్యమై = విపాకభోగమువలనఁ బుట్టి, వెలయు=ప్రకాశించు, సుఖము, వారికిఁ=అట్లుకోరువారికి, నిరయమందును = నరకమునందును, దేవ=దేవుఁడా! భూరి .. పూర్ణ-భూరి = విస్తారమయిన, సంసార=సంసారమునందలి, తాప = తాపమును, నివార = నివారణచేయు, గుణకథా = గుణకథలనెడు, అమృత=అమృతముతో, ఆపూర్ణ=అంతటనిండినవాఁడా ! ఈశ ! మాధవ ! ముకుంద ! వఱలను=కలుగును.

తా. ధృవుఁడు, విష్ణుని స్తుతిచేయుచున్నాఁడు:—ఓదేవుఁడా! ఎంతగొప్పవారయినను నీమాయకు లోఁబడినవారై, ధర్మార్థకామాదులమాత్రమే కోరుచు సత్త్వరజస్తమోగుణస్వరూపమైన యీశరీరసౌఖ్యములను కోరుచు, సృష్టిస్థితిలయములకు హేతుభూతుఁడవై, వాంఛలఁ దీర్చుటకుఁ గల్గువృక్షమైనవాఁడవును, సంసారతాపక్రయనివారకుఁడవు నగు నిన్న నుతింపక శరీరము విత్య మని కలంచుచుందురు. వారికి దుదకు నరకమే వాటిల్లును.

మ. అరవిందోదర తాపకీనచరణధ్యానానురాగోల్లస
చ్చురితాకర్ణనజాతభూరిసుఖముల్ స్వానందకబ్రహ్మమం
దరయన్ లే వఁట దండభృద్భటవిమానాక్షీర్ణులై కూలునా
సురలోకస్థులఁ జెప్ప నేల సుజనస్తోమైకచింతామణి. 63

టీ. అరవిందోదర = ఓవిష్ణుదేవుఁడా ! తాప . సుఖముల్ - తాప కీన=నీసంబంధమయిన, చరణ=పాదములయొక్క, ధ్యాన = ధ్యానమునందలి, అనురాగ = ప్రేమతో, ఉల్లసత్ = ప్రకాశించునట్టి, చరిత = చరిత్రము

యొక్క, ఆకర్ణన = విసుటచే, జాత = పుట్టిన, భూరి = విస్తారమయిన
 నుఖముల్ = నుఖములు, స్వానందక బ్రహ్మమందుకొ = త న్నానందింపఁజేయు
 వర్జబ్రహ్మమనందుకొ, ఆరయకొ = విచారింపఁగా, లేవట, నుజన = సత్పురుషుల
 యొక్క, స్తోమ = సమూహమునకు, ఏకచింతామణి = ముఖ్యమైనవాఁడా!
 దండ... కీర్ణులై-దండభృత్ = యమునియొక్క, భట = భటులయొక్క, విమాన =
 విమానమునందు, ఆకీర్ణులై = ఈడ్చబడి, కూలు = పడిపోవునట్టి (నరకమును
 జేందునట్టి), అసురలోకస్థులకొ = రాక్షసులొకములనుండు వారింగుఱించి, చెప్ప
 నేల = చెప్పనవసరములేదు.

తా. ఓవద్దగర్భుఁడా! నీపాదపద్మధ్యానమునందలియనురాగముచేతఁ
 బ్రకాశించుచరిత్రలు విఱుటచే గలిగిన గొప్పనుఖములు, స్వానందక
 బ్రహ్మమందుకొనూడ లేవునుమా. వారిసంగతి యిట్లుండ, ఇంక యమభటుల
 విమానము లెక్కి యధోగతికిఁ జోవురాక్షసులగతి చెప్పఁబని లేదు.

చ. హరి భజనీయమార్గ నియతాత్మకు లై భవదీయమూర్తివై
 వఱిలినభక్తియుక్తులగువారలసంగతిఁ గల్గఁజేయున
 త్పురుషనుసంగతికొ వ్యసనదుస్తరసాగర మప్రయత్నతకా
 సరసభవత్కథామృతరసంబున మత్తుడనై తరించెదన్. 69

టీ హరి = విష్ణుఁడా! భజనీ...త్తుకులై-భజనీయ = శేవింపఁదగిన,
 మార్గ = దారియందు, నియత = నిలుపఁబడిన, ఆత్మకులై = మనస్సుగలవా
 రయి, భవదీయమూర్తివై = నీరూపమునందు, వఱిలిన = ప్రకాశించిన, భక్తి
 యుక్తులగువారల సంగతికొ = భక్తిగలిగినవారితో సాంగత్యమును, కల్గ
 జేయు, సత్పురుషనుసంగతికొ = సజ్జనులతోడి చేరికచే, వ్యసన దుస్తర
 సాగరము = సంసారవ్యసనములనెడి దాటరాని సముద్రమును, అప్రయత్న
 తకొ = ప్రయత్నములేకయే, సరస = రసవంతములయిన, భవత్ = నీయొక్క,
 కథామృతరసంబునకొ = కథలనెడు సమృతపురసముచే, మత్తుడనై = మదిం
 చినవాడనై, తరించెదన్ = దాఁటెదను.

తా. ఓవిష్ణుడా ! నిన్ను భజించు మార్గమునందు మనసు నిలిపి నీరూపమును దెలిసికొనిన భక్తులసాంగత్యము నొందించు సత్పురుషసాంగత్యము వలన సంసార మనుసముద్రమును నీకథామృతరస మనునావచేత దాటి మోక్షము నొందెదను.

చ. నిరతముఁ దావకీనభజనీయపదాబ్జసుగంధలుబ్ధు లె, వ్యరిమది వొండఁగాఁ గలుగు వారలు తత్ప్రియమర్త్యదేహమున్, అరయఁ దదీయదారతనయాదిసుహృద్భ్రహ్మబంధువర్గమున్, మఱితురు విశ్వతోముఖ! రమా! హృదయేశ! ముకుంద! మాధవా!

70.

టీ. విశ్వతోముఖ = అంతట వ్యాపించినవాడా! రమాహృదయేశ = లక్ష్మీకి భర్తయైనవాడా! ఓమాకుంద! ఓమాధవా! నిరతమున్ = ఎల్లప్పుడు, తావ...లుబ్ధులు - తావకీన = నీసంబంధమగు, భజనీయ = పొండఁదగిన, పదాబ్జ = పాదపద్మములయొక్క, సుగంధ = పరిమళమునందు, లుబ్ధులు = ఆసక్తులు, ఎవ్వరిమది = ఎవరియొక్క మనస్సు, పొండఁగాఁగలుగున్ = పొందుటకుఁ గోరునో, వారలు, తత్ప్రియ = వారలకిష్టమైన, మర్త్యదేహమున్ = మానవదేహమును, అరయన్ = ఆలొచింపఁగా, తదీ...ర్గమున్ - తదీయ=వారి, దార = భార్యలను, తనయాది = బిడ్డలు మొదలగువారిని, సుహృత్ = స్నేహితులను, గృహ=గృహములను, బంధువర్గమున్ = బంధువులను, మఱితురు = మఱిచిపోవుదురు.

తా. ధృతివుడు పరమేశుని స్తుతించుచున్నాడు:—ఓ పరమేశ్వరుడా! ఎల్లప్పుడును నీపాదపద్మములనే నేమించువురుషులు ఆపాదపద్మముల మళరందాస్వాదాతిశయమున తమదేహమును, భార్యలను, పిల్లలను, గృహమును, స్నేహితులను, బంధువులను గూడ మఱిచిపోవుదురు

సీ. పరమాత్మ మర్త్యసుప్తతిర్యక్త్యుగ
దితిజనరీపుపద్విజగతాది

సంవ్యాప్తమును సదసద్విశేషంబును
 గైకొని మహదాదికారణంబు
 నైనవిరాడ్విగ్రహంబు నే నెఱుంగుదుఁ
 గాని తక్కినసుమంగళము నైన
 సంతతసుమహితైశ్వర్యరూపంబును
 భూరిశబ్దాదివ్యాపారశూన్య
 తే. మైనబ్రహ్మస్వరూప మే నాత్మ నెఱుంగఁ
 బ్రవిమలాకార సంసారభయవిదూర
 పరమమునిగేయ సంతతభాగధేయ
 నలిననేత్ర రమాలలనాకళత్ర.

71

టీ. ప్రమిల ఆకార = మిక్కిలి " నిర్మలమైనరూపముకలవాడా !
 సంసార భయవిదూర = సంసార దుఃఖము నశింపజేయువాడా ! పరమ
 ముని గేయ = గొప్పమునులచే గానముచేయఁదగినవాడా ! సంత...ధేయ -
 సంతత=నిత్యమైన, భాగధేయ = అదృష్టముకలవాడా ! నలిననేత్ర = పద్మ
 ములపంటి కన్నులుగలవాడా ! రమాలలనాకళత్ర-రమా=లక్ష్మీయనెడి, లలనా=
 స్త్రీ, కళత్ర=భార్యగాఁగలవాడా ! పరమాత్మ = పరమేశ్వరుడా ! మర్త్య...
 వ్యాప్తము - మర్త్య = మనుష్యులు. సుపర్వ = దేవతలు, తిర్యక్మృగ=
 పశుపక్ష్యాదిజంతువులు, దిలిజ=రాక్షసులు, సరీసృప = పాములు, ద్విజగణ =
 చతులగుంపులు, ఆది = మొదలగువానియందు, సంవ్యాప్తమును = బాగుగ
 వ్యాపించిన, సత్ = స్థిరమైనట్టియ, అసత్ = అస్థిర మయినట్టిదియనగు,
 విశేషంబును గైకొని = అవస్థలను పూని, మహదాది = మహత్తు మొదలగు
 వానికి, కారణంబునైన = కారణమయిన, విరాడ్విగ్రహంబు = విరాఘ్రుడ
 మును, నే నెఱుంగుదు, కాని, తక్కిన = విరాఘ్రుడనునకంటె మించిన,
 సుమంగళమునైన = మిక్కిలిమేలయిన, సంతత...రూపంబును-సంతత = నిత్య

ముగానున్న, మహిత = కొనియాడఁబడు, విశ్వేశ్వరూపంబును = అత్యైశ్వర్య
రూపమయనదియు, భూరి...శూన్యమైన-భూరి = విస్తారమగు, శబ్దాది =
శబ్దము స్పర్శము మొదలగు, వ్యాపార = క్రియలచే, శూన్యమైన=లేనట్టి,
బ్రహ్మస్వరూపము=బ్రహ్మస్వరూపమును, వీను, ఆత్మక=మనసునందు, ఎఱుఁ
గను = తెలియను.

తా. ధృవుఁడపరమేశుని స్తుతించుచున్నాఁడు:—నిర్మలాకారుఁడా!
సంసారభయముఁ జోఁగొట్టువాఁడా! గొప్పమునులచేఁ కీర్తింపఁబడువాఁడా!
యిష్టము నెడఁతెగకపొందువాఁడా! కమకాక్షుఁడా! లక్ష్మీవల్లభా! ఓపరమాత్మ
స్వరూపుఁడా! మనుష్యులు, దేవతలు, పశుపక్ష్యాదులు, రాక్షసులు, సర్పములు
పక్షిసమూహములు మొదలగువానిచే నిండినట్టియు, నిత్యానిత్య వస్తురూపము
లందుఁజొచ్చి మహాదాదికారణమునగు నాదివిరాడ్విగ్రహమును మాత్రమే
యే నెఱుఁగుదును. కాని నిత్యైశ్వర్యరూపమైనదియు, విస్తారమగు శబ్దాది
వ్యాపార రహితమునైన పరబ్రహ్మస్వరూపము నాకుఁ జెలియదు.

సీ. సర్వేశ కల్పాంతసమయంబునందు నీ
యఖిల ప్రపంచంబు నాహరించి
యసయంబు శేషసహాయుండ వై శేష
పర్యంకతలమునఁ బవ్వళించి
యోగనిద్రారతి నుండి నాభీసింధు
జస్వల్ల లోకకంజాతగర్భ
మందుఁ జతుర్ముఖు నమరఁ బుట్టించుచు
రుచి నొప్పు బ్రహ్మస్వరూపి వైన
తే. నీకు మ్రొక్కెద నత్యంతనియమ మొప్పు
భవ్యచారిత్ర పంకజవత్రనేత్ర

చిరశుభాకాగ నిత్యలక్ష్మీవిహార

యవ్యయానంద గోవింద హరి ముకుంద.

72

టీ. భవ్యచారిత్ర = మంగళ ప్రదమైన చరిత్రముగలవాడా! పంకజ
 పత్రనేత్ర = పద్మపురేకులవంటి నేత్రములుగలవాడా! చిర...కార-చిర =
 నిత్యమై, శుభ = మంగళమైన, ఆకార = రూపముగలవాడా! నిత్య...
 హార-నిత్య = ఎల్లపుడును, లక్ష్మీ = లక్ష్మీతో, విహార = విహరించువాడా!
 అవ్యయ ఆనంద = నాశరహితమయిన సంతోషముకలవాడా! గోవింద!
 హరి! ముకుంద! సర్వేశ = అన్నింటికీ బ్రహ్మవా! కల్పాంతసమయంబునందు,
 ఈ, అఖిల ప్రపంచంబును = సమస్తమయిన ప్రపంచంబును, ఆహరించి =
 నశింపజేసి, ఆనయంబు = ఎల్లపుడును, శేషసహాయుండవై = భక్తులకు తోడ్పడు
 వాడవై, శేషపర్యంకతలమునకే = అదిశేషరూపమైన పానుపునందు, పవ్వ
 శించి = నిద్రించి, యోగనిద్రారతినుండి = యోగనిద్రయందలి యానందాన్ని
 నుండి, నాథీ...మందుకే = నాథీసింధుజ = నాథీసముద్రమునుండి పుట్టిన
 స్వర్ణలోక = సువర్ణమయమగు, కంజాత = పద్మమనెడు, గర్భమందు =
 లోపలను, చతుర్ముఖుకే = బ్రహ్మదేవుని, పుట్టించుచు, రుచినొప్ప = ప్రకా
 శించుచున్న, బ్రహ్మస్వరూపివైన = పరబ్రహ్మస్వరూపమును దాల్చిన, నీకు,
 అత్యంత = మిక్కిలి, నియమము ఒప్పుకొ = నియమముతో, మ్రొక్కె
 దను = నమస్కరించెదను.

తా. ధృవుడు పరమేశుని స్తుతించుచున్నాడు:—ఓపరమేశ్వ
 రుడా! కల్పాంతమున సమస్తప్రపంచమును నశింపజేసి యెల్లపుడును శేష
 పానుపైని పవ్వశించి శేషమాత్రసహాయుండవై యోగనిద్రానక్షిచే నీయొక్క
 నాథీయను సముద్రమునుండి యుదయించిన బంగారుపద్మమునుండి బ్రహ్మ
 ముట్టించుచు మిక్కిలి ప్రకాశమానుడవై నట్టియుఁ బరబ్రహ్మస్వరూపమును
 దాల్చినట్టి నీకు భక్తియుక్తముగా నమస్కారము లొనరించుచున్నాను.

వ. అట్లు యోగనిద్రాపరవశుండ వయ్యును జీవులకంటె సత్యంత
విలక్షణుండవై యుండుదు వదియె ట్లనిన బుద్ధ్యవస్థానభేదం
బున నఖండితం బయి స్వశక్తిం జేసి చూచులోకపాలననిమి
త్తంబు యజ్ఞాధిపాతపు గావున నీవు నిత్యము క్తుండవును బరి
శుద్ధుండవును సర్వజ్ఞుండవును నాత్మవును గూటస్థుండవును
నాదిపురుషుండవును భగవంతుండవును గుణత్రయాధీశ్వ
రుండవును నై వర్తింతువు భాగ్యహీనుం డైన జీవునియందు
నీగుణంబులు గలుగ వే సర్వేశ్వరునం దేమి విరుద్ధగతులై
వివిధశక్తి యుక్తంబులైనయవిద్యాదు లానుపూర్వ్యంబునం
జేసి ప్రలీనంబులగుచుండు నట్టివిశ్వకారణంబు నేకంబు ననం
తంబు నాద్యంబు నానందమాత్రంబు నవికారంబు సగు
బ్రహ్మంబునకు నమస్కరించెద. మఱియు, దేవా! నీవ సర్వవిధి
ఫలం బని చింతించునిష్కాము లయినవారికి రాజ్యాది
కామితంబులలోన బరమార్థంబయిన ఫలంబు సర్వార్థ
రూపుండవైన భవదీయపాదపద్మమునేవనంబ యిట్లు నిశ్చి
తంబయైనను సకాము లైనదీనులను గోపు వత్సంబును స్తన్య
పానంబునీయించుచు వృకాదిభయంబువలన రక్షించు
చందంబునం గామప్రదుండవై సంసారభయంబువలన
బాపుదువని యిట్లు సత్యసంకల్పుండును సుజ్ఞానియు నయిన
ధ్నువునిచేత వినుతింపంబడి భృత్యానురక్తుం డైనభగవం
తుండు సంతుష్టాంతరంగుండై యి ట్లనియె. 73

టీ. అట్లు, యోగనిద్రాపరవశుండవయ్యును = యోగనిద్రకు లోకు
వయ్యెయన్నను, జీవులకంటె = జీవాత్మలకంటె, అత్యంతవిలక్షణుండవై =

మిక్కిలికేఱు, ఉండుదువు. అది, ఎట్లనిన, బుద్ధి=బుద్ధియొక్క, అవస్థాన భేదంబునక =స్థితిభేదముచే, అఖండితంబయి = నిత్యమై, స్వశక్తింజేసి = తనశక్తిచేత, చూచు, లోకపాలన నిమిత్తంబు = లోకరక్షణనిమిత్తము, యజ్ఞాధిష్ఠాతవు = యజ్ఞమున కధిపైవతమవు, కావునక = కాబట్టి, నీవు, నిత్యము త్తండవును=నిత్యము మోక్షమునొందినవాడవు, పరిశుద్ధుండవును, సర్వజ్ఞుండవును, ఆత్మవును = పరమాత్మవును, కూటస్థుండవును = కూటస్థ పురుషుండవును, అదిపురుషుండవును, భగవంతుండవును=పదునైశ్వర్య సంపన్నుడవును, గుణాత్రయ = సత్త్వరజస్తమోగుణములకు, అధీశ్వరుండవును = ప్రభువవును, ఏ, వర్తింతువు = ఉండువు. భాగ్యహీనుడైన = అదృష్టములేని, జీవునియందు, ఈగుణంబులు, కలుగవు = ప్రసరింపజేరవు. సర్వేశ్వరునందు, విమిశతమాత్రము, విరుద్ధ = విరుద్ధమయిన, గతులై=గమనములు కలిగి, వివిధ...యుక్తంబులైన - వివిధ=నానావిధమైన, శక్తి=శక్తులతో, యుక్తములైన=కూడినట్టి, అవిద్యాదులు = అజ్ఞానము మొదలగునవి, ఆనూహ్యస్వంబునంజేసి=వరుసగా, ప్రతీనంబులగుచుండును=నశించుచుండును. అట్టి విశ్వకారణంబును=ప్రపంచమునకు హేతువైన, ఏకంబుక=ఒక్కడైన, ఆద్యంబును=మొదటిదియు, ఆనందమాత్రంబును = ఆనందస్వరూపంబును, అవికారంబును = మార్పుల నొందనిదియునైన, బ్రహ్మంబునకుక=పరమాత్మకు, నమస్కరించెద, మఱియు, దేవా! నీవ=నీవే, సర్వవిధఫలంబు=నమస్తవిధమైన ప్రయోజనమని, చింతించు నిష్కాములైన వారికిక = తలంచునట్టి శోరికలు లేనివారికి, రాజ్యాదికామితంబులలోనక = రాజ్యము మొదలగుశోరికలలో, పరమార్థంబయిన ఫలము. సర్వార్థరూపుండవయిన, భవతో=నీ పాదపద్మ = పాదపద్మములయొక్క, నేవనంబ = నేవయే, ఇట్లు, నిశ్చితంబయినను= నిరూపింపబడియున్నను, సకాములైన=శోరికగలిగినవారైన, దీనులను=మూఢులను, గోవు, వత్సంబును=దూడను, స్తన్యపానంబు చేయించుచుక = పాలిచ్చుచు, వృశాది=తోడేట్లు మొదలగుజంతువులవలని, భయంబువలన, రక్షించుచందంబునక=కాపాడువిధమున, కామప్రదుండవై=శోరికలనిచ్చుచు, సంసారభయం.

మనలనక = సంసారభయమునుండి, పాపుదువు = తొలగింతువు. అని, ఇట్లు = ఈవిధమున, సత్య...లుబ్ధుడు - సత్య = తప్పని, సంకల్పించును = కోరికలు గలవాడను, ముఖానియు = మంచిజ్ఞానముగలవాడను, అయిన, ధృవునిచే, విశ్రాంతిపొందెడి = స్త్రోత్రముచేయుటచే, భృత్య అనురక్తండు = సేవకులయందు అనురాగముగల, భగవంతుడు, సంతుష్ట అంతరంగుడై = సంతసించిన మనస్సుగలవాడై, ఇట్లు = ఈవిధమున, అనియె = పలికెను.

తా. ధృవుడు పరమేశుని వర్ణించుచున్నాడు:— ఆవిధముగ యోగసిద్ధి పరవతుడవైనను జీవులకంటె పేజుగా బుద్ధియొక్క స్థితిభేదము. వలన, సిద్ధియొక్క మహిమచే లోకరక్షణార్థమై యజ్ఞమున కధీశ్వరుడవయితివి. కావున నిత్యముత్పాదవును కూటస్థపురుషుడవును నాదిపురుషుడవును నయిన నీవు సత్త్వాదిగుణాత్మయమును ధిక్కరించియున్నావు. అదృష్ట హినునికి నీగుణకథనములెంతమాత్రమును సంభవించవు. సర్వేశ్వరుడవైన నీకు విరుద్ధమయిన యనేకవిధములయిన శక్తులుగల యజ్ఞానాదులను నశింపఁ జేయుచున్నట్టియు, బ్రపంచమునకు ముఖ్యకారణమగునదియు, సంతము లేనిదియు, మొదటిదియు, నానందస్వరూపమయినదియు, వికారములు లేనిదియు నగు నీపరబ్రహ్మస్వరూపమును నమస్కరించుచున్నాను. ఇంకను, నీవే సర్వవస్తువులకు ఫలమనని చింతించువారికి రాజ్యాదులకంటె గొప్పది నీపాద సేవయేగదా. ఇట్లయినను నీవు సకాములైనవారికి, గోవు తనదూడకు లా లిచ్చి తోడేట్లు మొదలగువానిభయంబువలన రక్షించుచున్నట్లు కోరికల నిచ్చి రక్షించుచున్నావు. ఈవిధమున స్త్రోత్రముచేయుచున్న ధృవునిజూచి సంతసించి పరమేశ్వరుడు ధృవునితో నిట్లు చెప్పెను.

క. ధీరవ్రత రాజనన్యకు

మారక నీహృదయమందు మసలినకార్యం

ధ్రువా—5

బారూఢిగా నెఱుంగుదు

నారయ నది వొంద రాని దైనను నిత్తున్.

74

టీ. ధీరవ్రత రాజన్యకుమారక = వ్రతముచుండి యిండుకయుఁ బోల గని యెర్రాజపుత్రుఁడవగుభ్రువా! సీహృదయచుండున్ = సీమనన్యనందు, మనలిన = ఉన్నట్టి, కార్యంబు, ఆహా!గా = నిశ్చయముగా, ఎఱుంగుదు = ఎఱుంగుదును. ఆరయన్ = ఆహా!చించగా, అది, పొందరానిదైనను = పొందుటకు పిలుకానిదైనను, ఇత్తున్ = ఇచ్చెదను.

తా. భగవంతుఁడు భ్రువునితో నిట్లుచెప్పుచున్నాఁడు:—కఠినవ్రతము గలరాజపుత్రుఁడ వయిన యెఱుభ్రువా! సీమనమునఁ గొట్లాడుచున్న విషయము నెఱుంగుదును. అది యితరులకు వచ్చునది కాకపోయినను, దాని నీ కిచ్చుచున్నాను.

వ. అది యెట్టిదనిన నెందేని మేదినియందుఁ బరిభ్రామ్యమాణా-
గోచక్రంబునుబోలె గ్రహనక్షత్రతారాగణజ్యోతిశ్చక్రంబు
నక్షత్రరూపంబు లయినధర్మాగ్నికశ్యపశక్రలును సప్తర్షులును
చారకాసమేతులై ప్రదక్షిణంబు దిరుగుచుండుదు రట్టి
దురాపంబును ననన్యధిష్ఠితంబును లోకత్రయప్రళయకా-
లంబునందు నశ్వరంబు గాక ప్రకాశమానంబును నయిన
భ్రువక్షితి యనుపదంబు ముందట నిరుపదియాలువేలేండ్లు
సనం బ్రాపింతువు తత్పదప్రాప్తిపర్యంతంబు భవదీయజనకుండు
వనవాసగతుం డైన దద్రాజ్యంబు పూజ్యంబుగా ధర్మ-
మార్గంబున జితేంద్రియుండవై చేయుదువు భవదనుజుం
డగును త్తముండు మృగయార్థంబు వనంబునకుంజని మృతుం
డగుఁ దదన్వేషణార్థంబు తదాహితచిత్తయై తన్నాత

యు వనంబునకుం జని యందు దావదహననిమగ్న యగు
వెండియు. 75

టీ. అది = సీపుగోరుచున్నవిషయము, ఎట్టిదనికొ = ఎటువంటి
జనంగా, ఎందేనికొ = ప్రతివస్తువునందును, వేదినియందుకొ = జ్ఞానియందు,
జరి...చక్రంబునుబోలె-పరిభ్రామ్యమాణ = తిరుగుచున్న, గోచక్రంబును
బోలె = భూచక్రమువలె, గ్రహ...చక్రంబు - గ్రహ = గ్రహములును,
నక్షత్ర = నక్షత్రములును, తారాగణ = ఇతరనక్షత్రములును, జ్యోతి
శ్చక్రంబు = దిక్కులసమూహము, నక్షత్రరూపంబు లయిన = నక్షత్ర
రూపమును దాల్చిన, ధర్మాన్ని కశ్యప శక్తులును = యముడు, అగ్ని, కశ్య
పుడు, ఇంద్రుడును, సక్షబుధులును, తారకాన మేతులై = నక్షత్రము
లతోఁగూడి, ప్రదక్షిణంబు దిరుగుచుండుదురు = ప్రదక్షిణము చేయు
చుండురు. అట్టి = ఆవిధమయిన, దురాపంబును = పొందుటకు శక్యము
కానిదియు, అనన్యధిష్ఠితంబును = ఇతరు లధిష్ఠింపఁగూడనిదియు,
లోక...శ్వరంబుగాక - లోకత్రయ = భూ పాతాళ స్వర్గలోకములు
సళించుకాలంబునందు, నశ్వరంబుగాక = నశించక, ప్రకాశమానంబును,
అయిన, ధృవక్షితి యను, పదంబు=స్థానమును, ముందట = మొదట, ఇరు
పదియాఱువేలేండ్లు చనకొ = ఇరుపదియాఱువేలమేండ్లవఱకు, ప్రాసించువు =
పొందెదవు. కత్పద = అవదముయొక్క, ప్రాప్తిపర్యంతము, భవనీయ
జనకుండు = సీతండ్రియైనయంతానపాదుండు, వనవాసగతుండైనకొ = వన
వాసమును బొందినను, తద్రాజ్యంబు, పూజ్యంబుగా, ధర్మమార్గంబునకొ =
ధర్మమార్గముతో, జితేంద్రియుండవై, చేయుదువు. భవత్ = నీయొక్క,
అనుజాండగు = తమ్ముండగు, ఉత్తముండు, మృగయార్థంబు=వేటకై, వనంబు
నకు, జని, మృతుండగుకొ = చచ్చిపోవును. తల్ = ఆయుత్తముని, అన్వేష
కార్థము = వెదకుటకు, తల్ = ఆయుత్తమునియందు, అహిత = కూర్చు
నిడిన, చిత్తయై = మనసుకలవై, తస్మాదయ్యకొ = ఆయుత్తమునితల్లియును

వనంబునకుం జని. అందు, దావ...నిమగ్న - దావ దహన = కాటుచిచ్చునందు, నిమగ్న = మునిగినది, అగును, వెండియుం.

తా. ఓధ్రువడా! నీవుకోరినపదము జ్ఞానినగునాయందు, నవగ్రహములు, నిరుపదియేడునక్షత్రములు, నితరనక్షత్రములుఁ గూడఁ గలిగినట్టి భూచక్రమువలె నక్షత్రరూపులైన ధర్మాగ్నికళ్యణకేత్రము, సప్తర్షులును నక్షత్రములుఁగూడి తిరుగు చుండురుగాన నటువంటిదియు సామాన్యుల కందరానిదియు కెల్లపుడును నశింపక నిత్యముగాఁ బ్రకాశించు ధ్రువక్షేతి యనుపేరుగల పదముపద్య నీ విరుపదియాఱువేలయేం డ్లుండి తత్పదప్రాప్తిపర్యంతమున తండ్రి వనములోనున్నను దద్రాజ్యమును జితేంద్రియుండవైన నీవే పాలించెదవు. నీకమ్ముండగు నుత్తముండనువాడు వేటకై యడవికిఁ బోయి, యచ్చట మృతినొందును. అట్టిపక్షివాని వెదకుటకు వానితల్లియగు సురుచి మిక్కిలి దుఃఖముతో నావనమును బ్రవేశించి, యందుఁ గాటుచిచ్చునఁ బడి మృతినొందును.

నీ. అనఘాత్త మటే నీవు యజ్ఞరూపుం డనఁ

దగునన్ను సంపూర్ణ దక్షిణంబు

లగుమఖంబులచేత నర్పించి సత్యంబు

లగునిహసాఖ్యంబు లనుభవించి

యంత్యకాలమున న న్నాత్మఁ దలంచుచు

మఱి సర్వలోకనమస్కృతమును

మహిఁ బునరావృత్తిరహితంబు సప్తర్షి

మండలోన్నత మగుమామకీన

తే. పదము దగఁ బొందఁ గల వని పరమపురుషుఁ

డతనియభిలషితార్థంబు లర్థి నిచ్చి

యతఁడు గనుగొనుచుండంగ నాత్మ పురికి
గరుడగమనుడు వేంచేసె గౌతుకమున.

76

టీ. అనఘ ఆత్మ = నుంచి అంతఃకరణముకలవాడా ! మఱి, యజ్ఞ
రూపుండనఁదగు, నన్ను, సు...ణంబులు-సంపూర్ణ = నిండు, దక్షిణంబులు = దక్షి
ణలుకలిగిన, మఖంబులచేత = యజ్ఞములచే, అర్పించి = పూజించి, సత్యంబు
లగు, ఇహసౌఖ్యంబులు అనుభవించి = ఇహలోకములనుబొంది, అంత్య
కాలమున = తుదకు, నన్ను, ఆత్మ = మనస్సులో, తలంచుచు, మఱి =
మఱియు, సర్వ...తమును - సర్వలోక = సమస్తలోకములచేత, సమస్కృత
మును = సమస్కరింపబడునదియు, మహి = భూమియందు, పునరావృత్తి
రహితంబు = పునర్జన్మములేనిది, సప్తర్షి = కశ్యపాది సప్తర్షులయొక్క,
మండల = మండలములచేత, ఉన్నతమగు, మామక్షీన పదము = నాస్థానమును,
తగ = ఒప్పునట్లుగా, పొందఁగలవు. అని = ఈవిధమున, పరమపురుషుఁడు,
అతని అభిలషితార్థంబులు = ఆధ్యుని కోరికలను, అర్థి = ప్రీతితో, ఇచ్చి,
అతఁడు, కనుగొనుచుండంగ = చూచుచుండఁగ నే, ఆత్మ పురికి = తనవట్టు,
అమృతము, గౌతుకమున = వేడుకతో, వేంచేసె = వెళ్ళిపోయెను.

తా. పరమేశ్వరుఁడు తన్ను పూజింపుమని ధృవునితో జెప్పి తనపుర
మున కేగుచున్నాఁడు. ధృవుఁడా ! యజ్ఞరూపియైన నన్ను సంపూర్ణ దక్షి
ణంబుల యజ్ఞములచే బూజించి యిహలోకమునందలి సౌఖ్యము లనుభ
వించి యనంతరమున బునర్జన్మ రహితము లగు, సప్తర్షి మండలముకంటె నున్నత
మయిన నాపదము నొందఁగలవని యాధ్యునితో జెప్పి వానికి గావలసిన
కోరికలనిచ్చి పరమేశ్వరుఁడు ఆధ్యుని సత్తుఖమునుండి స్వపురి కేగెను.

తే. అంత ధృవుఁడును బంకేరుహాక్షపాద

కమల నేవోపపాదితఘనమనోర

ధములఁ దనరియుఁ దనదుచి త్తంబులోనఁ

దుష్టిఁ జొందక చనియె విశిష్టచరితఁ.

77

టీ. విశిష్ట = గొప్ప, చరిత = చరిత్రముగలవాఁడా! అంతఁ = అమైనది.
 ధృవుఁడును, పంకేరుహాక్ష = విష్ణువుయొక్క, పాదకమలసేవా = పాదపద్మ
 ములసేవచేత, ఉపపాదిత = కలిగింపఁబడిన, ఘనమనోరథములఁ = గొప్పకోరి
 కలతో, తనరియు = ఒప్పియుండియు, తనదు చిత్తంబులోనఁ = తన
 మనస్సునందు, తుష్టిఁజొందక = తనివితెందక, చనియెఁ = వెళ్లిపోయెను.

తా. పరమేశ్వరుఁ డట్లు వెళ్లిపోయినతరువాత నాధృవుఁడు హరి
 సేవ జేసి తనయభీష్టములను జేందియు, వానితోఁ దృప్తిని జేందకయే
 వెళ్లిపోయెను.

క. అని మైత్రేయుఁడు ధృవుఁ డ

ట్లనయము హరిచే గృతార్థుఁ డైనవిధం బె

ల్లను వినిపించిన విదురుఁడు

విని మునివరుఁ జూచి పలికె వినయం బెసఁగన్.

78

టీ. అని = ఈవిధముగా, ధృవుఁడు, అట్లు, ఆనయము = ఎల్లపు
 డును, హరిచే, కృతార్థుఁడయిన, విధంబెల్లను = రీతినంతను, మైత్రేయుఁడు,
 వినిపించినఁ = చెప్పినతోడనే, విదురుఁడు, విని, మునివరుఁ = అట్లు తనకు
 వినిపించిన మైత్రేయుని, చూచి, వినయంబెసఁగఁ = వినయముతో, పలికెను.

తా. మైత్రేయుఁడను ఋషి విదురునితో ధృవునివృత్తాంతమును
 జెప్పుచున్నాఁడు. మైత్రకారము ధృవుఁడు పరమేశునివలన స్వాభీష్టము
 లను నెఱవేర్చుకొనెనని మైత్రేయుఁడను ఋషి విదురునితోఁ జెప్పుగా, విదు
 రుఁడు మైత్రేయునితో నట్లు పలుకుచున్నాఁడు.

క. మునినాయక విను కాముక

జనదుష్ప్రాపంబు విష్ణుచరణాంబురుహఁ

ర్చన మునిజనసంప్రాప్తము

ననఁ గలపంకేరుహాత్మనవ్యయపదమున్.

79

టీ. మునినాయక = మునులకథీశుడైన యో మైత్రేయఁడా! విను. విష్ణుచరణాంబురుహార్చన = విష్ణువుయొక్క కమలంబులఁ బోలుపాదములను పూజించుట, కామ...మిప్పివంబు - కామకజన = కామకులకు, దుష్పాపంబు = పాపందరానిది, మునిజన = మునీశ్వరులకు, సంప్రాప్తము = పొందఁ దగినదియు, అనఁగల = అనునట్టి, పంకేరుహాత్మ = విష్ణువుయొక్క, అవ్యయ = నాశనములేని, పదమున్ = స్థానమును, వైపద్యముతో నన్వయము.

తా. విమరుఁడు మైత్రేయునితో విష్ణుపదమాహాత్మ్యమును వర్ణించి చెప్పుచున్నాఁడు.—మైత్రేయఁడా! తత్పదమాహాత్మ్యమును జెప్పుచుంటిని వినుము. సంసారసుఖముల నభిలషించు మనశాల కెన్నటికిని నాపదము కలుగనేరదు. ఇక నెల్లపుడును విష్ణుపాదకీవను మాత్రమే చేయుచున్న యిహసౌఖ్యములఁ గోరిమునులకుఁ దప్పక యది లభించును.

వ. పెక్కుజన్మంబులం గాని పొందరానిపదంబు దా నొక్క జన్మంబుననే పొందియుం దనమనంబునం దప్రాప్తమనోర థుండ నని పురుషార్థవేది యైనధ్రివుం డెట్లు దలంచె ననిన మైత్రేయుం డిట్లనియె.

80

టీ. పెక్కుజన్మంబులంగాని = అనేకవేల జన్మముల నెత్తియైనా పొందరాని = పొందలేని, పదంబు = అవిష్ణుపదమును, తాను = అధ్రివుఁడు, ఒక్కజన్మంబుననే = ఒక్కజన్మమునందే, పొందియొన్ = పొందియొండి యు, తనమనంబునన్ = తనమనస్సునందు, అప్రాప్త...రథుండను-అప్రాప్త = పొందఁబడని, మనోరథుండను అని = శారీరకగలవాడనని, పురుషార్థ = ధర్మార్థ కామమోక్షములను, వేదియైన = ఎఱింగిన, ధ్రివుండు, ఎట్లు, తలంచెను =

హాహించెను. అనినఁ = అనినతోడనే, మైత్రేయుండు, ఇట్లు = ఈవిధముగా, అనియెఁ = పలికెను.

తా. కనుక నట్టి విష్ణుపదమనేక జన్మములైత్తినను బొందుటకు సాధ్యము కానిదైనను దాని నొక్కజన్మముననే పొందినప్పటికిని నేను మనోరథములకు వేనిని బొందలేదని పురుషార్థముల నెఱింగిన ధృవుఁ డెట్లు తలంచెనని విదురుఁ డడుగఁగా మైత్రేయుఁ డిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు:—

తే. అనఘ పినతల్లి దన్నుఁ బల్కినదురుక్తి

బాణవిద్ధాత్ముఁ డగుచుఁ దద్బాషణములు

చిత్తమందుఁ దలంచుటఁ జేసి ముక్తి

గోరమికి నాత్మలో వగఁ గూరుచుండె.

81

టీ. అనఘ = దోషరహితుడైన యో విదురుఁడా! పినతల్లి, తన్ను = ఆ ధృవునిగూర్చి, పల్కిన, దురుక్తి = దురుక్తులనెడు, బాణ = బాణములచే, విద్ధ = నాటించెడిన, ఆత్ముఁడగుచు = మనస్సుకలవాడయి, తద్బాషణములు = అతనిపినతల్లి యాడినమాటలను, చిత్తమందుఁ దలంచుటఁ జేసి = మనసునఁ దలంచుటచే, ముక్తిగోరమికి = ముక్తినిగోరకపోవుటకు, అత్తలోఁ = తనమనస్సునందు, వగఁ = దుఃఖమును, కూరుచుండెఁ = బొందుచుండెను.

తా. మైత్రేయుండు విదురునితో నిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.—ఓ విదురుఁడా! ధృవుఁడు, తనపినతల్లి యాడిన దురుక్తులు మనసునందలి నిరంతరము తద్బాషణమున మనస్సుచేడినవాడై దుఃఖముచేతఁ జింతించుచుగూర్చుండెను. వ. అంత నాధృవుండు.

82

చ. అనఘ జితేంద్రియుల్ సుమహితాత్ములు నైననందనాదులెం, దనయము నై కజన్మముపార్జితయోగసమాధిఁ జేసియె, వ్యనిచరణారవిందములు వారనిభక్తి నెఱుంగు చుం

దు రా, ఘనుఁ బరమేశు నీశు నవికారు నమేయు నజ
యున్ నాద్యునిన్. 83

టీ. అనఘ = దోషరహితుడైన యో విదురుఁడా! జితేంద్రి
యుల్ = ఇంద్రియసిగ్రహము కలవారును, నుమహితాత్ములు = గొప్ప
యంతఃకరణతత్వము కలవారును నైన, సనందనాదులు, ఎందున్ = వి
సమయమునందును, అనయము = ఎల్లపుడును, నైక...మాధిక్ - నైక =
అనేకములైన, జన్మ = జన్మములయందు, సముపార్జిత = ఆర్జించుబడిన,
యోగ = యోగమునందలి, సమాధిజేసి = వికాగ్రతచేత, ఎవ్వ... వింద
ములు-ఎవ్వని = వివిష్టపుయొక్క, చరణరవిందములు = పాదపద్మములు,
వారసిభక్తిన్ = తగ్గని పూర్ణమైన భక్తితో, ఎఱుంగుచుందురు = తెలిసికొను
చుందురో, ఆ పరమేశున్ = గొప్పప్రభువైనట్టియు, ఈశున్ = సమర్థుడైన
ట్టియు, అవికారున్ = రజోవికారములను జేందనట్టియు, అమేయున్ =
ఊహించ శక్యముకానివాఁడును, అజయ్యున్ = జయింప శక్యము కాని
వాఁడును, ఆద్యునిన్ = ప్రపంచసృష్టికంటె ముందున్నవాఁడు నైన
యావిష్టుని, ఏను షణ్మాసంబులు భజించి, యని ముందుపచనముతో
సన్వయము.

తా. మైత్రేయుఁడు విదురునితో నట్టి సమయమున ధ్రువుని దార్శ్వి
స్థిలిని జెప్పచున్నాఁడు.—ఇంద్రియములను జయించిన గొప్పమహిమ గల
సనకసనందనాదిమహర్షు లెచ్చట సమాధియొనర్చి యేపరమేశుని చరణములు
సదా ధ్యానించి కనుగొనుచుందురో యట్టిపరమాత్ముని భజించెదను.

చ. ఏను షణ్మాసంబులు భజించి తత్పాదపద్మ చ్ఛాయం బ్రా
పించియు భేదదర్శనుండ నైతి నక్కటా యిట్టిభాగ్యహీనుం
డ నైనయేను భవనాశకుం డైనయతనిం బొడగనియు న

శ్వరంబు లై నకామ్యంబు లడిగితి నిట్టిదౌరాత్మ్యం జేందేనిం
గలదే తమపదంబులకంటె నున్నతపదంబు నొందుదునో
యని సహింపంజాలని యీదేవతలచేత మదీయమతి గలు
పితం బయ్యెం గాక నాడు నారదుం డాడినమాట తభ్యం
బయ్యె నతనివాక్యంబు లంగీకరింపక యే నసత్తముండనై
స్వప్నావస్థలం బొందినవాడు దైవికం బైనమాయం జెంది
భిన్నదర్శనుండగుచందంబున నద్వితీయుండ నైనను భ్రాత
యనుశత్రువుచే బ్రాహ్మం బైనదుఃఖంబు నొంది జగదాత్మ
కుండును సుప్రసాదుండును భవనాశకుండును నైనయాశ్వరు
నారాధించి తత్ప్రసాదంబు వడసియు నాయుర్విహీనుండైన
రోగికిం బ్రయోగించు నౌషధంబుంబోలె నిరర్థకంబు లై
నశ్వరంబు లైన యీ కామితంబులు గోరితి నని వెండియు.

టీ. ఏను, షణ్మాసంబులు = ఆరునెలలు, భజించి = సేవించి,
కల్ ఛాయక్ - కల్ = అవిష్టువుయొక్క, పాదపద్మ = కమలములవంటి.
పాదములయొక్క, ఛాయక్ = నీడను, ప్రాసించియు = పొందియు, భేద.
దర్శనుండనైతి = భేదజ్ఞానము కలిగియుంటిని. అక్కటా = ఎంతకష్టము,
ఇట్టి = ఈవిధమగు, భాగ్యహీనుండనైన = అదృష్టములేని, ఏను, భవనాశ
కుండైన = సంసారమును నశింపజేయు, ఆతనిక్ = ఆవరమేళుని, పాదగ
వియక్ = కనుగొనినను, నశ్వరంబులైన = నశించునట్టి, కామ్యంబులు = కోరి
కలను, అడిగితిని. ఇట్టి, దౌరాత్మ్యంబు = దురదృష్టము, ఎంచైనక్ = ఎచ్చట
నైనను, కలదే = ఉన్నదా? తమపదంబులకంటె, ఉన్నతపదంబును, ఒందు
దునో యని = పొందెదనేమో యని, సహింపంజాలని = సహింపలేని
ఈదేవతలచేత, మదీయమతి = నాజ్ఞానము, కలుషితంబయ్యె = చెడినది,
కాక = తప్పు, నాడు = ఆనమయమున, నారదుండాడినమాట, తభ్యం.

బయ్యెన్ = యథార్థమాయెను. అతనివాక్యంబు లంగీకరింపక = సారదునిమాటలు చెవిబెట్టక, ఏను, అనక్షముండనై = నీచుండనై, స్వప్నావస్థలంజెందిన వాడు = కలంగన్నవాడు, దైవికంబయిన మాయంజెంది = గ్రహచార వశమున వచ్చినమాయకులొనై, భిన్నదర్శకుండగుచందంబున = తాను భగవంతునికంటె వేఱును జ్ఞానమును పొందినరీతిని, అద్వితీయుండనైనను = రెండవదిలేనివాడనయ్యు, భ్రాత = తోఁబుట్టువు, అను, శత్రువుచేత = శత్రువువలన, ప్రాప్తంబైన = సంభవించిన, దుఃఖంబునొంది, జగదాత్మకుండును = లోకమంతయు నాత్మయందుఁ గలిగినట్టియు, సుప్రసాదుండును = దయగలవాడును, భవనాశకుండును = సంసారమును నశింపఁ జేయునట్టియు, ఈశ్వరున్ = పరమేశుని, ఆరాధించి, తత్ప్రసాదంబు = ఆపరమేశుని యనుగ్రహమును, పడసియు = పొందియు, ఆయుర్విహీనుండైన = ఆయుర్దాయములేని, రోగికిన్, ప్రయోగించు ఔషధంబునొలె = ఇయ్యఁబడు ఔషధమువలె, నిర్భక్తంబులై = ప్రయోజనములేనివై, నశ్వరంబులైన = నశించునట్టి, ఈకామితంబులు = ఈకోరికలను, కోరిలి = కోరితిని, అని = ఈప్రకారముగా, వెండియు.

తా. మేలేయిండు ధువుని విచారమును విదురునికి జెప్పుచున్నాఁడు. — అట్టి పరమపురుషుని నే నాఱుమానములు సేవించి తదనుగ్రహపాత్రుండనయ్యి నేను వారికంటె నుత్కృష్టమగు పదవి నెచ్చటఁ జెందుదునో యని దేవతలు భయమునుజేంచుచుండ మాయాంధకారముల మునిగి కామితంబులఁ గోరితి నే. ఎంత జ్ఞానహీనుడను. అపు డీమాటను నాకు సారదుండు చెప్పిన నాతనిమాట యుల్లంఘించి యిట్లు వచ్చితిని. తుద కాతనిమాటయే నిజమయ్యెను. ఇంక సోదరుఁ డనుశత్రువువలనఁబ్చిన దుఃఖముఁబొంది భవనాశకుడైన పరమపురుషునియనుగ్రహము తుదకుఁ బడసియు నశ్వరంబులైన కామితములను గోరితినని ధువుండు చింతాక్రాంతుఁ డయ్యెను.

మ. ధనహీనుండు నృపాలుఁ జేరి మిగులఁ ధాటికొ ఘోరకార
మి, మృని యర్థించినరీతి ముక్తిఫలదుం దైనట్టి పంకేజలో,
చనుడే చాలఁ బ్రసన్నుఁడైన నతనికొ సాంసారికం బర్థి
గో, రిననావంటివిమూఢమానసులు ధాత్రిం గల్గిరే యె
వ్వరున్. 85

టీ. ధనహీనుఁడు=ధనములేనివాఁడు, నృపాలుఁ = రాజును, చేరి =
పొంది, మిగులఁ=మిక్కిలి, ధాటికొ=తైర్మముతో, ఘోరకారము = నవధాన్య
ములను, ఇచ్చుని అర్థించినరీతికొ = యాచించినరీతిగా, ముక్తిఫలమందైనట్టి =
మోక్షమునిచ్చునట్టి, పంకేజలోచనుడే = శ్రీమన్నారాయణుడే, చాలఁ,
ప్రసన్నుడైనకొ=దయగలవాడైనప్పటికి, అతనికొ=ఆయనను, సాంసారికంబు
=సంసారమభిమును, అర్థికొ = ప్రీతితో, కోరిన, నావంటి, విమూఢమాన
సులు = మూఢబుద్ధులుగలవారు, ధాత్రికొ = భూమియందు, ఎవ్వరుకొ
కల్గిరే = ఎవరైననుండిరా.

తా ధ్రువుఁడు చింతించుచున్నాఁడు.—దరిద్రుఁడు గొప్పరాజు
దగ్గఱకుఁ బోయి నవధాన్యముల నిష్పింపుమని ప్రేమతో నడిగినరీతిగా, ముక్తి
నిచ్చునట్టి పర్యవేక్షకునిఁ జెంది నశ్వర మయినసంసారమభిమును గోరిరిని
గాన నావంటిమూఢబుద్ధు లీలాకమున నెచ్చటను నుండియుండ రని
ధ్రువుఁడు చింతించెను.

— ధ్రువుండు మరలఁ దనపురంబునకు వచ్చుట —

శీ. అని యిట్లు చింతించె ననుచున్నమైత్రేయ
ముని విదురునకు నిట్లనియెఁ దండ్రీ
కమనీయహరిపాదకమలరజోఽభిసం
స్కృతశరీరులును యాదృచ్ఛికముగ
సంప్రాప్త మగుదాన సంతృప్తచిత్తులై
వఱిలుచు నుండుమీవంటివారు

తగ భగవత్పాదదాస్యంబు దక్కంగ

నితరపదార్థంబు లేడదలందు

తే. మఱచియును గోర నొల్లకు మనుచరిత్ర

తవిలి యిట్లు హరిప్రసాదంబు నొంది

మరలి వచ్చుచు నున్న కుమారువార్త

జారుచే విని యుత్తానచరణుఁ డవుడు.

86.

టీ. అని, ఇట్లు = ఈవిధముగా, చింతించెనుచున్ = ధృవుడు చింతించెనుని, అమైలేయముని విదురున కిట్టనియె. తండ్రి, కమ...రులును - కమనీయ = మనోహరమయిన, హరి = హరియొక్క, పాదకమల = పాదములను పద్మమయొక్క, రజః = ధూళిచేత, అభిసంస్కృత = సంస్కరింపఁబడిన, శరీరులును = శరీరములుగలవారును, యాదృచ్ఛికముగన్ = దైవవశముచేత, సంప్రాప్తమగుదానన్ = దొఱకినదానిచే, సం...చిత్తులై = సంతుప్త = సంతోషమునుజేందిన, చిత్తులై = మనసుకలవారై, వఱలుచునుండు = ప్రకాశించునట్టి మీపంటివారు, తగన్ = ఒప్పునట్లుగా, భగవత్ = భగవంతునియొక్క, పాదదాస్యంబు తక్కంగ = పాదసేవతప్ప, ఇతరపదార్థంబులు = తక్కినసంగతులు, ఎడదలందున్ = మనసులందు, మఱచియున్ = మఱచిపోయిపూడ, గోరనొల్లరు = గోరనేరరు మను = మనుషంకమునందలి, చరిత్ర = చరిత్రకలవాడా! ఇట్లు, హరిప్రసాదంబును, పింది = పొంది, మరలివచ్చుచున్న, కుమారు = తనకుమారుడైన ధృవునియొక్క, వార్తను = వచ్చుచున్నాడను వార్తను, చారుచేన్ = చారునివలన, విని, ఉత్తానచరణుండు = ఉత్తానపాదుండు, అవుడు.

తా. మైలేయండు విదురునికిఁ జెప్పుచున్నాడు — ఇట్లు చింతించి యేదోవిధముగా హరిప్రసాదమునొంది వచ్చుచున్న కుమారునిరాకను నుత్తానపాదుండు చారునివలనఁ జెలిసికొని యానమయమున.

వ. మనమ్మున నిట్లని తలంచె.

87

టీ. మనమ్మున = మనస్సులో, ఇట్లని, తలంచె = ఆలోచించెను.

క. చచ్చినవారలు క్రమ్మతి

వచ్చుటయే కాక యిట్టివార్తలు గలవే

నిచ్చలు నమంగభండ నగు

నిచ్చట మఱి నాకు శుభము లేల ఘటించున్.

83

టీ. చచ్చినవారలు, క్రమ్మతి = తిరుగ, వచ్చుటయే = రావడ
ముందునా? కాక, ఇట్టి = ఇటువంటి, వార్తలు, కలవే = ఉన్నవా? నిచ్చలు =
ఎల్లపుడును, అమంగభండనగు = శుభములేకుండగని, నాకు, ఇచ్చట, మఱి,
శుభములేల ఘటించున్ = శుభము లేట్లు సమహాదును.

తా. అట్లు చారునివలనఁ దద్వృత్తాంతమును విని యుత్తానపాదుఁడు
నా కంతటియృష్టము సమహాదునా? వీలన, నేను నిత్యము సమంగమునే
తొందుచుంటిని. ఇంతకును ఇచ్చినవారు తిరిగివత్తురా? కాన నేను నమ్మనని
యనుచున్నాఁడు.

క. అని విశ్వసింప కుండియు

మనమున నానారదుఁడు కుమారుఁడు వేగం

బున రాఁగలఁ డనుచును బలి

కినపలుకులు దలంచి నమ్మి కృతకృత్యుం డై.

89

టీ. అని = ఇట్లు పలికి, మనమున = మనస్సున, విశ్వసింపకుండియున్ =
నమ్మకుండియు, ఆనారదుఁడు, కుమారుఁడు, వేగంబున = శీఘ్రముగా, రాఁగ
లఁడు, అనుచున్, పలికినపలుకులు = చెప్పినమాటలను, తలంచి = తలంచుకొని,
నమ్మి, కృతకృత్యుం డై = సంకసించినవాడై. ప్రైపద్యముతో నన్వయము.

తా. ఈవిధమునఁ జారునివలన వినియు నుత్తానపాదుఁడు తనసుతుని రాకను మొదట నమ్మక, నారదుఁడు నీకుమారుఁడు శ్రీఘ్నముగా రాగలఁడని చెప్పినమాటను నమ్మి సంతసించెను.

క. తనసుతునిరాక నెప్పిన

ఘనునకు ధనములును మాక్షికపుహారములున్
మన మలర నిచ్చి తనయునిఁ
గనుఁగొనుసంతోష మాత్మఁ గడలుకొనంగన్.

90

టీ. తనసుతునిరాక చెప్పిన = తనకుమారుఁడు వచ్చుచుండెనని కలుగు చెప్పిన, ఘనునకు = పుణ్యాత్మునకు, ధనములును, మాక్షికపుహారములున్ = ముత్యాలహారములును, మన మలరన్ = మిగుల సంతోషముతో, ఇచ్చి, తనయునిన్ = తనకుమారుని, కనుఁగొను = చూచునట్టి, సంతోషము, ఆత్మ = మనస్సునందు, కడలుకొనంగన్ = వ్యాపించుగా.

తా. ఉత్తానపాదుఁడు తనకుమారుఁడు వచ్చుచున్నాఁడని చెప్పిన చానికి బహుమానముగా ముత్యాలహారములను భనంబులను గూడ నిచ్చి తన కొడుకును చూచుసంతోషముతోఁగూడి.

సీ. వలను మీఱినసైంధవంబులఁ బూన్చిన

కనకరథంబు నుత్కంఠ నెక్కి

బ్రాహ్మణకులవృద్ధబంధుజనామాత్య

పరివృత్తుం డగుచు విస్ఫురణ మెఱసి

బ్రహ్మనిరోష తూర్యస్వన శంఖకా

హళ వేణురవము లందంద చెలంగ

శిబిక లెక్కియు విభూషిత లై సునీతిసు

రుచు లుత్తముండు నారూఢి నడవ

తే గరిమ దీపింప నతిశీఘ్రగమన మొప్ప

నాత్మనగరంబు వెలువడి యరుగు చుండి

బలసి నగరోపవనసమీపంబునందు

వచ్చుధ్రువుఁ గని మేదినిశ్వరుఁడు నంత.

91

టీ. వలనుమీఱిన = దిక్కులను జయించిన, నైంధవంబులకే = గుఱ్ఱములను, పూన్చిన = కట్టినట్టి, కనకరథంబుకే = బంగారురథమును, ఉత్కంఠకే = ఆకఠో, ఎక్కి, బ్రహ్మణ = బ్రహ్మణులతోడను, కులవృద్ధ = కులవృద్ధులతోడను, బంధుజన = బంధువులతోడను, అమాత్య = మంత్రులతోడను, చరివృతుండగుచు = చుట్టుకొరిగిపోవడమైన, విస్ఫురణ మెఱసి = మిగులఁ బ్రకాశించి, బ్రహ్మ...వములు - బ్రహ్మనిర్వోష = వేదాధ్యయన ధ్వనులు, తూర్యస్వన = మధ్యల మొదలగు వాద్యములధ్వనులు, శంఖ = శంఖముల యొక్కయు, కాహళ = సన్నాయిలయొక్కయు, వేణు = పిల్లగ్రోవుల యొక్కయు, రవములు = ధ్వనులు, అందంద = ఆప్రదేశమంతయు, షెలగకే = వ్యాపించుచుండఁగా, శిబిక లెక్కియుం = పల్లకీలసెక్కియు, విభూషితలై = అలంకరించుకొన్నవారై, సునీలినరుచులు, ఉత్తముండును = ఉత్తముండను సురుచికుమారుండును, అరూఢిక్ = సంకసముతో, నడవకే = నడచుచుండఁగా, గరిమదీపింపకే = గొప్పతనము ప్రకాశించుచుండ, ఆతిశీఘ్రగమన మొప్పకే = మిగులవేగముగా, ఆత్మనగరంబు = తనపట్టణమునుండి, వెలువడి = బయలుదేరి, అరుగుచుండి, బలసి = కూడి, నగర = పట్టణమునందలి, ఉపవనసమీపంబునందుకే = ఉద్యానవనముదగ్గర, వచ్చు = వచ్చుచున్న, ధ్రువుఁగని = ధ్రువునిఁజూచి, మేదినిశ్వరుఁడు = ఉత్తానపాదుఁడు, కని, అంతకే = అయిన. ముందుపద్యముతో నన్వయము.

తా. సుకురాకను విని యుత్తానపాదుఁడు దిక్కులను జయించినగుఱ్ఱములు పూన్చిన బంగారురథము నధిష్ఠించి బ్రహ్మణకులవృద్ధబంధువర్గములతోఁగూడి వేదాధ్యయన తూర్యశంఖకాహళధ్వనులు దిశలను దిక్కుటిల్లఁ

జేయుచుండ అలంకరించుకొన్న సునీలిసురుచులు పల్లకి నెక్కి కుమారునెదుర్కొనుటకు బయలుదేరిన, సుతముండు తనయన్నగారి నెదుర్కొనునంతన మున ముందు బాదచారియగుచుండ సుతైనపాదుండు తత్పురోపవనము దాపున వచ్చుచున్న ధృవునిజూచి, అరదము డిగ్గి యని ముందుపద్యముతో నన్వయము.

చ. అరదము డిగ్గి ప్రేమదొలకాడససంభ్రముండై రమామనోహరు చరణారవిందయుగళార్చన నిర్దళితాఖిలాఘునీ, శ్వరకరుణావలోకనసుజాతసమగ్రమనోరథున్ సుతుం, గరమసురక్తి డాసి పులకల్ ననలొత్త బ్రమోదితాత్మండై.

టీ. అరదము = రథమును, డిగ్గి = దిగిపోయి, ప్రేమ తొలకాడ = అనురాగ ముట్టిపడుచుండ, ససంభ్రముండై = తొట్టుగలవాడై, రమా...ఘున్ = రమామనోహరు = విష్ణువుయొక్క, చరణారవింద = పాదపద్మముల, యుగళ = జంటయొక్క, అర్చన = పూజచే, నిర్దళిత = బ్రద్దలుచేయఁబడిన, ఆఖిల = సమస్తమగు, అఘున్ = పాపములుకలవాడును, ఈశ్వ... రథున్ = ఈశ్వరునియొక్క, కరుణావలోకన = దయాద్వంద్వప్రీతిచే, సుజాత = పుట్టిన, సమగ్ర = సంపూర్ణమయిన, మనోరథున్ = కోరికలుగల, సుతున్ = కుమారుడైన ధృవుని, కరము = మిక్కిలి, అనురక్తి = అనురాగముతో, డాసి = నమిపించి, పులకల్ = గల్గరుపాటు, ననలొత్త = దిగిరించుచుండ (కలుగఁగా), బ్రమోదితాత్మండై = సంతోషమునుబొందిన అంతఃకరణముగలవాడై, బిగియఁగొంటు అను ముందుపద్యముతో నన్వయము.

తా. ఆయనైనపాదుండు తనకెదురుగావచ్చుచున్న ధృవునిజూచి రథమునుండి దిగి యెదురుగఁబోయి విష్ణుపూజచే నకలమనోరథముల నొంది నట్టి పాదరహితుడైన కుమారుని జూడఁగనే, తదానందాతిశయమున నాతని శరీరమంతయుఁ బులకావృతమయ్యెను.

ధృవో—రి

తే. బిగియఁ గొంగిటఁ జేర్చి నెమ్మొగము నివిరి
 శిరము మూర్కొని చుబుకంబు నేతఁ బుణికి
 యవ్యయానంద బాష్పధారాభిషిక్తుఁ
 జేసి యాశీర్వదింప నాచిరయశుండు.

93

టీ. బిగియఁ = దృఢముగా, కొంగిటఁజేర్చి = కవుంగిలియం దుంచు
 కొని, నెమ్మొగము = ఫాలప్రదేశమును, నివిరి = దువ్వి, శిరము = శిరస్సును,
 మూర్కొని = వాసనచూచి, చుబుకంబు = ఆతనిగడ్డము, చేతఁ = చేతితో,
 పుణికి = తడవి, అవ్య...షిక్తుఁ - అవ్యయ = శాశనములేని, ఆనంద = ఆనందపు,
 బాష్పధారా = కన్నీటిధారలచేత, అభిషిక్తుఁ = అభిషేకముచేయఁబడిన
 వానిఁగా, చేసి, అశీర్వదింపఁ = అశీర్వచనముసేయఁగా, ఆచిరయశుండు =
 శాశ్వతకీర్తిగల ఆధువుఁడు. జనకుని యను ముందుపద్యముతో నన్వయము.

తా. అట్టాయుత్తానపాదుండు ధృవుని దృఢముగాఁ గొంగిలించి
 ముఖమును నివిరి శిరసు సాఘ్రాశించి ముద్దుపెట్టికొని, యాతని నానంద
 బాష్పములచే నభిషేకముచేయ సాధువుఁడును మిక్కిలి సంతోషము కలిగి
 యుండెను.

క. జనకుని యాశీర్వచనము

లనయముఁ కైకొని ప్రమోది యై తత్పదముల్
 తనఫాలతలము సోకఁగ

విసతులు గావించి భక్తివిహ్వలుఁ డగుచున్.

94

టీ. జనకుని = తనతండ్రియైన యుత్తానపాదునియొక్క, అశీర్వచన
 ములు = అశీర్వులను, అనయము = ఎల్లపుడును, కైకొని = స్వీకరించి, ప్రమో
 దియై = సంతోషముగలవాడై, తత్ = తదముల్ = జనకునియొక్క పాద
 ములు, తనఫాలతలము = తన నెన్నడుటియందు, సోకఁగఁ = తగులుచుండఁగా,

విసతులుగావించి = తనశక్తికొలది స్తోత్రముచేసి, భక్తి = భక్తిచేతన,
విహ్వలఁడగుచుకొ = పరవశుఁడయి. ముందుపద్యముతో నన్వయము.

తా. ఆధువుఁడు తనతండ్రియాశీర్వాదముల శిరసావహించి తానును
భక్తియుక్తముగాఁ దండ్రికి ప్రణామముచేయుచుఁ దద్భక్తివశమున శరీర
మును మఱచి యుండెను. అనఁగా భక్తిచేఁ దచేక ధ్యానముకలవాఁ డయ్యె
నని భావము.

తే. అంత నాసజ్జనాగ్రణి యైనధువుఁడు
తల్లులకు భక్తి విసతులు దగ నొనర్చి
సురుచికిని మ్రొక్క నర్భకుఁ జూచి యెత్తి
నగుమొగంబున నాలింగనంబునేసి.

95

టీ. అంత = అపైని, అసజ్జనాగ్రణి = సజ్జనులలోమగులశ్రేష్ఠుఁడైన
యాధువుఁడు, తల్లులకు = తనతల్లులైన సునీతిమరుచులకు, భక్తివిసతులు =
భక్తితోఁగూడిన సమస్కారములను, తగ = ఒప్పునట్లు, దిసర్పి = చేసి, సురుచి
కిని = తనవినతత్వికి, మ్రొక్క = నమస్కరింపఁగా, అర్భకు = బాలుఁడైన
యాధువుని, ఎత్తి = ఎత్తుకొని, నగుమొగంబునకొ = నవ్వుచున్న మొగ
ముతో, అలింగనంబు నేసి = కొఁగిటఁజేర్చి. 'కరమొప్పు' అను ముందుపద్య
ముతో నన్వయము.

తా. అంత నాధువుఁ డిద్దఱుతల్లులకు సమస్కరించి సురుచియొద్దకుఁ
జోయి సమస్కరింప, నామె యాతని నెత్తికొని నవ్వుచు నాలింగనము
చేసెను.

సీ. కరమొప్పు నానందగద్గదస్వరమున
జీవింపు మనుచు నాశీర్వాదించె
భగవంతుఁ డెవ్వనిపై మైత్రి వాటించు
సత్కృపానిరతిఁ బ్రసన్నుఁ డగుచు

నతనికిఁ దమయంత ననుకూలమై యుండు
 సర్వభూతంబులు సమతః జేర్చి
 మహిఁ దలపోయ నిమ్నప్రదేశములకు
 ననయంబు చేరుతోయములపగిదిఁ

తే. గాన ఘను నమ్మహాత్ముని గారవించె
 సురుచి పూర్వంబు దలఁపక సుజనచరిత
 విష్ణుభక్తులు ధరను బవిత్రులగుట
 వారి కలుగరు ధరణి నెవ్వారు మఱియు.

96

టీ. కరమొప్పకొ=మిక్కిలి, ఆనందగద్గదస్వరమునకొ=ఆనందవశము
 నైన నడగుత్తికతోఁగూడిన గొంతుతో, జీవింపుము, అనుచు, ఆశీర్వదించెకొ =
 ఆశీర్వచనమొనర్చెను, భగవంతుఁడు, ఎవ్వనియై, సత్కృపానిరతికొ = దయ
 యొక్క ఔన్నత్యముచేత, ప్రసన్నుడగుచుకొ=దయకలవాడయి, మైలికొ =
 ప్లేహమును, పాటించుకొ=చూపునో, అతనికి, మహికొ = భూమియందు,
 తలపోయకొ = అలోచింప, నిమ్న=లోతయిన ప్రదేశములకు, అనయం
 మొకొ=ఎల్లపుడును, చేరు = చేరునట్టి, తోయములపగిదికొ = ఉదకముల
 రీతిని, తమయంత = తమంతటఁదామే, సర్వభూతంబులు = సమస్తభూత
 ములును, సమతఃజేర్చి=ప్రేమతో, అనుకూలమైయుండు, కానకొ=కాఁబట్టి,
 ఘనుకొ = గొప్పఁవాడైన, అమ్మహాత్మునికొ = అధువుని, సురుచి,
 పూర్వంబు = పూర్వపుసంగతిని, తలఁపక = చింతింపక, గారవించెను =
 గౌరవించెను. సుజనచరిత = ఓవిదురుఁడా! విష్ణుభక్తులు, ధరను = భూమి
 యందు, పవిత్రులగుటకొ=పరిశుద్ధులగుటచేత, వారికికొ=వారినిగూర్చి, ఎవ్వ
 రును, ధరణికొ = భూమియైన, అలుగరు = శోపమునుజేందరు. మఱియు.

తా. సురుచి యాధువుని గవ్రంగిలింపి సంతోషముగా గద్గదస్వర
 మతో నాశీర్వదించెను. కాన నోవిదురుఁడా! భగవంతుఁ డెవనిని దయార

సద్వృత్తితోఁ జూచునో, నీరు మిట్టనుండి బట్టమునకుఁ బోవుమాడ్కి వానిని
సకలభూతములు తామే ప్రేమించును. అందుచే నానురుచి భ్రమనిభూర్వ
చరిత్రమును జ్ఞాపక ముంచుకొనక యాతని గారవించిన దని మైత్రేయుఁడు
విదురునితోఁ జెప్పెను.

వ. కావున నుత్తముండును భ్రమిండును ప్రేమవిహ్వలు
లగుచు నన్యోన్యాలింగితులై పులకాంకురాలంకృతశరీరు
లై యానందబాష్పంబుల నొప్పి రంత సునీతియుఁ దన
ప్రాణంబులకంటెం బ్రియుఁడైననుతు నుపగూహనంబు నేసి
తదవయవస్పర్శనంబుచేత నానందంబు నొంది విగతశోక
యయ్యె నప్పుడు సంతోషబాష్పధారాసిక్తంబు లై చనుఁ
బాలునుం గురిసె నంత.

97

టీ. కావున = కాబట్టి, ఉత్తముండును, భ్రమిండును, ప్రేమ
విహ్వలులగుచు = ప్రేమచే పరవశమును జేందినవారగుచు, అన్యోన్య
అలింగితులై = పరస్పరము అలింగనముఁ జేసికొనినవారై, పులకాంకుర
అలంకృత శరీరులై = గగుర్పాటుగల శరీరముకలవారై, ఆనందబాష్పంబు
ల = ఆనందబాష్పములతో, ఒప్పిరి = కూడియుండిరి. అంత = ఆసమయ
మున, సునీతియు, తనప్రాణంబులకంటెను, ప్రియుఁడైన = ప్రేమాస్పదుఁడైన,
నుతుని, ఉపగూహనంబునీసి = కవుంగిలించి, తల్ ఆవయవ స్పర్శనంబు
చేత = ఆబాలునియొక్క అవయవములఁ దాఁకుటచే, ఆనందంబు నొంది,
విగతశోకయయ్యె = దుఃఖమును వదలినదయ్యెను. అప్పుడు, సంతోష = సంతోష
యుక్తమయిన, బాష్పధారా = కన్నీటిధారలచే, సిక్తంబులై = తడిసినవై,
చనుల = స్తనములనుండి, పాలునుం గురిసె = పాలును స్రవించెను. అంత =
ఆసమయమున.

తా. కావున ఉత్తముండును భ్రమిండును నొండొరు లభిమానముకల
వారై పరస్పరాలింగనము లొనర్చి పులకాంకురములతోడను నానందబాష్ప

ములతోడను నొప్పియన్నయెడ నునీతి వచ్చి, తనస్రాణములకంటె బ్రయ
మయిన కుమారుని ముద్దాడి యానందబాష్పములు విడువ, నానీటిచే దడిసి
తత్సుక్రస్పర్శనకౌతుకమునఁ జనుగవసుండి పాలు స్రవించినవి.

నీ. ఉన్నతసంతోష ముప్పతిల్లంగఁ బొర

జనము లాధువుతల్లి నెనయఁ జూచి
తోడరినభవదీయదుఃఖనాశకుఁ డైన

యిట్టితనూజుఁ డెందేనిఁ బెద్ద
కాలంబు క్రిందటఁ గడఁగి నష్టం డైన
వాఁ డిప్పు నిజభాగ్యవశముచేతఁ
బ్రతిలబ్ధుఁ డయ్యెను నితఁడు భూమండల
మెల్లను రక్షించు నిద్దమహిమఁ

తే. గమలలోచనుఁ జింతించుఘనులు లోక
దుర్జయం బైనయట్టిమృత్యువును గెల్తు
రట్టిప్రణతార్తిహరుఁ డైనయబ్జనాభుఁ
డర్థి నీచేతఁ బూజితుం డగుట నిజము.

(౪)

టీ. ఉన్నతసంతోషము = గొప్పసంతోషము, ఉప్పతిల్లంగఁ =
పుట్టుచుండఁగా, పొరజనములు = పురజనులందఱును, అధువుతల్లి = నునీ
తిని, ఎనయఁ = సంతోషముతో, చూచి, తోడరిన = కలిగినట్టి, భవ... డైన-
భవదీయ = నీ, దుఃఖ = దుఃఖమును, నాశకుఁడైన = నశింపఁజేయువాఁడైన,
ఇట్టి, తనూజుఁడు = కుమారుఁడు, ఎందేనిఁ = ఏప్రదేశముననో, పెద్ద
కాలంబు క్రిందట = చాలకాలముక్రిందట, కడఁగి = పోని, నష్టం డైనవాఁడు,
ఇప్పు = ఇప్పుడు, నిజ = నిజమైన, భాగ్యవశముచేతఁ = యదృష్టమువలన,
ప్రతిలబ్ధుఁడయ్యెను = తిరిగిపొందఁబడెను. ఇతఁడు = ఈధువుఁడు, భూమం
డలమెల్లను = సమస్తభూమండలమును, ఇద్ద = అభివృద్ధినిజేరిన, మహి

మక = మహిమచే, రక్షించును. కమలలోచనక = విష్ణుని, చింతించు = ధ్యానించునట్టి, ఘనులు = గొప్పవారు, లోక = లోకమునకు, దుర్జయంబైన = జయింపకళ్యముకాని, మృత్యువును, గెల్తురు = గెల్చెదరు. అట్టి = అవిధమయిన, ప్రణత = సమ్రులయొక్క, ఆర్తి = దుఃఖములను, హరుడైన = హరించునట్టి, అబ్జనాభుడు = పరమేశ్వరుడు, అర్థిక్ = పీఠితో, నీచేతక, పూజింతుండగుట = పూజింపబడియుండుట, నిజము.

తా. గొప్పసంతోషముతో నునీతి తనపుత్రుని ముద్దాడుచుండఁ జూరజనులు చూచి యామెను సనేకవిధముల నిట్లు స్తుతించుచుండిరి. ధృవుని పంటితపశ్చాలి యగు కుష్టువాడు పూర్వ మెందును జాడలేదనియు, నా నునీతి పూర్వపుణ్యవశమున నిట్టికుమారుఁ డుద్భవించి కనఁబడకపోయినను నామెకు లభించెననియు, దప్పక నీలోకమునంతను సేకచ్ఛత్రాధిపత్యముగాఁ నతఁ డేలు ననియు, నెన్నటికిని భగవంతుడు తన్నుఁ గొల్చినవారిం గాపాడుచుండు ననియు, నందువలన నునీతి దేవునిఁ బూజించె ననియుఁ బలువిధములుగా మాటలాడఁ జొచ్చిరి.

వ. అని ప్రశంసించి రట్లు పౌరజనంబులచేత నుపలాల్యమానుండును సంస్తూయమానుండు నగుచు నుత్తానపాదుం డుత్తమ సమేతంబుగా ధృవుని గజారూఢుని జేసి ప్రహృష్టాంతరంగుం డగుచుఁ బురాభిముఖుం డై చను దెంచి. 99

టీ. అని, ప్రశంసించిరి. అట్లు పౌరజనంబులచేత = పురజనులచేత, ఉపలాల్యమానుండును = లాలనచేయఁబడుచున్నవాఁడును, సంస్తూయమానుండును = స్తోత్రముచేయఁబడినవాఁడును, అగుచు, ఉత్తానపాదుండు, ఉత్తమ సమేతంబుగా = ఉత్తమునితోఁగూడ, ధృవునిక = ధృవునిని, గజారూఢునిజేసి = విరుగు నెక్కించి, ప్రహృష్ట అంతరంగుండగుఁడగుట = సంతోషించిన హృదయము కలవాడగుచు, పుర...డై-పుర = స్వపురమునకు, అభిముఖుండై = ఎదురుగా, చను దెంచి = వచ్చి.

తా. ఇట్లు పురజనులు ధృవుని ప్రశంసించి ప్రోతముచేయ నుత్తాన
పాదుఁడు తత్తమునితోఁగూడ ధృవుని గజముమీఁద నెక్కించి స్వపురమున
కళిముఖముగా వచ్చెను.

సీ. స్వర్ణ పరిచ్ఛదస్వచ్ఛకుడ్యద్వార
లాలితగోపురాట్టాలకంబు
ఫలపుష్పమంజరీకలితరంభాస్తంభ
పూగపాతాదివిభూషితంబు
ఘనసారకస్తూరికాగంధజలబంధు
రాసీ క్తవిపణిమార్గాంచితంబు
మానితనవరత్నమయరంగవల్లీవి
రాజితప్రతిగృహస్రాంగణంబు

తే. శుభనదీజలకుంభసంశోభితంబు
తండులస్వర్ణలాజాక్షతప్రసూన
ఫలబలివ్రాతకలితవిభ్రాజితంబు
నగుచు సర్వతోలంకృత మైనపురము.

100

టీ. స్వర్ణ...కంబు - స్వర్ణ = బంగారువికారమయిన, పరిచ్ఛద =
ఆవరణముగల, స్వచ్ఛ = తెల్లనైన, కుడ్య = గోడలను, ద్వార = ద్వారము
లను, లాలిత = ఒప్పునట్టి, గోపుర = పురద్వారములుగల, అట్టాలకంబు = కోట
బురుజులు గలిగినట్లువంటిదియు, ఫల...తంబు-ఫల = ఫలములతోడను, పుష్ప
మంజరి = పూలగుత్తులతోడను, కలిత = ఒప్పుచున్న, రంభాస్తంభ = స్తంభముల
వంటి యరఁటిచెట్లచేతను, పూగ = పాకచెట్టుచేతను, పాత = మామిడిగున్నల
చేతను, విభూషితంబు = అలంకరింపఁబడునదియు, ఘన...చితంబు-ఘనసార =
కర్పూరముయొక్కయు, కస్తూరికా = కస్తూరియొక్కయు, గంధజల = గంధము
గలయుదకముచే, బంధుర = దట్టముగ, సీక్త = తడుపఁబడిన, విపణిమార్గ =

బజారుమార్గములతో, అంచితంబు = ఒప్పునదియు, మా...ప్రాంగణంబు = మానిత = ఒప్పుచున్న, నవరత్నమయ = నవరత్నమయమయినది, రంగవల్లీ = మ్రుగ్గులతో, విరాజిత = ప్రకాశించు, ప్రతిగృహ = ప్రతిగృహముయొక్క, ప్రాంగణంబు = ముంగిళ్లుగలుగునట్టిదియు, శుభ...తంబు-శుభ = మంగళప్రదమయిన, నదీజల = నద్యుదకములుగల, కుంభ = కడవలచే, సంశోభితంబు = ప్రకాశించునట్టిదియు, తండుల...జితంబు-తండుల=వియ్యముతోను, స్వర్ణ = బంగారుతోను, లాజ = పేలాలతోను, అక్షత = అక్షతలతోను, ప్రమాన = పుష్పములతోను, ఫల = పండ్లతోను, బలివ్రాత = బలులసమూహముతోను, కలిత = హడినదై, విభ్రాజితంబు = మిక్కిలి ప్రకాశించునదియు, అగుచు, సర్వతః = అన్నిప్రక్కలను, ఆలంకృతమై = ఆలంకరింపఁబడిన, పురము = పట్టణమును, ప్రవేశించి యను వైవచనముతో నన్వయము.

తా. ఉత్తానపాదుఁడు తనయిరువురు కొమరులతోడను న్యపురమును బ్రవేశించుచుండ నాపట్టణ మిట్టలంకరింపఁబడెను. బంగారువికారమయిన ఖచ్చని చాందినీలు గలిగి తెల్లనిగోడలతోను గోటమరుజులతోను ప్రకాశించుచుండెను. ఎటుచూచిన ఫలములతోను, పూవులతోడను నిండియున్న యరఁజి పోక మొదలగు సొగసైనచెట్లతో నలంకరింపఁబడియుండెను. వారు పోవుమార్గమున బజారులన్నియు కర్పూరవాసనలతోను, కస్తూరిపరిమళములతోను వెలయుచుండె. ప్రతిగృహప్రాంగణములందు నవరత్నమయములైన ముగ్గులు పెట్టఁబడెను. పురమునం దంతటను ఉదకపూరితమైన పూర్ణకలశములు వరుసగ నుంచఁబడెను. పురమునందెల్ల తండులములు లాజలు, అక్షతలు, పుష్పఫలాదిపూజాద్రవ్యములే వెలయుచుండెను. అట్టి పురంబున.

వ. ప్రవేశించి రాజమార్గంబునఁ జను దెంచునప్పుడు.

101

టీ. ప్రవేశించి, రాజమార్గంబునఁ = రాజమార్గముగుండ, చను దెంచునప్పుడు = పోవుచున్న సమయమున.

మ. హరిమధ్యల్ పురకామినీతతులు సాధాగ్రంబులం దుండి
భాస్వరసిద్ధాంతఫలాక్షతప్రసవదూర్వవ్రాతదధ్యంబువుల్
కరవల్లిమణిహేమకంకణరూపాత్కారంబు శోభిల్లఁ జ
ల్లిరి యాభాగవతోత్తమోత్తమునిపై లీలాప్రమేయంబుగన్.

టీ. హరిమధ్యల్ = సింహముయొక్క నడుమువంటి నడుములు
గల, పురకామినీతతులు = పురస్త్రీలు, సాధాగ్రంబులుదుండి = ఊడల.
యొక్క శిఖరంబులందుండి, భాస్వర...అంబువుల్ = భాస్వర = ప్రకాశించు,
సిద్ధార్థ = తెల్లయాచాలపు, ఫల = పండ్లను, అక్షత = అక్షతలను, ప్రసవ =
పుష్పములను, దూర్వవ్రాత = గజికెపోచలను, దధి = పెరుగును, అంబు-
వుల్ = ఉదకమును (పన్నీరును), కరవల్లి = లతలవంటిహస్తములందలి-
మణి = మాణిక్యములుగల, హేమ = బంగారుతోఁ జేయఁబడిన, కంకణ =
మురుగులయొక్క, రూపాత్కారంబు = ధ్వని, శోభిల్లఁ = అలెకయించు-
చుండఁగా, ఆభాగవతోత్తమోత్తమునిపై = భగవద్భక్తాగ్రేసరులకంటె
శ్రేష్ఠుఁ డగు ధృవునిమీఁద, లీలాప్రమేయంబుగన్ = వేడుకచే మిలిమిలు
నట్లు, చల్లిరి

తా. అట్లు వారు రాజమార్గమునఁ జోవుచుండ నాపురస్త్రీలు
స్వసాధాగ్రముల నెక్కి లాజాక్షతపుష్పఫలాదులను, పన్నీరు మొదలగు
సువాసనాద్రవ్యోదకములను, మాణిక్యములు తాపించిన వారి బంగారు-
కంకణములు ఘట్టుఘట్టు మనుచుండ నాధృవునిపై మిగుల సంతోషమునఁ
జల్లిరి.

వ. ఇట్లు వాత్సల్యంబునం జల్లుచు సత్యవాక్యంబుల దీవించుచు
సువర్ణపాత్రరచితమణిదీపనీరాజనంబుల నివాళింపం బౌర
జానందమిత్రమాత్యబంధుజనపరివృత్తుండై చను దెంచి.

టీ. ఇట్లు, వాత్సల్యంబునన్ = ప్రేమతో, చల్లుచు, సత్యవాక్యంబు
లన్ = 'అయుష్షాన్' భూయాః, చిరంజీవేత్యాది సత్యమైనవాక్యములచే,

దీవించుచు, నువ...నీరాజనంబులకొ - నువర్ణపాత్ర = బంగారుగిన్నె
యందు, రచిత = ఉంచబడిన, మణిదీప = మాణిక్యమయ దీపములయొక్క,
నీరాజనంబులకొ = అరతులచేత, నివాళింపకొ = హారతిచ్చుచుండగా,
పార = పురములతోడను, జానపద = పల్లెలవారితోడను, మిత్ర =
స్నేహితులతోడను, అమాత్య = మంత్రులతోడను, బంధుజన = బంధు
జనులతోడను, పరివృతుండై = ఆవరింపబడినవాడై, చనుదెంచి = వచ్చి.
(పైపద్యముతో నన్వయము.)

తా. ఈ ప్రకారముగఁ బురస్థి గాధుశ్రుతివై నాశ్వల్యమునఁ జల్లుచు.
సత్యవాక్యముల దీవించుచు మాణిక్యదీపంబుల నీరాజనముల నిచ్చుచుండ
సర్వజనపరివృతుండై వచ్చెను.

నీ. కాంచనమయమరకతకుడ్యమణిజాల
సంచయరాజితసౌధములను
వరసుధా ఘనసాండురగుక్తపరికరో
దాత్తపరిచ్ఛదతల్పములను
సురతరుశోభితశుకపికమిథునాళి
గానవిభాసితోద్యానములను
సుమహితవై దూర్యసోపానవిమలశో
భితజలపూర్ణవాపీచయముల

తే. వికచకహారదర దరవిందకైర
వప్రదీపితబకచక్రవాక రాజ
హంససారసకారండవాది జలవి
హంగనినదాభిరామపద్మాకరముల.

104.

టీ. కాంచ...ధములను - కాంచనమయ = బంగారుమయమయిన,
మరకతకుడ్య = పచ్చలగోడలయందలి, మణిజాల = రత్నాలయొక్క,

సంచయ = సముదాయముచేత, రాజిత = ప్రకాశించుచున్న, సౌధములను =
 మేడలను, వర...తల్పములను - వర = శ్రేష్ఠమయిన, సుధా = సున్నము
 యొక్క, ఘేన=నురుగువలె, పాండుర = తెల్లనియనట్టివియు, రుక్త = బంగా
 రపు, పరికర = ఆలంకారములచే, ఉదాత్త = గంభీరములునైన, పరిచ్ఛద =
 కప్పడువస్త్రములుగల, తల్పములను = పాన్సులను, సుర...ములను - సుర
 తరు = కల్పవృక్షాదులచేత, శోభిత = ప్రకాశించుచున్న, శుక = చిలు
 కలయొక్కయు, సిక = శోకిలయొక్కయు, మిథున = జంటలయొక్కయు,
 ఆశి = తుపైదలయొక్కయు, గాన = గానముచేత, విభాసిత = ప్రకా
 శించు, ఉద్యానములను = ఉద్యానవనములచేతను, సుమ...యములతో -
 సుమహిత = బాగుగాగొనియాడఁబడు, వైడూర్య = వైడూర్యమాణిక్య
 ములయొక్క, సోపాన = మెట్టచేత, విమల = స్వచ్ఛముగా, శోభిత =
 ప్రకాశించునట్టి, జలపూర్ణ = నీటితోనిండిన, వాసీచయములతో = అనేక
 బొడ్డునబావులచేతను, విక...కరములతో - వికచ = వికసించిన, కష్టార =
 ఎఱ్ఱతామరలతోడను, దరల్ = వికసించిన, ఆరవింద = పద్మములతో
 డను, కైరవ = తెల్లకలవలతోడను, ప్రదీపిత = బాగుగాప్రకాశించు,
 బక = కొంగలు, చక్రవాక = చక్రవాకపుఁబక్షులు, రాజహంస = రాజ
 హంసలు, సారస = బెంగురుపక్షులు, కారండవ = కన్న లేడిపిట్టలు, ఆది =
 మొదలగు, జలవిహంగ = నీటిపక్షులయొక్క, నినద = ధ్వనులతోడను,
 ఆభిరామ = మనోహరమయిన, పద్మాకరములతో = సరస్సుల, చూచె నని ముందు
 పద్యములతో నన్వయము

తా. ధ్రువుఁడు స్వపురములోనికిఁ బ్రవేశించునపు డాపురములోని
 సౌగంధై నవాని నెల్లను జూచుచుం బోయెను అతఁడు చూచినమేడలు బంగా
 రుతోఁ గట్టఁబడి మరకతమాణిక్యములును, నితరమణులును క్షేక్కి
 నవైయుండిన. కయ్యలు తెల్లనివై యుండి బంగారుజ్వారగుడ్డలతోఁ
 గప్పఁబడియుండిన. ఉద్యానవనము లన్నియు శుకసికధ్వనులతో నిండి

యందుఁడెను. బొడ్డనబావు లన్నియు, వైడూర్యమాణికములతోఁ గట్టఁబడిన
మెట్లు గలిగి న్వచ్చమయిననీటితో నిండియుండుటచే కాక యవి వికసించిన
యెఱ్ఱతామరలు, పద్మములు, తెల్లగలువలు మొదలగువానితోఁ బ్రకా
శించుచుఁ గొంగలు, చక్రవాకములు, రాజహంసలు, బెద్దరువక్షులు మొద
లగు నీటిపక్షులయొక్క నివాదములతో నొప్పి యాసరస్సులు మఱియును
ప్రకాశించుచుండెను. మీఁదఁ జెప్పఁబడినవాని నన్నిటిని జూచెను.

వ. మఱియును,

105

తే. చారుబహువిధవస్తువిస్తార మొప్ప
నంగనాయుక్త మగుచుఁ బెం పగ్గలించి
యర్థిఁ దనరారుజనకుగృహంబు సొచ్చె
నెలమిఁ ద్రిదివంబుసొచ్చు దేవేంద్రుపగిది.

106

టీ. చారు...స్తారము - చారు = సుందరమయినట్టి, బహువిధ =
అనేకవిధములైన, వస్తు = వస్తువులయొక్క, విస్తారము = విరివి, ఒప్ప =
చాలునట్లు, అంగనాయుక్తమగుచు = స్త్రీలతోఁగూడి, పెంపగలించి =
విస్తారమయిన యభివృద్ధిచేత, అర్థి = స్త్రీతితో, తనరారు = ప్రకాశించు
నట్టి, జనకుగృహంబు = తనతండ్రిగృహమును, త్రిదివంబుసొచ్చు దేవేంద్రు
పగిది = స్వర్గపురమును బ్రవేశించు దేవేంద్రునిరీతిగా, ఎలమి =
సంతసముతో, చొచ్చె = ప్రవేశించెను.

తా. ఇట్లు తానపాదుండు వైనిఁజెప్పఁబడిన సుందరములైన యనేక
వస్తుసంపద గలిగి మిగులఁ బ్రకాశించు తనతండ్రిగృహములోనికి, స్వర్గపురి
లోనికి బ్రవేశించు దేవేంద్రునిరీతిగా సంతసమునఁ బ్రవేశించెను.

వ. ఇట్లు ప్రవేశించిన రాజర్షి యైనయుత్తానపాదుండు సుతుని
యాశ్చర్యకరం బైనప్రభావంబు వినియుం జూచియు మనం
బున విస్మయంబు నొంది ప్రజాసుర క్తుండును బ్రజాసమ్ము

తుండును నవయావనపరిపూర్ణుండును నైనధ్రువునిరాజ్యాభి
షిక్తుంజేసి వృద్ధవయస్కుండైనతన్నుఁ దానయెఱింగి యా
త్మగతిఁ బొంద నిశ్చయించి విరక్తుండై వనంబునకుం జని
యె నంత నాధ్రువుండు శంశుమారప్రజాపతికూతురైన
భ్రమి యనుదాని వివాహంబై దానివలనఁ గల్పవత్సరు
లనునిద్దఱుకొడుకులం బడసి వెండియు వాయుపుత్రు యైన
యిల యనుభార్యయందు నుత్కలనామకుం డైనకొడుకు
సతివనోహర యైనకన్యారత్నంబునుం గనియె నంతఁ
దద్భ్రాతృయైనయుత్తముండు వివాహంబు లేకుండి మృగ
యార్థంబు వనంబున కరిగి హిమవంతంబున యక్షునిచేత
హతుం డయ్యె నతనితల్లియుఁ దద్దఃఖింబున వనంబున కేగి
యందు గహనదహనంబున మృతిం బొందె ధ్రువుండు భ్రా
తృమరణంబు విని కోపామృతశోకవ్యాకులతచిత్తుండై జై
త్రం బగురథం బెక్కి యుత్తరాభిముఖుండై చని హిమవ
ద్ద్రిణియందు భూతగణసేవితంబును గుహ్లాకసంకులంబును
నైనయలకాపురంబు వొడఁగని యమృతాబాహుండు. 107

టీ. ఇట్లు = ఈవిధముగా, ప్రవేశించిన, రాజునియైన, ఉత్తానపా
దుండు, నుతుని=తనకుమారుండైన ధ్రువునియొక్క, ఆశ్చర్యకరంబైన=ఆశ్చ
ర్యమునుఁ గలగజేయు, ప్రభావంబు=సామర్థ్యమును, వినియు, చూచియు,
మనంబునకొ=మనననందు, విస్తయంబునొంది=ఆశ్చర్యమునొంది, ప్రజా=
జనులకు, సత్తుతుండును=ఇష్టమైనవాడును, ప్రజా=ప్రజలయందు, అనురక్తు
డును = అనురాగముగలవాడును, నవ...ర్థుండును=నవ = నూతనమయిన,
యావన=యావనముతో, పరిపూర్ణుండును=నిండినవాడును, ఐన, ధ్రువుని,
రాజ్య...షిక్తుఁ...రాజ్య=రాజ్యమునందు, అభిషిక్తుఁ=పట్టాభిషిక్తుని, చేసి,

వృద్ధవయస్కుండైన=ముదుసలితనమునొందిన, తన్ను=తనను, తాన=తనం
తటతానే, ఎఱిగి=తెలిసికొని, అత్తగలిక=ముక్తిమార్గమును, పొందక,
నిశ్చయించి, విరక్తుండై=విరక్తినిజేందినవాడై, వనంబునకు=చనియెను=
అడవికిఁ బోయెను. అంక=ఆనమయమున, అధ్యువుండు, శుంశుమార=శుంశుమారుండను, ప్రజాపతి=బ్రహ్మయొక్క, కూతురైన, భ్రమియను
దానిని, వివాహంబై=వివాహము చేసికొని, దానివలన=అభిమివలన, కల్ప
వత్సరులను=కల్పుండు, వత్సరుండు అనుపేర్లుగల, ఇద్దఱు కొడుకులకై,
పడసి=పొంది, పెండియ=మఱియు, వాయుపుత్రి=వాయుదేవుని కూతు
రైన, ఇల యనుభార్యయందు, ఉత్కలనామకుండైన=ఉత్కలండుచుపేరు
గల, కొడుకును, అతిమనోహరయైన=మిగులసౌందర్యవతియగు, కన్యారత్నం
బును=కుమారీరత్నంబును, కనియె=కనెను. అంక=ఆనమయమున, తల్=ఆ
అధ్యువునకు, భాగ్యయైన ఉత్తముండు, వివాహంబు, లేకుండి=లేకయే
యుండి, మృగయార్థంబు=వేటనిమిత్తము, వనంబున కరిగి=వనమునకుఁ
బోయి, హిమవంతంబున=హిమవత్సర్వకమునందు, యత్నునిచేత=ఒకా
నొక యత్నునిచేత, హకుండయ్యె=చంపబడెను. అతనితల్లియు=ఆ
యుక్తమనియొక్క తల్లియగు సురుచియు, తల్=ఆపుత్రివలని, దుఃఖం
బున=దుఃఖముచేత, వనంబునకు=అడవికి, ఏగి=పోయి, అందు=ఆవనము
నందు, గహనదహనంబున=కాటుచిచ్చునందు, మృలిక=మరణమును,
పొందక=పొందెను. ప్రవుండు, భాత్యమరణంబు=భాత్యయగు సుత్తముని
యొక్క చావును, విని, కోప...త్తుండై=కోప=కోపముచేతను, అమర్ష=ఆన
హనముచేతను, కోక=దుఃఖముచేతను, వ్యాకులిత=వ్యాకులముగాఁజేయఁ
బడిన, చిత్తుండై=మనస్సుకలవాడై, జైత్రంబుగ=జయశీలమయిన, రథం
బెక్కి=రథమునెక్కి, ఉత్తర=ఉత్తరదిక్కునకు, అభిముఖుండై=ఎదు
రుగా, చని=పోయి, హిమవద్దోగియందు=హిమవత్సర్వకమునందలి
శోనయందు, భూతగణ=పితృదేవతలములచే, నేవితంబును=నేవించుబడు
నట్టిదియు, గుహ్యక=యత్నులచే, సంకులంబునైన=వ్యాపించినట్టిదియు

నైన, అలకాపురంబు = అలకాపట్టణమును, పొడంగని = చూచి, అప్పుడో
బాహుండు = అధ్రువుండు (వైవస్వతుతో నన్వయము.)

తా. ఉత్తానపాదుండు తనకుమారునియొక్క యమేయప్రభావము
వినియుం జూచియు నాశ్చర్యపమేతుండై, ప్రజాసురక్షుండును, నవయావన
సమన్వితుండును, బ్రజాసమృతుండును నైన యాధ్రువుని రాజ్యాభిషిక్తునిజేసి
తనకు వార్ధక్యము సంభవించె నని తెలిసికొని, ముక్తిమార్గమును సంపాదించు
కొనుటకై సంసారమున విరక్తిజేసి వనమున కేగెను. అంత ధ్రువుండు
సుఖముగా రాజ్యము చేయుచు శుభమారప్రజాపతిహృత్తునైన భీమిని బెం
డ్డాడి దానియందుఁ గల్ప, వత్సరు లను నిరువురు తనయులఁ బడసి, మఱి
వాయుపుత్రయైన యిలయను మఱియొకభార్యవలన నుత్కలుఁ డనుపేరు
గల కుమారుని నొక కుమార్తెను గూడంగని సుఖముగా నుండెను గాని
యాతనిభాగ్యతయగు నుత్తముండు పెండ్లి మానివేసి యుండి యొకసమయ
మున వేటనిమిత్త మడవికిఁ బోయి యచట నొకానొకయక్షునివలనఁ జంపఁ
బడెను. అంత నాతల్లియైన సురుచి మిగుల దుఃఖాక్రాంతయై వనమున కేగి
తద్దుఃఖవశంబున మృతి నొందెను. ధ్రువుండు తనభాగ్యమరణమును విని
కోపకోకామర్షములు కలవాడై శ్రేత్రం బగు రథం బెక్కి యుత్తరాభిము
ఖుండై తద్వనమును బ్రవేశించి హిమవత్సర్వతమున యక్షవ్యాప్తమైన యల
కాపురిని జూచెను.

— ధ్రువుండు కుబేరానుచరులైనగుహ్యకులతో యుద్ధము చేయుట —

మ. ఘనశౌర్యోన్నతితోడ సర్వకకుభాకాశంబులందుం బ్రతి,
ధ్వను లోలిక నిగుడంగ శంఖము మహాద్యుల్లీలఁ బూరిం
పఁ దన్ని నదంబుక విని యక్షకాంతలు భయాన్వీతాత్మ లై
రుగ్రసాధను లై యక్షభటుల్ పురిక వెడలి రుత్సా
హంబు సంధిల్లంగన్.

టీ. ఘన...తితోడఁ - ఘన = గొప్పదైన, కౌర్య = కౌర్యముయొక్క, ఉన్నతితోడఁ = ఔన్నత్యముతో, సర్వ = సమస్తమయిన, కకుభాకా శంబులందుఁ = దిక్కులకొనలయందు, ప్రతిధ్వనులు = మాటు మ్రోతలు, నిగుడంగఁ = వ్యాపించుచుండఁగా, శంఖము, మహత్ ఉద్యోత్ = గొప్పగాఁ గలిగిన, లీలఁ = విలాసముతో, పూరింపఁ = ఊడఁగా, తన్నినదంబుఁ = ఆశంఖధ్వనిని, విని, యక్షకాంతలు, భయ = భయముతో, అస్వీత = కూడిన, ఆత్మలైరి = అంతఃకరణము గలవారైరి. ఉగ్ర = తీక్షణమయిన, సాధయలై = బాణఖడ్గాదిసాధనములు కలవారై, యక్ష భటుల్, ఉత్సాహంబు = సంతసము, సంధిల్లంగఁ = కలుగఁగా, పురిఁ = అలకాపురినుండి, వెడలిరి = బయలువెడలిరి.

.తా. అంత నాధువుఁడు కౌర్యాతిశయమున శంఖమును మూరింప నాధ్వని దిగంతములవఱకు వ్యాపించి ప్రతిధ్వను లెసగుచుండ నాధ్వనిని విని, సహింపలేక యక్షకాంతలు భయమును జెందుచుండ, యక్షభటులు మిగుల సత్సాహముతో తీవ్రములగు బాణములతో నలకాపురినుండి బయలు వెడలిరి.

వ. ఇట్లు వెడలి యాధువునిం దాఁకిన.

108

టీ. ఇట్లు, వెడలి = కరలి, ఆధువునిఁ, తాఁకినఁ = ముట్టడింపఁగా.

తా. అట్లు యక్షభటులు పోయి యాధువుని ముట్టడించు సమయమున.

చ. కరము మహాకరభండు భుజగర్వపరాక్రమశాలియై ధను, ర్భండును శూరుఁ డాధువుఁడు దన్ను నెదిరిచ్చినయక్షతోటిఁ జెచ్చెరఁ బదుమూఁడువేల నొకచీరికిఁ గైకొన కొక్క పెట్ట భీకరముగ మూఁడుమూఁడు శితకాండములం దగఁ గ్రువ్వ నేసినన్.

109

ప్రశ్న-7

టీ. కరము = అత్యంతము, మహారథుండు = గొప్పరథము గలవాడును, భుజ = భుజములయొక్క, గర్వ = గర్వముతోఁ గూడిన, పరాక్రమ = బలముతో, కాలియుక్ = ఒప్పువాడును, ధనుర్ధరుండును = ధనుస్సును ధరించినవాడును, శూరుండును, ఔ = అగు, ధృవుండు, తన్ను, ఎదిర్చిన, యక్షకోటి = యక్షులగుంపును, ఔచ్చైరక్ = శీఘ్రముగా, పదుమూడువేల = పదుమూడువేలమందిని, ఒకచీరకిక్ = ఒకలక్ష్యమునకు, తైకొనక = స్వీకరింపక, ఒక్కపెట్టక్ = ఒకదెబ్బచేత, భీకరముగక్ = భయంకరముగా, మూడు = మూడేసి మూడేసి, శిత = తీక్షణములయిన, కాండములక్ = బాణములను, తగక్ = ఒప్పునట్లు, క్రవ్వక్ = క్రచ్చుకొనునట్లు, ఏనినక్ = చియంగనీ, ముందుపద్యముతో నన్వయము.

తా. అంత మిక్కిలి భుజబలముతో నొప్పిన శూరుండగు నాధృవుండు తన్నెదిర్చిన యక్షకోటిని బదుమూడువేలమందిని లెక్కగొనక యొక్కొకదెబ్బకు మూడేసి మూడేసి తీక్షణబాణములను, వారిహృదయముల నాటినెను.

ఉ. వారులలాటముల్ పగిలినారకసోలియుఁదేటి యమ్మహో దారుపరాక్రమప్రకటదైర్యముఁ దత్కరలాఘవంబుఁ బల్లాట నులించుచుం గుపితమానసు లై పదతాడితప్రదుష్టోరగకోటివోలెఁ జటులొగ్రభయంకరరోషమూర్తులై.

టీ. వారు = ఆయక్షభటులు, లలాటముల్ = లలాటప్రదేశములు, పగిలి = పగిలిపోవుటచే, వారక = పారిపోవక, సోలియుక్ = అలసిపోయియు, లేటి = కొంచెము నీడదేటి, అమ్మహో...ర్యముక్ - అమ్మహోదారు = అనువాదబలవంతుడైన ధృవునియొక్క, పరాక్రమ = బలమును, ప్రకట = హెచ్చయిన, దైర్యముక్, తల్ = ఆధృవుని, కర = చేతి, లాఘవంబుక్ = చులకదనమును, పల్లాట = అనేకవిధములుగ, నులించుచుక్ = స్తోత్రము చేయుచు, కుపిత మానసులై = కోపముతోఁగూడిన మనస్సుకలవారై, పద...రగకోటివోలె - పద = పాదముచేత, తాడిత = తన్నుఁబడిన, ప్రదుష్ట =

ఘక్కిలిచెడ్డ, ఉరగకోటివోలె = సర్వసమూహంబువలె, చటుల = వేగము గలిగిన, ఉగ్ర = తీక్షణమయిన, భయంకర = భయమును గలుగఁజేయు, రోష = రోషముతోఁగూడిన, మూర్ఖులై = ఆకారముగలవారై, 'అరథి శోత్తముం దొడరి' యను ముందుపద్యముతో నన్వయము.

తా. ఆధువునిచే గొట్టఁబడిన యక్షభటులకు లలాటములు పగులుటచే దదృలభైర్యములను కరలాఘవమును నులించుచుఁ బెద్ద చెబ్బు తగిలినను సేదలేర్పకొని కాలితోఁదన్నఁబడిన దుష్టసర్వకోటివలెఁ గోపము. నొందిన చారై.

ఉ. అరథిశోత్తముం దొడరి యందఱు నొక్కటఁ జొట్టు ముట్టి పెంపారఁగ బాణషట్కముల నంగములం బగులంగ నేసి విస్ఫారగదా శర త్తురిక పట్టిన తోమర శూల ఖడ్గముల్, సారథియుక్తుఁ డైనరథిసత్తమువైఁ గురియించి రేపునన్.

111

టీ. అరథిశోత్తము = ఆధువుని, తొడరి = ఎదుర్కొని, అందఱు = ఆయక్షభటులందఱును, ఒక్కట = ఒక్కమాటుగా, చుట్టు = చుట్టును, ముట్టి = ముట్టడించి, పెంపారఁగ = బాగుగ, బాణషట్కముల = ఆరేసి బాణములచే, అంగముల = ఆవయవములను, పగులంగ = పగులునట్లు, విసి = గ్రచ్చి, విస్ఫార = బలవంతమయిన, గదా = గదలను, శర = బాణములను, త్తురిక = కత్తులను, పట్టిన = పట్టినము లనునాయుధములను, తోమర = బల్లెములను, శూల = త్రిశూలములను, ఖడ్గముల = కత్తులను, సారథియుక్తుఁడైన = సారథితోఁగూడిన, రథిసత్తమువై = ఆధువునిమీఁద, విపున = ఉత్సాహముతో, కురియించిరి = పర్చించిరి.

తా. ఆయక్షభటు లందఱును ధువుని ఎదుర్కొని యాతని ముట్టడించి యతనియంగములు పగిలిపోవునట్లు బాణములువేసి యనంతరము ఖరకుతోమరాదిసాధనముల నాతనిపై పర్చించిరి.

వ. అట్లు గురియించిన నతండు.

112

క. వెం పటి యుండెను ధారా

సంపాతచ్ఛన్న మైనశైలముభంగి

గుంపులు గొని యాకసమున

గంపించుచు నపుడు సిద్ధగణములు వరుసన్.

113

టీ. అట్లు గురియించిన = ఆప్రకారము బాణవర్షము కురిపింపగా, అతడు = ఆధ్రువుడు, ధారా...చ్ఛన్నము విన-ధారా = జడివాగయొక్క, సంపాత = కురియుటచేత, భన్నమైన = కప్పబడిన, శైలముభంగి = వర్ష తమువలె, పెంపు అతి = కాలితేక, ఉండెను. అపుడు = ఆనమయమందు, సిద్ధగణములు = సిద్ధులనెడి దేవయోనులగుంపులు, వరుసన్ = క్రమక్రమమున, అకసంఘన్ = ఆకాశమునందు, గుంపులు గొని = గుములుగఁగూడి, కంపించుచు = వణింకుచు. వైభవ్యముతో నన్వయము.

తా. ఆధ్రువుడు దుదకధారానమూహములో మునిగి కానరాని వర్ష తముభంగిని భటులు కప్పిన బాణమధ్యమున నుండి పెంపుదలగా యుండెను. అపుడు సిద్ధు లాకసంఘన గుంపుగూడి మిక్కిలి దిగులాంది యుండిరి.

క. హాహాకారము లెసఁగఁగ

నోహో యారీతి ధ్రువపయోరుహహితుఁడు

త్సహము నెడి యిటు దైత్యున

మూహార్ణవమందు నేడు మునిగెనె యకటా.

114

టీ. హాహాకారము లెసఁగఁగ = ఎంతకన్న మనుమాటలు హెచ్చుచుండ, హో = ఏమి యాశ్చర్యము, ఈరీతి = ఆప్రకారము, ధ్రువ... పయోరుహ = ధ్రువుడనెడి, పయోరుహహితుడు = సూర్యుడు, ఉత్సాహముచెడి = ఉత్సాహములేక, ఇటు, దైత్య...మందు - దైత్యసమూహ =

రాక్షస సమూహమునెడను, అర్జవముందు = సముద్రమునందు, నేడు = ఈదినము,
మునిగెనె = మునిగిపోయెనుగా. అకటా = అయ్యో.

తా. సిద్ధులందఱును ఆ ట్టాకసమున నుండి హాహాకారములు వలు
కుచు నిట్టి బలవంతుఁ డగు ధృవుఁడు దైత్యసమూహమునఁ బడి చేతఁగాని
వానివలె దైత్యము చెడి యుండెనుగా యేమి యశ్చాయము!

వ. అని చింతించుసమయంబున. 115

టీ. అని చింతించుసమయంబున = అని (దేవతలు) వగచు నను
యములా.

క. తా మాతని గెలిచితి మని

యామనుజాశనులు వలుక నట నీహార

స్తోమము సమయించుమహో

ద్దాముం డగుసూర్యుఁ బోలి తద్దయుఁ దోచెన్. 116

టీ. తాము, అకనిక్ = అధృవుని, గెలిచితి మని, అమనుజాశనులు =
యక్షులు, వలుకన్ = వలుకఁగా, అటన్ = అసమయమున, నీహార = మంచు
యొక్క, స్తోమమున్ = సముదాయమును, సమయించు = నశింపజేయు,
మహోద్దాముండగు = కడుగొప్పవాడైన, సూర్యున్ పోలి = సూర్యునితో
సమానముగా, తద్దయున్ = మిక్కిలి, తోచెన్ = అగపడెను.

తా. అవుడు యక్షు లాధృవుని గెల్చితి మని యచుచుండ ధృవుఁడు
మంచును దెగఁగొట్టు సూర్యునివలె నచ్చటివారల మనస్సునకుఁ దోచెను.

వ. అట్లు దోచిన. 117

టీ. అట్లు = అవిధముగా, తోచినన్ = కన్పట్టెగా.

తా. ఆప్రకారము కన్పడినతోడనె.

మ. అరిదుఃఖావహ మైన కార్తుకము శౌర్యస్ఫూర్తితోఁ
దాల్చి భీకరబాణావళిఁ బిఞపిఞ గఱవంగా నేసి జు
ర్రూనిలుం, డురుమేఘావళిఁ బాఱఁ దోలుగతి నత్తుగ్గా.

హితకూరబంధురశస్త్రావళి రూపు మాపె విలసద్దోర్లీల
సంధిల్లంగన్. 113

టీ. అరి...వహమైన . అరి = శత్రువులకు, దుఃఖావహమైన =
దుఃఖమునుబుట్టించు, కార్తుకము = వింటిని, శౌర్య = ధైర్యముయొక్క,
స్ఫూర్తితో = ప్రకాశముతో, తాల్పి = ధరించి, భీ...బావళి - భీకర =
భయంకరమయిన, బాణావళి = బాణపంక్తిచే, సింజసింజగఱవంగ =
మిక్కిలి హింసించునట్లుగా, ఏసి, జంఝామారుతము = తుపాను, ఉరు =
గొప్పదయిన, మేఘావళి = మేఘపంక్తిని, పాణిదోలుగలిగి = చటా
పంచలగునట్లు పరుగెత్తించురీతిని, అత్యు...వళి - అత్యుగ్ర = మిగులఁ
దీక్షముగా, అహిక = కూర్వఁబడిన, కూర = కూరమయిన, బంధుర = దట్ట
మయిన, శస్త్రావళి = బాణపంక్తిచేత, విలసల్ = ప్రకాశించునట్టి, దోరి =
బాహువులయొక్క, లీల = విలాసము, సంధిల్లంగ = కలుగఁగా, రూపు
మాపె = పోగొట్టెను.

తా. అంత నాధువుఁడు శత్రునాశక మగు ధనుస్సును ధరించి
యందు భీకరమయిన బాణవరంపరల సంధించి, జంఝానిలము గొప్పమేఘ
ముల సమూహమును బటాపంచలుగాఁ జేసినట్లు, అతఁ డాయత్తుల నంగ
వికలులఁజేసెను.

చ. మఱి యపు డమృహాత్ముఁ డసమానబలుండు మహోగ్ర బా
ణముల్, గఱిగఱి దాఁక నేసి భుజగర్వ మెలర్ప విరోధి
మర్తముల్, పఱియలు నేసి యంగములు భంగము
నొందఁగఁ జేసె వ్రేల్చిడి, గిఱికొని పర్వతంబుల నొగిం
దెగఁగొట్టెడు నిండ్రుకై వడిన్. 119

టీ. మఱి = మఱియును, అపుడు, అసమానబలుండు = తనతో
సమానములేని బలముకల, అమృహాత్ముఁడు = అధువుఁడు, మహోగ్ర = మిక్కిలి.

భయంకరమయిన, బాణముల్ = బాణములను, గఱిగఱిచాక నేసి = తెక్కి
లాండిండి దాకునట్లు చేసి, భుజగర్వము = భుజబలమువలని గర్వము, ఎలర్న =
అభివృద్ధినిజేందగా, విరోధి = శత్రువులయొక్క, మర్తముల్ = మర్తస్థాన
ములను, పఱియలుపేసి = బ్రద్దలుచేసి, వ్రేల్చిడిక్ = తణములోపల,
గిఱిగొని = చుట్టుకొని, పర్వతంబుల నొగిం దెగఁగొట్టెడు నింద్రులైవడిక్ =
పర్వతముల తెక్కిలు తెగఁగొట్టిన యింద్రునిరీతిగా, అంగములు = ఆ
శత్రువులదేహములు, భంగము నొందఁగజేసిను.

తా. ఆ మహాబలుఁ డైన భువుఁడు వాడిబాణములతో శత్రువుల
యొక్క మర్తస్థానములు విడఁగొట్టి పర్వతముల తెక్కిల నొక్కమాటు
ద్రుంచినయింద్రునివలె వారియవయవముల విఱుగ నేసెను.

వ. అయ్యవసరంబున.

120

చ. అలఘుచరిత్రుఁ డప్తునుకులాగ్రణిచే వికలాంగు లైనవా
రల సకిరీటకుండలవిరాజితమస్తకకోటిచే సము
జ్జ్వలమణికంకణాంగదలసద్భుజవర్గముచేత సంగర
స్థల మతిరమ్యమై తనరె నంచితవీరమనోహరాకృతిన్. 121

టీ. అలఘుచరిత్రుఁడు = గొప్ప చరిత్రకలిగిన, అప్తునుకులాగ్రణి
చేక్ = అభువునిచే, వికలాంగులైనవారలక్, సకి...కోటిచే - సకిరీటకుండల =
కిరీటకుండలములతోడి, విరాజిత = ప్రకాశించఁజేయఁబడిన, మస్తకకోటిచేక్ =
అనేకశిరస్సులచేతను, సము...ర్గముచేత-సముజ్జ్వల = ప్రకాశించుచున్న,
మణి = మాణిక్యములు చెక్కిన, కంకణ = మురుగులు, అంగద = బాహువురులు.
వీనితో, లసత్ = ప్రకాశించు, భుజవర్గముచేతక్ = బాహువులసమూహము
చేతను, సంగరస్థలము = యుద్ధభూమి, అంచిత = కూడిన, వీర = భటులచే,
మనోహర = పొగపైన, ఆకృతిక్ = ఆకారముతో, అతిరమ్యమై = మిక్కిలి
పొగను కలిగి, తనరెక్ = ప్రకాశించెను.

తా. ఆధ్రువఁ డచ్చటియోధులను వికలాంగులజేసి చంపుటవలనఁ గిరిటకుండలములతోఁ గూడిన శిరఃపంక్తులచేతను, మణికంకణాంగదములతో నొప్పారుభుజుమూహములతోడను యుద్ధభూమి మిక్కిలి సొగసుగాఁ గనిపించుచుండెను.

వ. అంత హతశేషులు.

122

టీ. అంతః = ఆసతయమున, హత = చావఁగా, శేషులు = మిగిలినవారు.

క. వరబలుఁ డగుమను మనుమని

శరసంఛిన్నాంగు లగుచు సమరవిముఖులై

హరిరాజముఁ గని పఱచెడు

కరిబృందముఁబోలెఁ జనిరి కళవళపడుచున్.

123

టీ. వరబలుఁడగు = గొప్పబలము గలిగినవాఁడగు, మను=స్వాయం భవమనువుయొక్క; మనుమని, మనుమడైన ధ్రువునియొక్క, శర = బాణములచేత, సంఛిన్న = తెగఁగొట్టఁబడిన, అంగు లగుచున్ = అవయవములు కలవారగుచు, సమర = యుద్ధమునందు, విముఖులై = నిరాశను జేందిన వారై, హరిరాజముఁగని = గొప్పసింహమును జూచి, పఱచెడు=పరుగెత్తు, కరిబృందముఁ బోలెన్ = వినుఁగులసముదాయమువలె, కళవళపడుచున్ = వెలవెలపాటుచు, చనిరి = వెళ్లిపోయిరి.

తా. అట్లు చావఁగా. మిగిలినవారు వికలాంగులై యుద్ధమున నిరాశనుజేంది సింహరాజమును జూచి పఱుగెత్తువినుఁగుసముదాయముచందంబున నాతని బాణపాతంబుల కోర్వఁజాలక పరుగెత్తిపోయిరి.

క. అప్పుడు రాక్షసమాయలు

గప్పినఁ ధ్రువుఁ డసురవరులకార్యం బెఱుంగం

జొప్పడక వారి బొడంగన

దెప్పరమడుగుటయు సారథి గని యంతన్.

124

టీ. అప్పుడు, రాక్షసులయలు, కప్పినన్ = కప్పగా, ధృవుడు, అనురవరుల = రాక్షసులయొక్క, కార్యము = పనులను, ఎఱుగన్ = తెలిసికొనుటకు, చొప్పడక = లేక, వారిన్ = రాక్షసులను, బొడంగనన్ = జాడ తెలిసికొనుటకు, దెప్పరము = దుస్సహవాక్యమును, అడుగుటయున్ = అడిగినతోడనే, అంతన్, సారథిగని = సారథినిజూచి.

తా. అంతట రాక్షసులు మాయలు వన్న మొదలిడఁగా దత్తాయలు తెలిసికొనఁజాలక, వారిని గనుఁగొనుట దుస్సాధ్య మని యనఁగనే యాధృవుఁ డట్టిసారథివైపుఁ జూచి పలుకుచుండెను.

క. తలపోయఁగ భువి మాయా

పులకృత్యం బెఱుఁగ నెవరు వోలుదు రనుచుం

బలుకుచుం దత్పురి జొరఁగా

దలఁపఁగ నది గాన రాక తద్దయు మానెన్.

125

టీ. తలపోయఁగన్ = ఆలోచింపఁగా, భువిన్ = భూమియందు, మాయాపులకృత్యము = మాయలు గల రాక్షసులయొక్క కార్యములు, ఎఱుగన్ = తెలిసికొనుటకు, ఎవరు పోలుదురు = ఎవరుచాలుదురు? అనుచుం బలుకుచున్ = ఇట్లునుచు, తత్పురిన్ = ఆయలకాపురిలో, జొరఁగాన్ = ప్రవేశించుటకు, తలపన్ = ఎంచఁగా, అది = ఆపురము, కానరాక = అగచడకపోవుటచేత, తద్దయు = వెంటనె, మానెన్ = ఆప్రయత్నము వదలెను.

తా. ధృవుడు తనసారథితో మాయావులైన రాక్షసులకృత్యములు భూలోకమున నెవఁడును గనుఁగొనలేఁ దని పల్కుచు దత్పురిలోనికి బ్రవేశించ నది యచ్చట నగచడకపోఁగా నూఱకుండెను.

వ. అట్లు పురంబున కరుగుట మాని చిత్రరథుం డైనయాధుని
 వుండు సప్రయత్నం డయ్యును బరప్రతియోగశంకితుం
 డై యుండె నయ్యెడ మహాజలధిఘోషంబు ననుకరించు
 శబ్దంబు వినంబడె నంత సకలదిక్తటంబుల వాయుజనితం
 బయినరజఃపటలంబు దోచెఁ దత్తణంబ యాకాశంబున
 విస్ఫురత్తటిత్ప్రిభాకలితగర్జారవ యుక్తమేఘంబు లమో
 ఘంబు లై భయంకరాకారంబు లై తోచె నంత. 126

టి. అట్లు, పురంబునకొ = పురములోనికి; అరుగుట, మాని, చిత్ర
 రథుండైన = చిత్రరథము గల, ఆధునివుండు, సప్రయత్నం డయ్యును =
 ప్రయత్నముగ లిగియుండియు, పరప్రతియోగశంకితుండై = శత్రుప్రయో
 గమునకుఁ బ్రతిప్రయోగము నాలోచించుచున్నవాడై, ఉండెను. అయ్యె
 డకొ = ఆసమయమునందు, మహాజలధి = గొప్పనముద్రముయొక్క,
 ఘోషంబును = ధ్వనిని, అనుకరించు=పోలిన, శబ్దంబు=ధ్వని, వినంబడెను.
 అంత, సక...టంబులకొ-సకల = సమస్తమయిన, దిక్తటంబులకొ = దిగంత
 ములయందును, వాయుజనితంబైన=గాలిచేఁబుట్టిన, రజఃపటలంబు దోచెకొ =
 ధూళి అగవడెను. తత్తణంబ = ఆసమయమందే, ఆకాశంబునకొ = ఆకా
 శమునందు, విస్ఫురత్ = ప్రకాశించునట్టి, తటిత్ = మెరుపులయొక్క
 ప్రభా=కాంతితో, కలిత = ఒప్పుచున్న, గర్జారవయుక్త = గర్జనాధ్వనలతోఁ
 గూడిన, మేఘంబులు, అమోఘంబులై = వర్షములు కాక, భయంకర =
 భయయుక్తమయిన, ఆకారంబులై = రూపముకలవై, తోచెకొ = కనుపించెను.
 అంత=తర్వాత.

తా. అంత నాధునివుం డాపురిలోనికిఁ బోక శత్రుప్రయోగమునకుఁ
 బ్రయత్నము గలిగియు ప్రతిప్రయోగమును జింతించుచుండ సమస్తదిక్కుల
 నుండి గాలి వెలువడెను. పెద్దధ్వనియుఁగూడ వినఁబడెను. ఆగాలి వీచుచుండ
 మెరుపులతోఁగూడి బాగుగా నురుముడున్న మేఘములు భయంకరముగాఁ
 గనఁబడుచుండెను.

మ. అనయంబుక్ ధృవుమిద దైత్యకృతమాయాజాల మ
 క్లేచి బో, రన మస్తిష్కపురీషమూత్రఫలదుర్గంధాస్థిమే-
 ద శ్శరాసన నిస్త్రింశ శరాసి తోమర గదా చక్ర
 త్రిశూలాదిసాధనభూభృద్భుజగావళిం గురిసె నుద్దండ
 క్రియాలోలతన్. 127

టీ. అనయంబుక్ = ఎల్లపుడును, ధృవుమిదక్, దైత్యకృత =
 రాక్షసులచే జేయఁబడిన, మాయాజాలము = మాయ నమదాయము.
 అట్లు = ఆరితని, ఏచి = అభివృద్ధినిజేంది, బోరన = పెద్దధ్వనితో, మస్తి ..
 వళిక్ - మస్తిష్క = మాంసమును, పురీష = పురీషమును, మూత్రఫల =
 మూత్రఫలమును, దుర్గంధ = దుర్గంధముగల, అస్థి = ఎముకలను, మేదః =
 మేదడును, శరాసన = ధనుస్సులను, అసి = కత్తులను, తోమర = తోమర
 ములను, గదా చక్ర త్రిశూలాది = గద చక్రము త్రిశూలము మొదలగు.
 సాధన = సాధనములను, భూభృత్ = భర్తృకములను, భుజగావళిక్ =
 సర్పవంక్తిని, ఉద్దండ = తీక్షణమయిన, క్రియా = కార్యమునందు, లోలతక్ =
 అసక్తిచేత, కురిసెక్ = వర్షించెను.

తా. అంత నాధృవుమిద మస్తిష్కమూత్రపురీషదులను దుర్గం
 ధాస్థికరాసనతోమరశూలాదులను పర్వతములను మొదలగు పూరజంతువులను
 రాక్షసులు కురిపించిరి

వ. మఱియు మత్తగజసింహవ్యాఘ్రసమూహంబులును నూర్చి
 భయంకరం బై సర్వతఃస్థవనం బయినసముద్రంబును గానం
 బడియె వెండియుం గల్పాతంబునందుం బోలె భీషణం
 బై నమహాహూదంబునుం దోచె నివ్వధంబున నానావిధం.

బులు ననేకంబులు నవిరళభయంకరంబులు నయినయసుర
మాయలు క్రూరప్రవర్తను లగుయత్నులచేత సృజ్యమానం
బులై యడరె నాసమయంబున. 128

టీ. మఱియు, మత్త = మదించిన, గజ సింహ వ్యాఘ్ర = విరుఁ
గులు, సింహములు, పులులు వీనియొక్క, సమాహారములును, డోర్తి = తరంగ
ములచేత, భయంకరమై, సర్వతః = అంతటను, ప్లవనంబయిన = పారుచున్న,
సముద్రంబును, కానంబడియె, వెండియున్ = మఱియు, కల్పాంతంబునం
దుంబోలెన్ = కల్పాంతకాలమునందువలె, భీషణంబైన = భయంకరమయిన,
మహాహ్రదంబునుండొచ్చెన్ = పెద్దనరన్న కానంబడియె. ఇవిధమున, నానా
విధంబులు = పెక్కుతెలింగులును, అనేకంబులును, అవిరళ = దట్టమయిన,
భయంకరంబులు, అయిన, అసుర = రాక్షసులయొక్క, మాయలు, క్రూర
ప్రవర్తనులగు = క్రూరపునడకలగులిగిన, యత్నులచేత, ఆసమయంబున, సృజ్య
మానంబులై = పుట్టింపఁబడినవై, అడరెన్ = విజృంభించెను.

తా. ఆసమయంబున, నాధునిపునకు గజ సింహ వ్యాఘ్రాదులును,
పెద్దతరంగములు గలిగి యంతటను బ్రవహించుసముద్రమును, కల్పాంత
కాలమందు గన్నట్టురీతి మహాహ్రదంబును గనుపడె. ఈవిధముగా మాయావు
లును గ్రూరులనగుయత్నులు రాక్షసమాయలను సృజించిరి. ఆసమయమందు.

క. ఆసయంబును నయ్యత్నుల

ఘనమాయ లేఱింగి మునినికాయము వరుసన్

మనుమనుమని మను మను మని

మనమునఁ దలఁచుచును దత్సమక్షంబునకున్.

129

టీ. ఆసయంబును = ఎల్లప్పుడును, అయ్యత్నుల = ఆయత్నులయొక్క,
ఘనమాయలేనదైన, మాయను, లేఱింగి = తెలిసికొని, మునినికాయము = ముని
సమాహారము, వరుసన్ = క్రమముగా, మనుచుచును = ధృతిని, మను మనుచును =

బ్రతుకుము బ్రతుకు మని, మనమునకే = మనస్సునందు, కలఁచుచును, కత్తుచు.
క్షంబునకుకే = ఆధువునినమీచమునకు.

వ. చనుదెంచి యాధువుం గని యి ట్లనిరి. 130

టీ. చనుదెంచి = వచ్చి, ఆధువుంగని, ఇ ట్లనిరి.

తా. మునీశ్వరులాయతులమాయలను దెలిసికొని, యాధువుని జీవింపు
మని మనసున దీవించుచు నాకనినమక్షమునకు వచ్చి యిట్లనిరి.

నీ. అనఘాత్త లోకు లెవ్వనిదివ్యనామంబు

సమత నాకర్ణించి సంస్కరించి

దు స్తరం బైనమృత్యువు నైన సుఖవృత్తిఁ

దరియింతు రట్టియాశ్వరుఁడు పరుఁడు

భగవంతుఁడును శార్ఙ్గపాణియు భక్తజ

నార్తిహరుఁడును నైనవిభుఁడు

భవదీయవిమతులఁ బరిమార్చు గా కని

పలికిన మునులసంభాషణములు

తే. విని కృతాచమనుఁ డయి యావిభునిపాద

కమలము దలంచి రిపుభయంకరమహోగ్ర

నిశితనారాయణాస్త్రంబుఁ గార్తుకమునఁ

బూనఁ దడవఁ దదీయసంధానమునను.

131

టీ. అనఘాత్త = ఓధుస్రఁడా! లోకులు, ఎవ్వని దివ్యనామంబు = విభగ
వంతుని శ్రేష్ఠమైన నామమును, నమకకే = సమానబుద్ధితో, ఆకర్ణించి =
విని, సంస్కరించి = లెస్సగ ధ్యానించుటచేత, దు స్తరంబైన = దాఁట వీలుకాని,
మృత్యువునైన = మరణంబునుకూడ, సుఖవృత్తికే = సుఖముగా, తరియింతురు =
దాఁటెదరో, అట్టి ఈశ్వరుఁడు, పరుఁడు, భగవంతుఁడును, శార్ఙ్గపాణియు =
శార్ఙ్గమునుపింటిని చేతెయిందు ధరించినవాఁడును, భక్తజన ఆర్తిహరుఁడును =

భక్తులయొక్క దుఃఖముల హరించువాడను, ఐన, విభుఁడు = ప్రభువగువిష్ణు
 మూర్తి, భవదీయ విమతులకొ = నీయొక్క శత్రువులను, పరిమార్చుటగాక =
 చంపుచుగాక. అని పలికిన, మునుల సంభాషణములు, విని, కృతాచమయఁడయి==
 ఆచమనముచేసికొని, యావిభుని = లక్ష్మీకి భర్తయైన విష్ణువుని, పాదకమలము,
 తలంచి, రిపు...స్త్రంబుకొ - రిపు = శత్రువులకు, భయంకర = భయమును
 బుట్టించు, మహోగ్ర = నిగుల భయంకరముగా, నిశిత = వాడిచేయఁబడినట్టి,
 నారాయణాస్త్రంబుకొ = నారాయణాస్త్రమును, కార్దుకమునకొ = ధనుస్సునందు,
 పూనకొ = కూర్చుంటు, తడవకొ = ఎత్తఁగా, తదీయ = ఆనారాయణాస్త్రము
 యొక్క, సంధానమునను = కూర్చుంటచేత, పైపద్యముతో నన్వయము.

తా. అట్లు మునీశ్వరు లాధునియొద్దకు వచ్చి, యాతనితో నెవ్వని
 నామస్తరణమున దాటలేని మృత్యువునైతము దాటఁబడునో యట్టి పరమ
 పురుషుని దలఁచిన, తప్పక నీశత్రువులను సంహరింతువని చెప్పఁగానే యా
 ధునివాడు తక్కువపేరుని. సంస్కరించి యాచమనమొరప్పి తనధనుస్సున
 నారాయణాస్త్ర సంధానమొనర్చెను. అట్లు సంధింపఁగానే.

తే. కడఁగి గుహ్యకమాయాంధకార మపుడు

వెరపునెడి దవ్వుదవ్వుల విరిసి పోయె

విమల మైవవివేకోదయమునఁజేసి

సమయురాగాదికంబులసరణి నంత.

112

టీ. అపుడు = అట్లు నారాయణాస్త్రము సంధించినప్పుడు,
 గుహ్యక...కారము-గుహ్యక = యత్తులయొక్క, మాయా అంధకారము =
 మోసపుటనులనెడి చీకటి, విమలము ఐన = స్వచ్ఛమైన, వివేక ఉదయ
 మునఁజేసి = జ్ఞానము పుట్టుటచేత, సమ...సరణి - సమయు = సశించు,
 రాగ అదికంబులసరణి = ఆశ మొదలగువానివలె, వెరపునెడి = తోఁ

చక, దవ్యదవ్యులక్ = దూరదూరముననే, కడఁగి = పూనికతో, విసి
పోయెక్ = చెల్లాచెదరయ్యెను, అంతక్ = తర్వాత.

తా. ధృవుఁడు నారాయణాస్త్రము సంధింపఁగానే నిర్లజ్ఞానో
దయముచేత రాగ ద్వేషములు మొదలగునవి పటాపంచలగునట్లు, ఆయఁకుల
మాయలనెడి చీకటి భయముచేఁ జెల్లాచెదరయి మూలమూలకుఁ బోయెను.

మ. వరనారాయణదేవతాస్త్రభవదుర్వారప్రభాహేమపుం
ఖరుచిస్ఫారమరాళరాజసితపక్షక్రూరధారాపత
చ్ఛరసాహస్రము లోలి భీషణవిపక్ష శ్రేణిపై వ్రాలె భీ
కరరావంబునఁ గానఁ జొచ్చుశిఖిసంఘాతంబుచందంబునన్.

టీ. వర...నహములు-వర=శ్రేష్ఠమయిన, నారాయణదేవతాస్త్రభవ=
నారాయణాస్త్రమునుండి పుట్టిన, దుర్వార = నారినపరాని, ప్రభా=కాంతి
గల, హేమ పుంఖ=నువర్ణమయమయిన ములుకులయొక్క, రుచి=కాంక్షుల
చేత, స్ఫార = విస్తరించినట్టి, మరాళరాజ=రాజహంసలయొక్క, సితపక్ష=
తెల్లనిరెక్కలవంటి, క్రూర=భయంకరమయిన, ధారా=అంచులతో, పతత్ =
పడుచున్న, శరసాహస్రముల్ = వేలకొలఁదియైనబాణములు, ఓలిక్ =వరు
నఁగా, నిలువక యని యర్థము. భీకరరావంబునక్ = భయంకరమయిన
ధ్వనితో, కానఁజొచ్చు = కన్నడునట్టి, శిఖిసంఘాతంబుచందంబునక్ =
అగ్నిసమూహము రీతిని, భీష...ణిపైక్ - భీషణ = భయంకరులైన,
విపక్షశ్రేణిపైక్ = శత్రువులవైన, వ్రాలె = పడెను.

తా. ఆధృవుఁడు పెద్దధ్వనితోఁ గానించు నగ్నిరీతిగాఁ, దనవర
నారాయణాస్త్రముయొక్కొనను బ్రకాశించు తెల్ల తెక్కలు గల యవరి
మితములగు బాణములను దుర్గార్థు లగు శత్రువులమీఁద వేసెను.

వ. అ క్లేసిన.

టీ. అక్లేసినక్ = అట్లు ధృవుఁడు బాణము లేయఁగా.

చ. ఖరనిశితప్రదీప్తఘనకాండపరంపరవృష్టిచే బొరిం, బొరి విక
లాంగులై యడరి పుణ్యజనుల్ పృథుహేలిపాణులై, గ
రుడుని జూచి భూరిభుజగప్రకరంబు లేదిర్చి వేర్చిచె, చె
ర నడతెంచుచందమునఁజిత్రరథున్ బలుపూని తాఁకినన్.

టీ. ఖర...వృష్టిచే - ఖర నిశిత = మిగులఁ దీక్షములై, ప్రదీ
ప్త=ప్రకాశించునట్టి, ఘన = గొప్పవైన, కాండపరంపర = బాణసమూహ
మనెడి, వృష్టిచే = వర్షముచే, పొరింబొరి=మిక్కిలి, వికలాంగులై=విడిచిన
యవయవములుకలవారై, అడరి=చెలఁగి, పుణ్యజనుల్ = రాక్షసులు (య
క్షులు), పృథు...జాలై-పృథు=గొప్ప, హేలిపాణులై=కత్తులను ధరించి,
గరుడుని, చూచి, భూ...రంబులు - భూరి=విస్తారమయిన, భుజగప్రక
రంబులు=పాములనముదాయములు, ఎదిర్చి=ఎదురుగా వెళ్లి, వేర్చి = సమ
ముగాఁగూడి, చెచ్చెర = కీక్రుముగా, అడతెంచుచందమునఁ = మృతినొందు
రీతిగా, చిత్రరథున్ = ధృవుని, బలుపూని = మిక్కిలి పూనికతో,
తాఁకినన్ = తాఁకినతోడనే.

తా. ధృవునిబాణపరంపరలచే నంగవైకల్యమును గల్గియు, గరుడుని
జూచి పాము లేదురుగఁ బోయి చచ్చురీతిని నాయక్షులు బలము నూని
యాతని దాఁకగా.

ఉ. వారలఁ జండతీప్రశరవర్ణముచేత నికృతపాదజం
ఘోరుశిరోధరాంబకరోదరకర్ణులఁ జేసి యోగి పం
కేరుహమిత్రమండలనకృద్భిద నెట్టిపదంబు జెందు నా
భూరిపదంబునం బెలుచు బొందఁగఁ బంపె భుజావిజృంభయై.

టీ. వారల్ = ఆయక్షులను, 'చండ...ముచేత' - చండ=భయం
కరమయిన, తీప్రశరవర్ణముచేత = తీప్రమగుబాణసమూహముచే, నికృ...
కర్ణుల - నికృత = ఛేదించఁబడిన, పాద = పాదములు, జంఘా=పిక్క.

లు, ఊరు = తోడలు, శిరోధరా = మెడలు, అంబక = కన్నులు, కర = హస్తములు, ఉదర = కడుపులు, కర్ణలక్ చేసి = చెవులను కలవారినిగాఁ జేసి, యోగి...భిదక్ - యోగి=యోగియగువాఁడు, పంకేరుహమిత్రమం డల=సూర్యమండలముయొక్క, సకృద్భిదక్ = ఒక్కమాఱుగ భేదించుటచే, ఎట్టిపదంబుక్ = ఎటువంటి పరమపదమును, చెందును=పొందునో, ఆభూరిప దంబునక్ = అట్టిగొప్పపదవియందు, భుజావిభృంభియై=భుజబలము కలవాఁ డై, పెలుచక్ = దట్టముగా, పొందగఁబంపెక్ = పొందించుచుండెను.

తా. ఆధ్మివుఁడు తీవ్ర బాణపరంపరలచే నాయత్తులఁ బ్రత్యంగ వికలులఁజేసి వారిని యోగీశ్వరులు సూర్యమండలమును భేదించి చెందు పరమపదమునకు సంప్రచుండెను. (అనఁగా నాయత్తుల నందఱును ధ్మివుఁ డవ లీలగాఁ జంపుచుండె నని భావము.)

వ. ఇవ్విధంబున నాచిత్రరథుం డగు ధ్మివునిచేత నిహన్యమాను లును నిరపరాధులును నయినగుహ్యకులం జూచి యతని పితామహుం డై నస్వాయంభువుండు ఋషిగణపరివృతుండై చను దెంచి ధ్మివునింజూచి యిట్లనియె వత్సా నిరపరాధులైన యీపుణ్యజనుల నెట్టిరోషంబున వధియించితి వట్టి నిరయ హేతు వై సరోషంబు చాలు భ్రాతృవత్సల భ్రాతృవధాభి తప్తుండవై కావించునీయత్నం బుడుగు మని. 137

టీ. ఇవ్విధాంబునక్ = ఈలాగు, అచిత్రరథుండగు ధ్మివునిచేతక్ = వింతయైనరథముగల ఆధ్మివునిచేత, నిహన్యమానులును=చంపఁబడినవారను, నిరపరాధులును=అపరాధములేనివారను, అయినగుహ్యకులం జూచి, అతని పితామహుండు = ఆధ్మివుని తాత, ఐన, స్వాయంభువుండు, ఋషి... తుండై - ఋషిగణ=మునిగణముతో, పరివృతుండై=కూడినవాఁడై, చను దెంచి= వచ్చి, ధ్మివునింజూచి, ఇట్లనియె. వత్సా ! నిరపరాధులైన యీపుణ్య జనులను=తప్పలేని యీయత్తులను, ఎట్టిరోషంబునక్ = ఏకోపముతో, పధి

యించితి=చంపితివో, అట్టి, నిరయ=నరకమునకు, హేతువైన = కారణమున, రోషంబు, చాలు=విడుపుము. భ్రాతృవత్సల = తమ్మునందుఁ బ్రేమగలవాఁడా! భ్రా...డవై-భ్రాతృవధ = భ్రాతృవధచేత, అభిశప్తుండవై = తపించినవాడవై, కావించు = చేయు, ఈయత్నంబు ఉడుగుము = ఈ పూస్కి నిలుపుము.

క. అనఘా మనుకులమున కిది

యనుచితకర్తంబ యొకనికై పెక్కం ప్రి

ట్లనిమొనఁ ద్రుంగిరి యిది నీ

కనయంబును వలవ దుడుగు మయ్య కుమారా! 133

టీ. అనఘా = ద్రువుఁడా! మనుకులమునకు, ఇది = ఈకార్యము, అనుచితకర్తంబ=తగనివనియే. ఒకనికై=ఒక్కభ్రాతృవధనిమిత్రము, పెక్కం ద్రు = అనేకులు, ఇట్లు, అనిమొన = యాధమున, ద్రుంగిరి = చచ్చిరి. ఇది, నీకు, అనయంబును = ఎవ్వడును, వలవదు = చేయఁదగదు, కుమారా! ఉడుగుము=ఈప్రయత్నమును చాలింపుము.

తా. ఓధ్రువుఁడా! ఒక్కభ్రాతృవధకై యంతమందిని నొక్కమాఱు చంపఁదగదు. మనవంశమున కిట్టిపని తగదు గాన నిట్టిదానిని నిరక జాలింపుము.

వ. అదియునుం గాక దేహభిమానంబునం బశుస్రాయులై భూత హింస గావించుట హృషీకేశానువర్తులైన సాధువులకుం దగదు నీవు సర్వభూతంబుల నాత్మభావంబునఁ దలచి సర్వ భూతావాసుండును దురారాధ్యుండును నైన విష్ణునిపదంబులఁ బూజించి తత్పరమపదంబును బొందితి వట్టిభగవంతుని హృదయంబున ననుధ్యాతుండవు భాగవతులచిత్తంబులకును సమృతుండవు మఱియు సాధువర్తనుండ పన నొ

ప్పసీ వీపాపకర్తం బెట్లు సేయ సమకట్టితి వేపురుషం డై
 న నేమి మహాత్ములయందుఁ దితిక్షయ సములయందు మై
 త్రియు హీనులయందుఁ గృపయు నితరంబు లగుసమస్తజం
 తువులయందు సమత్వంబును గలిగి వర్తించువానియందు
 సర్వాత్మకుం డైన భగవంతుండు ప్రసన్నుం డగు నతండు
 ప్రసన్నుం డయిన వాడు ప్రకృతిగుణంబులం బాసి లింగ
 శరీరభంగంబు గావించి బ్రహ్మానందంబునుం బొందు నదియు
 నుం గాక కార్యకారణసంఘాతరూపం బైనవిశ్వం బీశ్వరు
 నందు నయస్కాంతసన్నిధానంబు గలిగినలోహంబుచందం
 బున వర్తించు నందు సర్వేశరుండు నిమిత్తమాత్రంబుగా
 బరిభ్రమించు నట్టి యీశ్వరుని మాయాగుణవ్యతికరంబున
 నారబ్ధంబులైన పంచభూతంబులచేత యోషిత్పురుషవ్య
 వాయంబువలన యోషిత్పురుషాదిరూపసంభూతి యగు ని
 విధంబునఁ దత్సర్గంబు దత్సంస్థానంబుఁ దల్లయంబు నగు
 చు నుండు నిట్లు దుర్విభావం బైనకాలశక్తిం జేసి గుణ
 క్షోభంబున విభజ్యమానవీర్చుండు ననంతుండు ననాదియు
 నై జనంబులచేత జనంబులం బుట్టించుచుండుటంజేసి యా
 దికరుండును మృత్యుహేతువు లగుజనంబుల లయంబు నొం
 దించుటంజేసి యంతకరుండును ననాది యగుటంజేసి యవ్య
 యుండును నైనభగవంతుండు జగత్కారణం డగుం గా
 వున నీసృష్టిపాలనవిలయంబులకుం గర్తగానివాని వడు
 వున దానిఁ జేయుచుండు నిట్లు మృత్యురూపుండును బరుం
 డను సమవర్తియు నైన యీశ్వరునికి స్వపక్షపరపక్షా

బులు లేవు కర్తాధీనంబు లైనభూతసంఘంబులు రజంబులు మహావాయువు ననుసరించుచాడ్పున నస్వతంత్రంబులగుచు నతని ననువర్తించు నీశ్వరుండును జంతుచయాయురుపచయాపచయకరణంబులం దస్పృష్టండును నగు జీవుండు గర్తబద్ధం డగుటం జేసి కర్తృబ వానికి నాయురు పచయాపచయంబులం జేయుచుండు మఱియు సర్వజగత్కర్త సాక్షి యగు సర్వేశ్వరుని.

139

టీ. అదియునుగాక, దేహాభిమానంబునకొకదేహమందలి మోహముచే, పశుప్రాయులై పశువులతో సమానులై, భూతహింస జంతువులకుబాధకాచించుటచేయుట, హృషీకేశానువర్తులైనవిష్ణుభక్తులైన, సాధువులకు సజ్జనలకు, తగదు. నీవు, సర్వభూతంబులకొకసమస్తజీవజంతువులను, ఆత్మభావంబునకొకమనస్సుతో, తలచి, సర్వ...నుండును-సర్వభూతంకొకసమస్తభూతమలయందు, ఆవాసుండును ఉండువాడును, దురారాధ్యుండును చూచింప శక్యముకానివాడును, ఏన, విష్ణునిపదంబులకొకవిష్ణువుపాదములను, చూచించి, తల్ ఆవిష్ణువుయొక్క, పరమపదంబునుముఖ్యస్థలమును, పొందిలివి. అట్టిభగవంతుని, హృదయంబునకొకమనస్సునందు, ఆనుభూతుండవు సర్వదా తలచుచుండువాడవు, భాగవతుల చిత్తంబులకు ఒకభగవద్భక్తులయొక్కమనంబులకు, సమైక్యంబునకొకవిష్ణుడవు. మఱియు, సాధువర్తనంబునకొకమంచిపదవికలవాడవు, అనకొక ఒప్పు అనదగిన, నీవు, ఈపాపకర్తంబు, ఎట్లువివిధముగా, చేయకొకచేయుటకు, సమకట్టితివించితివా? విపురుషుండైనకొకవిమిలవననీమి, మహాత్ములయందుకొక, తిరిగియుండు మియు, సములయందుకొకసమానులయెడ, మైత్రియున్నహముకలుగుటయు, హింసలయందుకొకతగ్గువారియందు, కృపయుండయయు, ఇకరంబులగు సమస్త జంతువులయందు, సమత్వంబునుఒకదేయనుశలంపును, కలిగి, వర్తిండుకొక

ఉండునో, వానియందున్, సర్వాత్మకుండైన సర్వస్వరూపుడగు, భగవంతుండు, ప్రసన్నుండగున్ = దయకలవాడగును. అతండు = భగవంతుండు, ప్రసన్నుండయినన్ = అనుగ్రహించినచో, వాడు = భగవంతునియనుగ్రహనంపాదకుండు, ప్రకృతిగుణములన్ = సత్త్వరజస్తమోగుణములను, పాసి = విడిచి, లింగశరీరభంగంబు = కారణదేహముయొక్క నాశమును, కావించి, బ్రహ్మనందంబును, పొందును. అదియునుంగాక, కార్యకారణసంఘాతరూపంబున = కార్యములయు కారణములయు సమూహముగ నేర్పడియున్న, విశ్వంబు = ప్రపంచము, ఈశ్వరునందు, అయ...నంబు-అయస్కాంత = నూదంటు రాయియొక్క, సన్నిధానంబు = సమీపంబును, కలిగిన = పొందిన, లోహంబు చందంబునన్ = లోహమురీతిని, వర్తించును. అందు, సర్వేశ్వరుండు, నిమిత్త మాత్రంబుగాన్ = కారణము మాత్రమై, పరిభ్రమించున్ = తిరుగును. అట్టి యీశ్వరునిమాయాగుణవ్యతికరంబునన్ = అట్టిచు హేశ్వరుని మాయాగుణ సంబంధముచేత, ఆరబ్ధంబులైన = ప్రారంభింపఁబడిన, పంచభూతంబులచేత, యోషిత్ = స్త్రీలయొక్కయు, పురుష = పురుషులయొక్కయు, వ్యవాయంబువలనన్ = కూడికచేత, యోషిత్పురుషాది = స్త్రీలు పురుషులు మొదలగు రూప = రూపములయొక్క, సంభూతి = పుట్టుక, అగును. ఇద్విధంబును, తల్ సర్గంబున్ = అనృష్టిని, తల్ = అనృజింపఁబడిన వానియొక్క, సంస్థానంబున్ = ఉనికిని, తల్ = ఆయున్న వానియొక్క, లయంబును = నాశనమును, అగుచునుండు. ఇట్లు, దుర్విభావ్యంబైన = ఊహించుటకలవిగాని, కాలశక్తింజేసి = కాలమనెడు శక్తిచేత, గుణ...య్యండు-గుణ = రూపస్వరూపిగుణములయొక్క, ఊభోమర్క = కలవరపాటుచేత, విభజ్యమాన = కొట్టి నేయఁబడిన, వీర్యండును = పరాక్రమముకలవాడగుచు, ఆనంతుడును = అంతములేనివాడగుచు, అనాదియు = మొదలులేనివాడగుచు, వి, జనంబులచేతన్, జనంబుల బుట్టించుచుండుటంజేసి, ఆదికరుండును = పుట్టువు గల్గించువాడగుచు, చృత్యుహేతువులగు = చావుకుఁ గారణభూతులయిన, జనంబులన్ = జనులను, అమృతానందించుటంజేసి = నాశము నొందించుటచేత, అంతకరుండును =

నాశముచేయువాఁడును, అనాదియగుటజేసి = తనకంటెనాదిలేకపోవుట
 చేత, ఆవ్యయముండును = నాశనము లేనివాఁడును, ఐన భగవంతుండు, జగత్ =
 ప్రపంచమునకు, కారణుండగుకొ, కావునకొ, సృ.. లకుకొ-సృష్టి = సృష్టికి,
 పాలన = స్థితికి, విలయంబులకుకొ = నాశనమునకును, కర్తగానివానివధు
 వునకొ = కర్తగాకుండువానివలె, దానిని = ఆసృష్టిస్థితిలయములనువానిని,
 చేయుచుండును. ఇట్లు, మృత్యురూపుండును, పరుండును = ఉత్తముఁడును,
 సమవర్తియొ = సమానదృష్టికలవాఁడును, ఐనయాశ్వరునికికొ = అయినవరమాత్ము
 నకు, స్వపక్షపరపక్షంబులు = తమవారు పొరుగువారనుట, లేవు. కర్మాధీనంబు
 లైన = కర్మకుటానైన, భూతసంఘంబులు = ప్రాణికోట్లు, రజంబులు = ధూళి,
 మహావాయువును = గొప్పగాలిని, అనుసరించు చాడ్చున = వెంటబడించుతీరున,
 అన్వతంత్రంబులగుచుకొ = స్వతంత్రములు గాక, అతనిని = ఆభగవంతుని,
 అనువర్తించును = వెంటబడించును, ఈశ్వరుండును, జంతు...లందుకొ-జంతు.
 చయ = ప్రాణిసమూహముయొక్క, ఆయుః = ఆయుర్దాయముల, ఉపచయ =
 అభివృద్ధియొక్క, ఆపచయ = నాశముయొక్క, కరణంబులందుకొ = చేయుట
 యందు, అన్పృష్టుండును = ముట్టనివాఁడును, అగును. జీవుండు, కర్మబద్ధుం.
 డగుటంజేసి = కర్మచే గట్టబడినవాడగుటచేత, కర్మంబు = కర్మమే, వానికి =
 ఆజంతువునకు, ఆయుః = ఆయుర్దాయముయొక్క, ఉపచయాపచయంబు
 లకొ = వృద్ధిక్షయములను, చేయుచుండును. మఱియు, సర్వ...సాక్షి-
 సర్వ = సమస్తమయిన, జగత్ = ప్రపంచముయొక్క, కర్మ = కర్మములకు, సాక్షి
 యగు సర్వేశ్వరుని, వైవద్యముతో నన్వయము.

క. కొందఱు స్వభావ మందురు

కొందఱు కర్మం బటండు కొందఱు కాలం

బందురు కొందఱు దైవం

బుదురు కొందఱు తొగి గామ మండు మహాత్మా!

టీ. మహాత్మా = గొప్పస్వభావము గలవాడా ! కొందఱు, అభగవంతుని, స్వభావమందురు = స్వభావమని చెప్పుదురు. కొందఱు, కర్తృమఱు = కర్తమని, అటు ఆంధ్రు = అట్లు అందురు. కొందఱు, కాలంబు అందురు. కొందఱు, దైవంబు = దైవమని, అందురు. కొందఱు, భగిన్ = వరుసగా, కామము = కోరిక యని, ఆంధ్రు = అందురు.

తా. ఓమహాత్మా! అట్టివరమేమిశుని స్వభావమనియుఁ, గర్తృవనియుఁ, కాలమనియు, దైవమనియుఁ, గామమనియు ననేకు లనేకరీతులుగాఁ జెప్పుదురు.

వ. ఇట్లు లవ్యక్తరూపుండును నప్రమేయుండును నానాశక్తు దయ హేతుభూతుండును నైనభగవంతుండునేయుకార్యంబులు బ్రహ్మరుద్రాదు లేఱుంగ రఱు యతనితత్వంబు నెవ్వరెఱుంగనోపుదు రది గావునఁ బుత్రా యిట్లుత్పత్తిస్థితిలయంబులకు దైవంబు కారణం బై యుండ నీధనదానుచరులు భవదీయభ్రాతృహంత లగుదురే భూతాత్మకుండు భూతేశుండు భూతభావనుండు సర్వేశ్వరుండుఁ బరాపరుండునగు నీశుండ మాయాయుక్తుం డై స్వశక్తిచే సృష్టిస్థితిలయంబులం జేయు నైన నహంకారంబునం జేసి గుణకర్తృంబు లచే నస్పృశ్యుండగుచు వర్తించు నదియునుంగాక యీ ప్రజాపతులు విశ్వసృజ్ణామంబుల నియంత్రితులై ముకుందాళ్లు వెట్టినపశువులుంబోలె నెవ్వనియాజ్ఞాధీనకృత్యులై వర్తించు రట్టిదుష్టజనమృత్యువును సుజనామృతస్వరూపుండును సర్వాత్మకుండును జగత్పరమాయణుండునునైన యీశ్వరుని సర్వప్రకారంబుల శరణంబుఁ బొందు మదియునుంగాక.

టీ. ఇట్లులు = ఈ ప్రకారము, అవ్యక్తరూపుడును = స్పష్టము గాని రూపము గలవాఁడును, అప్రమేయుండును = మితము లేనివాఁడును, నానా... తుండును-నానా = అనేకవిధములయిన, శక్తి = ప్రభుమంత్రి తాహాదిక క్తుల యొక్క, ఉదయ=ఉత్పత్తికి, హేతుభూతుండును = కారణమయినవాఁడును, ఐన, భగవంతుండుచేయు, కార్యంబులు, బ్రహ్మరుద్రాదులును, ఎఱుంగరఱు = బ్రహ్మరుద్రాదులకుఁ దెలియవఱు, అతని తత్త్వంబు=అనిష్టపు యొక్కయథార్థ స్థితి. ఎవ్వరు, ఎఱుంగఁ = తెలిసికొనుటకు, ఓపుదురు=సామర్థ్యము గలవారు, అదిగావునఁ = అందుచేత, పుత్ర ఇట్లు, ఉత్పత్తిస్థితిలయంబులకుఁ=పుట్టుట పెరుగుట నశించుటకు, దైవంబు, కారణంబైయుండఁ = కారణమైయుండఁ, ఈభవద = ఈకుదేరునియొక్క, అనుచరులు=సేవకులైనయత్తులు, భవ దీయ = నీయొక్క, బ్రాతృహంతలు = తమ్మునిఁజంపినవారు, అగుదురే = అయి యుండురా? భూతాత్మకుండు=సమస్తభూతముల నాత్మయందుఁ గలవాఁడు, భూలేశుండు = సమస్తభూతములకు నధిపుండును, భూతభావనుండు = నకలభూతములఁ జింతించువాఁడును, సర్వేశ్వరుండును = అన్నిటికిఁ బ్రభు వును, పరాపరుండును అగు, జీవునికంటె నుత్తముండు నగు, ఈశుండ = ఈశ్వరుండే, మాయాయుక్తుండై = మాయతోఁ గూడినవాడై, స్వశక్తిచేఁ = తననేర్పుచే, సృష్టిస్థితిలయంబులకుఁ = పుట్టుక సంరక్షణ నాశములను, చేయును. ఐన యహంకారంబునంజేసి = అట్టి యహంకార మువలన, గుణకర్తంబులచేఁ-గుణ = గుణములచేతను, కర్తంబులచేఁ=కర్తల చేతను, అస్పృశ్యుండగుచుఁ = దేనిచేతను ముట్టికొనఁబడనివాడై, వర్తిం చును = ఉండును. అదియునుంగాక, ఈప్రజాపతులు = ఈబ్రహ్మలు, విశ్వసృష్టానుంబులకుఁ = ప్రపంచమును సృజించువార లనుపేరులతో, నియంత్రితులై = నియమించఁబడినవారై, ముకుంద్రాట్ల పెట్టిన = ముక్కునకుఁ ద్రాట్ల కట్టఁబడిన, బశువులంబోలెఁ = బశువులవలె, ఎవ్వని = ఏవరమే శునియొక్క, ఆజ్ఞా = ఆజ్ఞకు, అధీనకృతులై = లోబడిన కార్యములు కల

వారై, వర్తింతురు = ఉండెదరో, ఆట్టి, దుష్టజన=దుర్మార్గుల, మృత్యువును= చంపునదియు, నుజు = సన్మార్గులకు, అమృతస్వరూపుండును = అమృతము వంటివాడును, సర్వాత్మకుండును = అంతట నిండియున్నవాడును, జగత్ పరాయణుండును = లోకరక్షణయం దాసక్తుడును, ఐన, ఈశ్వరుని, సర్వ ప్రకారంబులకొ, శరణంబు, పొందుము. అదియునుంగాక.

తా. సులభము.

సీ. అనఘాత్మ నీవు పంచాబ్దవయస్కుండ
వై పినతల్లి నిన్నాడినట్టి
మాటల నిర్భిన్నమర్తుండ వగుచును
జనయిత్రి దిగనాడి వనము కేగి
తప మాచరించి యచ్చపుభక్తి నీశ్వరుఁ
బూజించి మహితవిభూతి మెఱసి
రమణఁ ద్రిలోకోత్తరం బైనపదమును
బొందితి వది గాన భూరిభేద

తే. రూప మైనప్రపంచంబు రూఢి నేమ
హాత్మునందుఁ బ్రతీతమై యలరు నట్టి
యగుణుఁ డద్వితీయుండును నక్షరుండు
నైనయీశ్వరుఁ బరమాత్ము ననుదినంబు.

142

టీ. అనఘ ఆత్మ = దోషరహిత మయిన అంతఃకరణము గలయో భువుఁడా! నీవు, పంచాబ్దవయస్కుండవై = అయిదు సంవత్సరముల వయస్సు కలిగి, పినతల్లి, నిన్నాడినట్టిమాటలచే, నిర్భిన్న = తెగఁగొట్టఁబడిన, మర్తుండ వగుచును = మనస్సుకలవాడవై, జనయిత్రి = నీకల్లిని, దిగనాడి = విడిచిపెట్టి, వనముకేగి = వనమునకుఁ బోయి, తప మాచరించి = తపస్సుచేసి, అచ్చపుభక్తిచే = నిజమైనభక్తితో, ఈశ్వరుఁ = పరమేశ్వరుని, పూజించి, మహితవిభూతి = ఎక్కువ యైశ్వర్యముతో, మెఱసి =

ప్రకాశించి, రమణ్ = ప్రేమతో, త్రిలోక = మూడులోకములకంటె, ఉత్తరంచైన = శ్రేష్ఠమైన, పదమును = పరమపదమును, పొందిలివి. అదికానన్ = ఆకారణమును, భూరి = విస్తారమగు, భేదరూపమైన = వేరుగ, ప్రపంచము = ప్రపంచము, రూఢిన్ = నిశ్చయముగా, వినుమాత్మనందు, ప్రతీతమై = ప్రసిద్ధమయినదై, అలరున్ = ప్రకాశించునో, అట్టి, అగుణుడు = సత్వాదిగుణరహితుడు, అద్వితీయుండును = తనకంటె వేరు లేనివాడును, అక్షరండును = ఎన్నటికి నాశము లేనివాడును, విన, ఈశ్వరున్ = ప్రభువైన, పరమాత్మన్ = పరమాత్ముని, అనుదినంబు = ప్రతిదినమును, కైకొని యను వైపద్యముతో నన్వయము.

తా. ఓధ్రువుడా! నీ పుదుసావత్సరములు మాత్రమే పయను కలిగియుం దినతల్లి యాడిన పరుసనిమాటల కోర్వక యెంటరిగా వనమునకుఁ బోయి గొప్పతపస్సుచేసి విజయైనభక్తితోఁ బద్మనాభుని బూజించిలివి గావున నట్టి యాద్యుండును సర్వాత్ముండు నైన పరమేశుని ధ్యానింపుమని యాస్వా యంభువుండు మనుమనికిఁ జెప్పచున్నాడు.

సీ. కైకొని శుద్ధంబు గీతమత్సరంబును
 సమలంబు నగుహృదయంబునందు
 సొలవ కన్వేషించుచును బ్రత్యగాత్తుండు
 భగవంతుండును బరబ్రహ్మమయుండు
 నానందమాత్రుండు నవ్యయుండుపపన్న
 సకలశక్తియుతుండు సగుణుడజుండు
 నయినసర్వేశ్వరునం దుత్తమం బైన
 సదృశ్చక్ర జేయుచు సమత నొప్పి
 తే. రూఢి సోఽహమ్మమేతి ప్రరూఢ మగుచు
 ఘనత కేక్కు నవిద్య యన్ గ్రంథి నీవు

దైచి వైచితి కావున ధీవరేణ్య.

సర్వశుభహాని యైనరోషంబు వలదు.

143

టీ. కైకాని = స్వీకరించి, శుద్ధంబు = పరిశుద్ధమైనది, గతమత్సరం
బును = మాత్సర్యములేనిదియు, అమలంబును అగు = నిర్మలమయినదియు
వగు, హృదయంబునందు, సౌలవక = దుఃఖంబక, అన్వేషించుచును = వెద
కుచును, ప్రత్యగాత్తుండును = చతురింద్రియమున కగోచరఁడును, భగవంతుఁ
డును = పద్మజైశ్వర్యసంపన్నుఁడును, పరబ్రహ్మమయఁడును = పరబ్రహ్మ
స్వరూపుఁడును, అనందమాత్మండు = అనందస్వరూపమైనవాఁడును, అవ్య
యఁడు = నాశనములేనివాఁడు, ఉప...యతుండును = ఉపపన్నుఁడైన,
నకల = సమస్త, శక్తియుతుండు = శక్తికలవాఁడును, సగుణఁడు = గుణములు
గలవాఁడును, అజాఁడు = పుట్టుకలేనివాఁడును, వివ, సర్వేశ్వరునందుకొ, ఉత్తమం
బైన = శ్రేష్ఠమయిన, సద్భక్తి = మేటిభక్తిని, చేయుచు, సమశక్తి =
సమభావముతో, ఒప్పి, రూఢి = నిశ్చయంబుగా, సోఽహమ్ = ఆపర
మాత్మ నేనే, మదు ఇతి = అంతయు నాస్వరూపమే అని, ప్రరూఢ
మగుచుకొ = నిశ్చయమయి, ఘనతకెక్కు = గొప్పదగునట్టి ఆవిద్యకొ =
మాయయనునట్టి, గ్రంథిక = ముడిసి, నీవు, త్రొంచివైచితివి. కావున =
కాబట్టి, ధీవరేణ్య = మిగులబుద్ధిగలిగినవాఁడా! సర్వ = సమస్తమయిన,
శుభ = మంగళములకు, హానియైన = హాచేయు, రోషంబు = కోపము,
వలదు = విడుపుము.

తా. కాన నోధువుఁడా! నీ పట్టిచుహాపురుషు నాశ్రయించి మిగుల
శక్తితోఁ బూజించి తత్స్వరూపివై సోఽహమ్ మనెడిజ్ఞానమును బొంది
యొందియు, మాయ నంతను జయించియొంటివి. కాబట్టి సమస్తమంగళముల
నవహరించుకోపంబును జూపకుము.

క. విను రోషహృదయుచేతను

ననయము లోకము నశించు నౌషధములచే

ఘనరోగములు నశించిన

యనువున నది గాన రోష మడఁపు మహాత్మా.

144

టీ. మహాత్మా = ఓధ్యుడా! విను = వినుము. రోషహృదయు
చేతను = కోపముగలచునుజూనిచే, అనయము = ఎప్పుడును, లోకము,
ఔషధములచే, రోగములు, నశించినయనువునకు = రోగములన్నియు
నశించురీతిని, నశించుకొ = నాశమును జేందును. కానకొ, రోషము,
అడఁపు = అణచివేయుము.

తా. స్వాయంభువుఁడు ధృవునితోఁ జెప్పుచున్నాఁడు—ఓధ్యుడా!
నామాట వినుము. ఔషధములచే రోగములు నశించునట్లు, కోపము
గలవానిచే లోకము నశించిపోవును గాన నిక కోపమును జాలింపుము.

తే. అనఘ నీదుసహోదరహంత లనుచుఁ

బెనఁచి యీపుణ్యజనులఁ జంపితి కడంగి

పరఁగ నిదియె సదాశివభ్రాత యైన

యర్థవిభునకు నపరాధ మయ్యెఁ గాన.

145

టీ. అనఘ = దోషరహితుడా! నీదుసహోదరహంతలు = నీకమ్మునిఁ
జంపినవారు, అనుచుకొ, బెనఁచి = యుద్ధమొనర్చి, పుణ్యజనులకొ = యక్షు
లను, చంపితి = చంపివేసితివి. పరఁగకొ = అలాచింపఁగా, ఇదియె = ఈ
కారణమే, సదాశివభ్రాతయైన = ఎల్లప్పుడు శివునకు భ్రాతయగు, అర్థవిభు
నకుకొ = కుబేరునకు, అపరాధమయ్యెకొ = అపరాధమాయెను. కానకొ =
కాబట్టి.

తా. ఓధ్యుడా! నీభ్రాతనుజూపి రునుదైకమున నీయక్షుల నిట్లు
యుద్ధమునఁ జంపితివి. ఇందుచే శివభ్రాత యగు కుబేరున కపరాధ మొన
రించినవాడ వయితివి.

క. నతిసుతులచేత నీ విపు

డతనిఁ బ్రసన్నునిఁగఁ జేయు మని మనువు దయా
మతిఁ జెప్పి ధృవునిచే స

త్కృతుఁ డై నయ మొప్పఁ జనియె ఋషియుక్తుండై . 146.

టీ. నతి = నమస్కారముచేతను, నుతులచేతన్ = స్తోత్రములు
చేయుటచేతను, నీ విపుడు, అతనిన్ = ఆకుఁజేరుని, ప్రసన్నునిగాన్ = దయగల
వానినిగా, చేయు మని, మనువు = స్వామ్యంభువనువు, దయామతిన్ =
దయతోఁగూడినబుద్ధితో, చెప్పి, ధృవునిచే, నయ మొప్పన్ = నీతి వెలయు
నట్లు, సత్కృతుండై = సత్కరింపఁబడినవాడై, ఋషియుక్తుండై = ఋషు
లతోఁ గూడి, చనియెన్ = వెళ్లిపోయెను.

తా. ఓధృవుఁడా! నీ విపుడు నమస్కరించియు, స్తుతించియు, నాకుజే
రుని నెట్లై న నీయందు దయావంతునిఁగాఁ జేసికొను మని స్వామ్యంభువ
నువు చెప్పెను, అనంతరమున ధృవుఁ డది విని యాతని సత్కరించిన
తోడనే ఋషులతో నాస్వామ్యంభువుఁడు నిజగృహమున కేగెను.

వ. అంత.

147.

టీ. అంతన్ = అట్లు పోగానే.

తే. యక్షచారణసిద్ధవిద్యాధరాది

జనగణస్తూయమానుఁ డై ధనదుఁ డంతఁ

ఋణ్యజనవై శసనివృత్తు భూరితోష

రహితుఁ డై నట్టిధృవునిఁ జేరంగ వచ్చె.

148

టీ. యక్ష...మానుఁడై-యక్ష = యక్షులచేతను, చారణ = చార
ణులచేతను, సిద్ధ = సిద్ధులచేతను, విద్యాధరాది = విద్యాధరులు మొదలగు,
జనగణ=జనసముదాయములచేతను, స్తూయమానుఁడై = స్తోత్రముచేయఁబడిన
వాడై, ధనదుఁడు=కు బేరుఁడు, అంతన్ = అసమయమునందు, పుణ్య...

నివృత్త్యై-పుణ్యజన్యాయత్నలయొక్క, వైశన్ = వధమునుండి, నివృత్త్యై = మరలినవానిని, భూరి...హితుడైనట్టి - భూరి = విస్తారమయిన, గోవరహితుడైనట్టి=కోపములేని, ధృతిని, చేరంగవచ్చు = సూపమునకు వచ్చెను.

తా. యక్ష సిద్ధ చారణ విద్యాధరాదులచే స్తోత్రముచేయఁబడిన కుబేరుఁడు యక్షవధము చాలించినట్టియుఁ గోవరహితుడైనట్టియు నాధృతినిఁ జూడ వచ్చెను.

సీ. చనుదెంచి మోఁ గృతాంజలి యైనధృతిఁ జూచి

తివుట నిట్లనియె క్షత్రియకుమార

తగ భవదీయపితామహఁదేశంబు

నను దుస్త్యజం బైనఘనవిరోధ

ముడిగితి వటు గాన యొనరంగ నిపుడు నీ

యందుఁ బ్రసన్నుండ నైతి భూత

జననలయంబుల కనయంబుఁ గాలంబె

కర్త యై వర్తింతుఁ గాన యుష్మ

తే. దనుజుఁ జంపినవార లీయక్షవరులు

గారు తలపోయ నీయక్షగణము నిట్లు

నెఱి వధించినవాడవు నీవు గావు

వినుతగుణలీల మాటలు వేయు నేల.

149

టీ. చనుదెంచి = వచ్చి, వెనక్ = క్షేప్రముగా, కృతాంజలియైన = జోసిలియొగ్గిన, ధృతి = ధృతిని, చూచి, తివుట = తిరిగి, ఇట్లు నియె, క్షత్రియకుమార = ఓధృతిఁబడ! తగ = ఒప్పునట్లుగా, భవ .. శంకునను-భవదీయ = నీసంబంధమయిన, పితామహ = తాతయగుస్వామంభువుయొక్క, ఆదేశంబునను = ఆజ్ఞచేత, దుస్త్యజంబైన = విడువరాని, ఘన = గొప్పదైన, విరోధము = విరోధమును, ఉడిగితివి = మానితివి.

అటుగానఁ = అకారణముచేత, ఒనరంగఁ = సంతోషముగా, ఇపుడు, నీ
యందుఁ, ప్రసన్నుండనయితిఁ = దయగలవాడ నయితిని. భూతజననలయంబు
అకుఁ = జంతువులనృప్తిస్థితిలయములకు, అనయంబు = ఎల్లపుడును, కాలంబెఁ
కాలమే, కర్తయై, వర్తించుచు = ప్రవర్తించుచు. కాన = కాఁబట్టి, యుష్మత్
అనుజాఁ = మిత్రముని, చంపినవారలు, ఈయక్షవరులు కారు. తలపోయిఁ =
అలోచింపఁగా, ఈయక్షగణమును, ఇట్లు = ఈవిధమున, సెటిఁ = వర్ణ
ముగా, పథించినవాడవు = చంపినవాడవు, నీవు, కావు, వినుతగుణశీల =
పొగడఁబడుదుగుణములు నడవడి గలవాడా! మాటలువేయునేల = వలం
మాటలతో నుపయోగము లేదు.

తా. అంతః గుభేరుఁడు రాఁగానే ధృవుఁడు నమస్కరింప నాకుబే
రుఁడు ధృవునిఁగూర్చి యిట్లు ప్రసంగించెను. ఓధృవుడా! నీపితామహః
దేశంబునఁ బరిశుప్తమయిన జ్ఞానము కల నీయందుఁ బ్రసన్నుండనయితి.
నృప్తిస్థితిలయంబుల నొనరించునది కాలము దప్ప వేఱు కాదు గాన నీతమ్ముని
నీయక్షులు చంపలేదు. ఇంతియగాక యాయక్షసమూహముచు నట్లు పథిం
చినవాడవు నీవును కావు; వేయి మాటలతో నేమి ప్రయోజనము.

వ. అదియునుం గాక యేబుద్ధిం జేసి కర్త సంబంధదుఃఖావికంబు
లు దేహాత్మానుసంధానంబునం జేసి సంభవించు నట్టి యహం
త్వమును నపార్థజ్ఞానంబు స్వప్నమందుంబోలె బురుషునకుం
దోచు నది గావున సర్వభూతాత్మవిగ్రహండును నధోక్ష
జుండును భవచ్ఛేదకుండును భజనీయపాదారవిందుండును
ననంతామేయశక్తియు క్తుండును గుణమయి యగునాత్మమా
యచే విరహితుండును నై నయాశ్వరుని నేవింపుము నీకు భ
ద్రం బయ్యెడు భవదీయమనోగతం బై నవరంబుఁ గోరుము
నీవంబుజనాభపాదారవిందసేవనంబుఁ దిరంబుగఁ జేయుదు.

వనియెటుంగుదు ననిన రాజరాజుచేత నట్లు మహామతియు
భాగవతోత్తముండు నైధువుండు పేరిరింపంబడి యేహరి
స్థరణంబుచేత నప్రయత్నంబున దురత్యయంబైనయజ్ఞానం
బుఁ దరియింతు రట్టిహరిస్తరణం బచలితం బగునట్లుసంగు
మని యడిగిన నట్లకాక యని యంగీకరించి యంతం గుజే
రుండు సంప్రీతచిత్తుండయి ధువునికి శ్రీహరిస్తరణం బట్లు
యగుగ్రహించి యంతర్ధానంబునొందె నంత ధువుండు
యక్షకిన్న రకింపురుషగణసంస్తూయమానవై భవుం డగుచు
నాత్మీయపురంబునకు మరలి చను దెంచి. 1:0

జీ. అదియునుం గాక, విబుద్ధింజేసి = విజ్ఞానముచేత, కర్త సంబంధం
కర్త సంబంధమయిన, దుఃఖాదికంబులు = దుఃఖము మొదలగునవి, దేహ =
దేహమునందు, ఆత్మ = జీవాత్మ, అనుసంధానంబునంజేసి = ఆరోపించు
కొనుటచేత, సంభవించునో, అట్టి, అహం త్వ మ్మును = నేను నీ వనునట్టి, అపా
రజ్ఞానంబు = అజ్ఞానము, స్వప్నమందుంబోలెకొ = స్వప్నమునందువలె, పురుష
నకుకొ, తోచును. అదికావున = ఆకారణముచే, సర్వభూతాత్మవిగ్రహం
డును = అన్నిశరీరములు తనరూపముగఁ గలవాఁడును, అధోక్షజుండును =
జితేంద్రియుండును, భవచ్ఛేదకుండును = సంసారమును ఛేదించువాఁడును,
భజనీయపాదారవిందుండును = స్తుతింపఁదగిన పాదపద్మములు గలవాఁడును,
ఆనంతఃఅంతములేని, ఆమేయః = ఊహింపరాని, శక్తియుక్తుండును = సామ
ర్థ్యముకలవాఁడును, గుణమయియగు = త్రిగుణస్వరూపయగు, ఆత్మమాయచేకొ
= తనమాయచే, విరహితుండును = లేనివాఁడును, ఐనయ్యాశ్వరుని, నేనింపుము.
నీకుకొ, భద్రంబయ్యెడుకొ = మేలుగలుగు. భవదీయమనోగతంబైన = నీమనస్సుచు
బొందిన, పరంబుకొ = పరమును, కొరుము. నీవు. అంబు...నంబుకొ - అంబుజ
నాభ = విష్ణువుయొక్క, పాదారవింద = పాదపద్మములయొక్క, నేవనంబుకొ =

నేవను, తిరంబుగఁ = దృఢముగ, చేయుదువని, ఎఱుగుదును. అనిన = ఇట్లునినట్టి, రాజరాజుచేతఁ = కుబేరునిచేత, అట్లు, మహామతియొక్క = గొప్పబుద్ధిమంతుఁడును, భాగవతోత్తముండును = భగవద్భక్తులలో శ్రేష్ఠుఁడును, ఐన, ధృవుండు, ప్రేరేపింపబడి = ప్రేరేపణచేయబడి, నిహరి = వివిష్టపుయొక్క, స్వరణంబుచేత, అప్రయత్నంబునఁ = ప్రయత్నము లేకుండగనే, దురత్యయంబైన = నాశనములేని, అజ్ఞానంబునఁ = అజ్ఞానమునుండి, తరియింతురు = తరించెదరో, అట్టి, హరిస్తరణంబు = భగవంతునిధ్యానము, అచలికంబగునట్లు = చలించుకుండునట్లు, ఓసంగుము = ఇమ్ము. అసిఅడిగినఁ, అట్లు కాక, అని, అంగీకరించి = అట్లేయిచ్చి, అంకఁ = అపైని, కుబేరుండు, సంప్రీత = సంతోషించిన, చిత్తుండయి = మనస్సుకలవాడయి, ధృవునికిఁ, శ్రీహరిస్తరణంబు, అట్లు = అతఁడు కొరినరీతిగా, అనుగ్రహించి = దయచేసి, అంతర్ధానంబు నొందెను = కనబడకపోయెను. అంకఁ = ఆసమయమున, ధృవుండు యక్ష కిన్నర కింపురుష గణ = యక్షులు మొదలగు దేవతలగణములచేత, సంస్తూయ మాన = స్తోత్రము చేయబడిన, వైభవుండగుచు = విశ్వగృహముకలవాడగుచు, అత్యయపురంబునకుఁ = తనపట్టణమునకు, మరలి, చనుదెంచి = వచ్చి.

తా. విజ్ఞానముచేత కర్త సంబంధమయిన సుఖదుఃఖాదులు లేక దేహ తత్వానుసంధానమున గలుగు నహంత్య మ్మనునజ్ఞానమును బాసి మాయావిరహిత మగు కేవలవరమాత్మజ్ఞానము కలుగునో, యట్టి పరమపురుషుడగు శ్రీహరి ధ్యాన మొనర్చుచుని కుబేరునిచేత జెప్పబడినవాడై కుబేరునిచేత ప్రేరేపణ చేయబడి నిత్యానందముగు జరబ్రహ్మస్వరూప మగు శ్రీహరిపదసేవారూప మైనవరమును బడసి జ్ఞానోపదేశమును బొందె అట్టియొడ సంతసించి కుబేరుఁడంతర్ధానమును జెందఁగా ధృవుండు యక్ష కిన్నర కింపురుషులచే స్తోత్రముచేయబడి స్వపురమునకు సంతసమున మఱిలిపోయి.

సీ. గణుతింప భూరిదక్షిణలచే గడునొప్ప

యజ్ఞముల్ నేయ నయ్యజ్ఞవిభుఁడు

ధృవా—9

ద్రవ్యక్రియాదేవతాఫలరూపస

తక్కర్తఫలప్రదాత యయి యొప్పు

పురుషోత్తముని నర్థిఁ బూజించి మఱియు స

ర్వోపాధివర్జితఁ డుత్తముండు

సర్వాత్మకుండు నగు జలజాతునందుఁ దీ

వ్రం బై ప్రవాహరూపంబు నైన

తే. భక్తి సలుపుచు నఖిలప్రపంచమందు

నలరఁ దనయందు నున్న మహాత్ము హరిని

జిదచిదానందమయుని లక్ష్మీవరుఁ బరము

నీశ్వరేశ్వరుఁ బొడంగనె నిదచరిత.

151

టీ. ఇదధచరిత = ప్రసిద్ధికెక్కినకీర్తిగల యోవరీక్షీన్దహారాజా! గజు
 చింపక=లెక్కపెట్టఁగా, భూ...లచే - భూరి = విస్తారమగు, దక్షిణలచేకొ,
 కడు నొప్పుయజ్ఞముల్ చేయకొ, అయ్యజ్ఞవిధుండు = అయ్యజ్ఞములకు ప్రభు
 వైన విష్ణువు, 'ద్రవ్య = యజ్ఞమునకు వలయు సోమలతాదులును, క్రియా =
 తత్ప్రక్రియలును, దేవతా=అయ్యజ్ఞమునందలిదేవతలును, ఫల=తత్ఫలములును,
 రూప=రూపమయిన, సత్కర్త = సత్కర్తలకు, ఫలప్రదాతయయి యొప్పు =
 ఫలమునిచ్చు, పురుషోత్తముని = విష్ణుని, అర్థికొ = ప్రీతితో, పూజించి,
 మఱియు, సర్వ=సమస్తమయిన, ఉపాధివర్జితండు = ఉపాధులు లేనివాడు,
 ఉత్తముండు, సర్వాత్మకుండు = తనయందు సమస్తప్రపంచము కలవాడు,
 అగు జలజాతునందుకొ = పరమేశునియందు, లీవ్రంబై=కఠినమైన, ప్రవాహ
 రూపంబునైన, భక్తి సలుపుచుకొ = భక్తినొనర్చుచు, అఖిల = సమస్తమయిన,
 ప్రపంచమందుకొ, అలరకొ=ప్రకాశముగా, తనయందుకొ, ఉన్న, మహాత్ముకొ=
 గొప్పవాడైన, హరిని, జిదచిదానందమయుని = జ్ఞానస్వరూపుండు నజ్ఞాన

స్వరూపుడు నయిన యానందరూపుని, లక్ష్మీవరుక్ = లక్ష్మీకి భర్త యగు, వరముక్ = ఉత్కృష్టుడగు, ఈశ్వరేశ్వరుక్ = ప్రభువులకుఁ బ్రభుడైన వాని, పాడంగనై = చూచెను.

తా. అధ్యువుడు స్వపురమునకుఁ బోయి యనేకయజ్ఞములు చేసి తదధీశుఁ డగువర మేశ్వరునిఁ బూజించి, చిరకాలమున కాపర మేకునిఁ బాడంగ నెను.

వ. ఇట్లు సుశీలసంపన్నుండును బ్రహ్మణ్యుండును ధర్మసేతురక్షకుండును దీనవత్సలుండునయి యవని పాలించుభ్రువుండు తన్నుఁ బ్రజలు దండ్రీయని తలంప నిరువదియాలు వేలేండ్లు భోగంబులచేతం బుణ్యక్షయంబును నభోగంబులైన యాగాదులచేత నశ్శుభక్షయంబునుం జేయుచు బహుకాలం బుదనుకఁ ద్రివర్గ సాధనంబుగా రాజ్యంబు నేసి కొడుకునకుఁ బట్టంబు గట్టి యచలితేంద్రియుండై యవిద్యారచిత స్వప్నగంధర్వనగరోపమం బయిన దేహాదికం బగువిశ్వంబు భగవంతాయారచితం బని యాత్మం దలంచుచు వెండియు.

152

టీ. ఇట్లు, సుశీల సంపన్నుండును = మంచిస్వభావముతో కూడినవాడును, బ్రహ్మణ్యుండును = బ్రహ్మణభక్తికలవాడును, ధర్మ = ధర్మముయొక్క, సేతు = కట్టలను, రక్షకుండును = కాపాడువాడును, దీన = దీనులయందు, వత్సలుండును = ప్రేమము కలవాడును, అయి, అవనిక్ = భూమిని, పాలించు, భ్రువుండు, తన్నుక్ = తనను, ప్రజలు, తండ్రీయని తలంపన్, ఇరువదియాలువేలేండ్లు, భోగంబులచేతన్ = సుఖములచేత, పుణ్యక్షయం

మును, అభోగంబులైన = భోగరూపములు కాని, యాగాదులచే, అశుభ = అమంగళములయొక్క, ఊయంబును = నాశనమును, చేయుచుకొ, బహు కాలంబుదనుకొ = చాలకాలమువఱకు, త్రివర్గసాధనంబుగాక = మోక్షమునకు సాధనంబుగా, రాజ్యంబుసేసి, కొడుకునకు, పట్టంబుకట్టి, అచలిత = చలించని, ఇంద్రియంబుడై = ఇంద్రియములు కలవాడై, అవి .. బయిన-అవిద్యా = మాయచేత, రచిత = రచించబడిన, స్వప్న = స్వప్నమందలి, గంధర్వ = గంధర్వులయొక్క, నగర = పట్టణము, ఉపమంబయిన = సాటిగాఁ గల, దేహాదికంబగు = దేహము మొదలుగాఁగల, విశ్వంబు = ప్రపంచము, భగ...బని-భగవత్ = భగవంతునియొక్క, మాయా = మాయచేత, రచితంబుని = చేయఁబడినదని, ఆత్మకొ = మనస్సులో, తలంచుచుకొ, వెండియు = మఱియు.

తా. ఇట్లాధువుఁడు నుకీలనంపన్నుడై ధర్మశేవితుడై యుండ నాప్రజలెల్ల నాతనిఁ దండ్రీ యని భావించ నకలనుభము లనుభవించుచు నిరుపదియాఱువేలేండ్లు స్వేచ్ఛగాఁ బ్రపంచమును బరిపాలించి యనంతరమున నారాజ్యమునఁ దనకొడుకును బట్టాభిషిక్తునిజేసి యాశరీరము మొదలగు ప్రపంచమంతయు మాయారూపమయిన దని యెంచి.

చ. మనునిభుఁ డంత భృత్యజనమంత్రిపురోహితబంధుమిత్రనందన పశువిత్రతన్నవనితాగృహఽమృవిహారశైలవా రినిధి పరీత భూతల హరిద్విపముఖ్యపదార్థజాలముల్ ఘనమతిచే ననిత్యములు గాఁ దలపోసి విరక్తచిత్తుడై.

టీ. అంతకొ = తర్వాత, మనునిభుఁడు = మనువుతో సమానుడయినాధువుఁడు, భృత్య...లముల్ - భృత్యజన = శేవకులు, మంత్రి = మంత్రులు, పురోహిత = పురోహితులు, బంధు = చుట్టాలు, మిత్ర = స్నేహితులు, నందన = పుత్రులు, పశు = పసరములు, విత్త = ధనము, రక్ష = మణులు, వనితా = స్త్రీలు (భార్యలు), గృహ = ఇండ్లు, రమ్య = సొగసైన, విహారశై

ల = శ్రీ డావర్వతములు, వారినిధి = సంధ్రములు, వీనిచే, పరిక = చుట్టఁ
బడిన, భూతల = భూమి, హరి = గుఱ్ఱములు, ద్విప = ఏనుగులు, ముఖ్యు =
మొదలగు, పదార్థజాలముల్ = వస్తువులగుంపులు, ఘనమతిచేత్ = గొప్ప
బుద్ధితో, ఆనీత్యములుగాఁ = అకాశ్యతములుగా, తలపాసి, విరక్త చిత్తుడై =
కొరికలు, విడిచిన మనస్సుగలవాడై. వైపర్యముతో నన్వయము.

తా. ధృవుఁ డంత సమస్తభృత్యులు, మంత్రులు. పురోహితులు,
స్నేహితులు, బంధువులు, భార్య, రమ్యవిహార శైలములు, గుఱ్ఱములు,
ఏనుగులు, బంగారు మొదలగు ననేకభోగము లన్నియు ననిత్యములే యని
యెంచి.

సీ. పురము వెల్వడి చని పుణ్యభూబదరి కా
ఘనవిశాలానదీకలితమంగ
శాంబుపూరంబుల ననురక్తిమై గ్రుంకి
కమనీయపరిశుద్ధకరణుఁ డగుచుఁ
బద్ధాసనస్థుడై పవనుని బంధించి
నెలకొని ముకుళితనేత్రుఁ డగుచు
హరిరూపవై భవధ్యానంబు నేయుచు
భగవంతు నచ్యుతుఁ బద్మనేత్రు

తే. నందు సతతంబు నిశ్చల మైనయట్టి
భక్తి బ్రహ్మహింసజేయుచు బరమమోద
బాష్పధారాభిషిక్తుఁడు భవ్యయశుఁడుఁ
బులకితాంగుండు నగుచు నిష్టులఁ దనర్చి.

154

టీ. పురము = పట్టణమునుండి, వెల్వడి = బయలుదేరి, చని = పోయి,
పుణ్య...రంబుల - పుణ్య = పవిత్రమయిన, భూ = భూమియందలి,
(ఆర్యావర్తమునందలి) బదరికా = బదరికాశ్రమమునందలి, ఘన =

గొప్పదైన, విశాలానదీ = విశాలానదియందలి, కలితఃకూడుకొన్న, మంగళాంబు = పరిశుద్ధములగు నుదకములయొక్క, పూరంబులకే = ప్రవాహములయందు, అసురక్తిమైకే = అసురాగముతో, త్రుంకి = మునిగి, కమ...రణంఁడగుచుకే - కమనీయ = కొనియాడఁడగు, పరిశుద్ధ = నిర్మలమయిన, కరణంఁడగుచుకే = ఇంద్రియములు కలవాడగుచు, పద్మాసనస్థుడై = పద్మాసనమునఁ గూర్చున్నవాడై, పవనుని బంధించి = వాయుబంధముచేసి, నెలకొని = నిల్కడఁజెంది, ముకుళితనేత్రుడగుచుకే = నేత్రములు మూసికొన్నవాడగుచు, హరి...సేయుచుకే - హరిరూప = భగవంతుని రూపముయొక్క, వైభవ = వేడుకయొక్క, ధ్యానంబుచేయుచు, భగవంతుకే = పూజ్యుఁడును, అచ్యుతుకే = సాకరహితుఁడును, పద్మనేత్రుకే = కమలనేత్రుని, అందుకే = అహరిధ్యానమునందు, సతతంబు = ఎల్లప్పుడును, నిశ్చలమైనయట్టి = కదలని, భక్తి = భక్తిని, ప్రపహంషజేయుచుకే = పాఠజేయుచు, ఘ...షిత్తుఁడు-పరమ = ఎక్కువ, మోద = సంతసమువలని, బాష్ప = బాష్పములయొక్క, ధారా = ధారలచేత, అభిషిత్తుఁడు = అభిషేకము చేయఁబడినవాడును, భవ్య...తుఁడు = భవ్య = మంగళమైన, యతుఁడు = కీర్తిగలవాడును, పులకిత ఆంగుండు = గగుర్పాటుగల యవయవములు గలవాడును, అగుచుకే, ఇష్టులకే = సుఖముగా, తనర్పి = ఒప్పి. (వైభవ్యముతో నన్వయము.)

తా. అట్టాధునివుడు తనపురము విడిచి, కవిత్త మగుబదరికాశ్రమమును నొంటరిగఁజేరి యాయాశ్రమము ననుసరించుచున్న విశాలానదిలో స్నానము జేసికొని పరిశుద్ధమనస్కుడై పద్మాసనమును వేసి వాయుబంధము నొనర్చి యాహరిరూపధ్యానమును జేయుచు, లోకమును మఱచినవాడై తదేకధ్యానంబుగ నానందకమంద్రమున మునిగియుండెను.

వ. మఱియు విగతక్లేశుండును ముక్తలింగుండును నై ధునివుడు లేన్నుఁ దా మఱచియుండునమయంబున దశదిక్కుల ను

ద్యద్వాకానిశానాయకుండునుంబోలె వెలింగించుచు నాకా
శంబుననుండి యొక్కవిమానంబు సనుదేర నందు దేవశ్రే
ష్ఠులును జతుర్భుజులును రక్తాంబుజేక్షణులును శ్యామవర్ణు
లును గదాధరులును సునాసులును గిరిటహారాంగదకుండల
ధరులును గౌమారవయస్కులును నుత్తమశ్లోకకింకరులు
నయినవారల నిద్దఱు గని సంభ్రమంబున లేచి మధుసూదను
నామంబులు సంస్మరించుచు వారల భగవత్కింకరులం
గాడలంచి దండప్రమాణంబు లాచరించినం గృష్ణపాదార
విందవిన్యస్తచిత్తుండుఁ గృతాంజలియు వినమితకంధరుఁడు
నైన ధృవునిం గనుంగొని పుష్కరనాభభక్తులైన సునంద
నందులు ప్రీతియుక్తులై మందస్మితులగుచు నిట్లనిరి. 155

టీ. మఱియు, విగ...శుండును - విగత = పోయన, క్షేశుండును =
దుఃఖముకలవాఁడును, ముక్త = విడిచిపెట్టబడిన, లింగుండును = లింగ
శరీరము కలవాఁడును, ఏ, ధృవుండు, తన్నుదాక్ = తన్నుదాను, మఱిచి
యంధు సమయంబున, దశదిక్కులక్ = పదిదిక్కులను, ఉద్యత్ =
బయలుదేరిన, రాకానిశానాయకుండునుంబోలె = పున్నమనాటి చంద్రుని
వలె, వెలింగించుచుఁ = ప్రకాశింపఁజేయుచు, ఆకాశంబుననుండి = ఆకాశము
నందుండి, ఒక్కవిమానంబు, చనుదేరక్ = రాగా, అందుక్ = అవిమానము
నందు, దేవశ్రేష్ఠులును = వేల్పులలో మేటులయినవారును, చతుర్భుజులును =
నాలుగుభుజములు కలవారును, రక్తా...క్షణులును-రక్తాంబుజు=ఎఱ్ఱదామరల
వంటి, ఈక్షణులును = కన్నులుగలవారును, శ్యామ = నల్లని, వర్ణులును =
చాయకలవారును, గదాధరులును=గదను ధరించినవారును, సునాసులును =
చక్కనిముక్కులుకలవారును, కిరీట...లును - కిరీట = కిరీటములు, హార =
మాల్యాలహారములు, అంగద=బాహుపురులు, కుండల=కుండలములు వీనిని

ధరులును=ధరించినవారును, కొమారపయస్కులును=యోవనపయసులొనున్న వారును, ఐన, ఉత్తమశ్లోక = దేవునియొక్క, కింకరులును = భృత్యులును, అయినవారలకొ, ఇద్దఱకొ, కని, సంభ్రమంబుకొ = తొట్టుపాటుర, లేచి, మధురూదను నామంబులు = విష్ణునియొక్క పేర్లను, సుస్తరించుచుకొ=తలంచుచు, వారలకొ=అయిదఱకు, భగవత్ కింకరులంగాకొ = భగవతుని భృత్యులనుగా, తలంచిన=తలచుకొని, దండప్రణామంబు లాచరించినకొ=నమస్కరించినతోడనే, కృష్ణపాదారవింశ=శ్రీకృష్ణుని పాదపద్మములందు, వి్యస్త=ఉంచబడిన, చిత్తుండును=చిత్తు కలవాడు, కృతఅంజలియుకొ=చేయబడిన దోసిలికలవాడును (చేమోడ్చినవాడును), విన...రుండును-వినమిత=మంచబడిన, కంధరుండును = కంఠముగలవాడును, అయిన, ధృవునికొ, కనుంగొని=చూచి, పుష్కరనాభ = విష్ణువుయొక్క, భక్తులైన, సునందనంబులు=సునందనండు లను నిరువురును, స్త్రీతియుక్తులై = సంతసించినవారై, మువ్వెత్తులగుచుకొ=మందహాసమును జేయుచు, ఇట్లనిరి.

తా. ధృవుండు భగవతునియందుఁ దచేకథ్యానచిత్తుడై యుండ నంత నొకవిమాన మాకనముచుండి దిగెను. అంత నాతఁ డావిమానముననుండు కొమారపయస్కు గల భగవత్కింకరు లగు సునందనంబులను విష్ణుభక్తులగుగా నెఱింగి వారలకు భక్తితో నమస్కరింప, వా రించుకంత మందహాసముతో నాతని కి ట్లనిరి.

ఉ. ఓన్మప నీకు భద్రమగు నొప్పుగుచున్నమదీయవాక్యములొ, వీనులయందుఁ జొన్నుము వివేకముతో. నయిదేండ్లనాడుమే థానిధివై యునర్చినయుదాత్తతపోవ్రతనిష్ఠచేతఁ దే జోనయశాలియైనమధుసూదనుఁ దృప్తి వహింపఁజేయవే.

టీ. ఓన్మప = ఓరాజా ! నీకు, భద్రము=మేలు, అగుకొ, ఒప్పు, అగుచున్న, మదీయవాక్యములొ = నావాక్యములు, వీనులయందుకొ చొన్నుము =

శ్రద్ధగావినుము. వివేకముతో = మంచిజ్ఞానముతో, అయిదేండ్లనాడు = అయిదేండ్లపరిమితమయినవయసున, మేధానిధివై = మిక్కిలిమంచిబుద్ధికలిగినవాడవై, ఒనర్పిన = చేసినట్టి, ఉదా... నిష్ఠచేత్ = ఉదాత్త = ఉగ్రమయిన, తపోవ్రత = తపస్సునందును వ్రతములందును, నిష్ఠచేత్ = నియమముచే, లేజోనయకాలియైన-లేజు = లేజస్సుచేతను, నయ = నీలిచేతను, కాలియైన = ఒప్పుయన్న, మధుసూదనుక్ = విష్ణుమూర్తిని, తృప్తిపహింపజేయవే = తృప్తిపొందించితివిగదా.

తా. సునందనందులు ధృవునితో నిట్లు చెప్పచున్నారు:— ఓ ధృవుడా! నీవు మామాట శ్రద్ధగా వినుము. నాడు నీ వయిదేండ్లు కలిగి యేనియమముచే విష్ణుని మిక్కిలి జ్ఞానమున సుపాసించియుంటివో, యా తపోవ్రతనియమముచే భగవంతుడు సంతోషించి యుండి.

ఆ. అట్టి శార్ఙ్గపాణి యఖిలజగద్భర్త

దేవదేవుడతలదివ్యమూర్తి

మమ్ము బనుప మేము మాధవపదమున

కర్ణి నిన్నుఁ గొనుచు నరుగుటకును.

157

టీ. అట్టి = అటువంటి, శార్ఙ్గపాణి - శార్ఙ్గ = శార్ఙ్గమనుధనుస్సుతో పాణి = హస్తమందుఁ గలిగినట్టియు, అఖిల = సమస్తమయిన, జగత్ = ప్రపంచమునకు, భర్త = అధిపతియైనట్టియు, దేవదేవుడును = దేవతలకు దేవుడును, అతఁ... మూర్తి-అతుల = సమానములేని, దివ్య = మంగళవ్రతమయిన, మూర్తి = రూపముకలిగిన విష్ణువు, మమ్ము బనుప = మమ్ములను పంపఁగా, మేము, మాధవపదమునకు = విష్ణుస్థానమునకు, అర్చి = పూజితో, నిన్ను = నిన్ను, కొనుచు = తీసికొనుచు, అరుగుటకును = పోవుటకై, వైభవముతో ఆన్వయము.

తా. అట్లు విష్ణువు సంతసించి నిన్నుఁ దోడ్కొని రమ్మని పంపఁగా మేము వచ్చితిమని సునందనందులు ధృవునితోఁ జెప్పిరి.

వ. వచ్చితిమి యేపదంబునేని సూరిజనంబులు సర్వోత్తమం బని
 పొందుదురు దేనిఁ జంద్రదివాకరగ్రహనక్షత్రతారా
 గణంబులు ప్రదక్షిణంబుగాఁ దిరుగుచుండు మఱియు నీదు
 పితరులచేతను నన్యులచేతను ననధిష్ఠితంబును జగద్వంద్యం
 బును భక్తజనాతిదుర్జయంబును నయిన విష్ణుపదంబుం బొం
 దుదువు ర మ్మిదె విమానశ్రేష్ఠం బుత్తమశ్లోకజనమాళిమణి
 యైన శ్రీహరి పుత్తైంచె దీని నెక్క నర్హుండ వనిన నురుక్ర
 మప్రియుం డయినధ్రివుండు తన్మధురవాక్యంబులు విని
 కృతాభిషిక్తుం డయి యచ్చటిమునులకుఁ బ్రణమిల్లి తదా
 శీర్వాదంబులఁ గైకొని విమానంబునకుం బ్రదక్షిణార్చనం
 బులు గావించి హరిపార్వదులైన సునందనందులకు వందనం
 బాచరించి భగవద్రూపవిన్యస్తపతురంతకరణాదికుం డగుచు
 విమానాధిరోహణంబు గావించుటకు పారణ్తయరూపంబు
 ధరియించె నప్పడు.

158

టీ. వచ్చితిమి, ఏపదంబునేని = ఎట్టిపదంబును, సూరిజనంబులు =
 పండితులు, సర్వోత్తమంబని = అన్నిటికంటె మేలని, పొందుదురు = పొందెద
 రో, దేనిఁ = ఏవదమునందు, చంద్ర...ణంబులు-చంద్ర = చంద్రుఁడును,
 దివాకర = సూర్యుఁడును, గ్రహ = నవగ్రహములును, నక్షత్రతారా
 గణంబులు = నక్షత్రములు తారకలసమూహములును, ప్రదక్షిణంబుగా, తిరుగు
 చుండున్ = తిరుగుచుండునో, మఱియు, నీదుపితరులచేతను = నీయొక్క
 తాతముత్తాకలచేతను, అన్యులచేతను, అనధిష్ఠితంబును = అధిష్ఠించబడని
 దియు, జగత్ = ప్రపంచమునకు, వంద్యంబును = పూజ్యమయినదియు, భక్త

జనభక్తులకు, అతిదుర్జయంబును = మిక్కిలి జయింపరానిదియు, అయిన, విష్ణువదంబు = మోక్షమును, పొందుదువు. రమ్మ. ఇదె=ఇదిగో, విమాన శ్రేష్ఠంబు, ఉత్తమశ్లోకజనమాళిమణియైన = గొప్పదేవతలలో అగ్రేసరుడైన, శ్రీహరి, పుత్రైంఛే = పంపించెను. దీనికొక=ఈవిమానమును, ఎక్కొక = ఎక్కుటకు, అర్హుండవు = తగినవాడవు, అనినకొక = అనినతోడనే ఉరుక్రమ = విష్ణువునకు, ప్రియుండయిన = ఇష్టుడయిన, ధృవుండు, తల్ = ఆ, మధురవాక్యంబులు, విని, కృత = చేయఁబడిన, అభిషిక్తుండయి = అభిషేకముకలవాడయి, అచ్చటిమునులకుకొక = అచ్చటనుండు ఋషులకు, ప్రణమిల్లి = నమస్కరించి, తల్ ఆశీర్వాదంబులకొక = ఆమునులదీపనలు, తైశాని = స్వీకరించి, విమానంబునకుకొక, ప్రదక్షిణార్చనంబులు = ప్రదక్షిణమును పూజనలును, కావించి, హరిపార్షదులయిన = హరికింకరులయిన, నునందనందులకుకొక, వందనం బాచరించి = నమస్కరించి, భగ...అగుఘ-భగవత్ = భగవంతుని యొక్క, రూప = ఆకారమునందు, విన్యస్త = ఉంచఁబడిన, చక్షురంతఃకరణాదికుండగుఱుకొక = కన్నులు మనస్సు మొదలగునవి కలవాడగుచు విమాన ఆధిరోహణంబు గావించుటకు = విమానమును ఎక్కుటకు, హిరణ్మయరూపంబు = బంగారువికారమయిన ఆకారమును, ధరియించెకొక = ధరించెను. అప్పుడు=ఆసమయంబున.

తా. అట్లు నునందనందులు చెప్పిన వాక్యమును ధృవుండు మిగుల నానందకందశితాంతరంగుండై విష్ణురూపమును నదా ధ్యానించియుండ నునందనందులు విష్ణునిచే బంపఁబడిన యీ విమానము నెక్క నీవు సమర్థుడవని చెప్పఁగా, నట్టిమధురవాక్యములను విని ధృవుండు విమానమునకుఁ బ్రదక్షిణ నమస్కారంబు లొనర్పి యాహరికింకరులకు భక్తితో నమస్కరించి విమానము నెక్కుటకు బంగారుకాంతి గలదేహమును ధరింపఁగా.

క. సురదుందుభివణవానక

మురజాదులు మొరసె విరులముసురు గురిసె గి

న్నరగంధర్వులపాటలు

భరితములై చెలఁగె నపుడు భవ్యచరిత్రా!

159

టీ. భవ్యచరిత్రా = మంచియాశయము గలవాఁడా! నుర = దేవతల యొక్క, దుందుభి వణవ ఆనక మురజ ఆదులు = దుందుభి మొదలగు వాఁద్యవిశేషములు, మొరసెక్ = వాఁగెను. విరులమునురు = పుష్పముల వానా కురిసెక్ = వర్షించెను. కిన్న...పాటలు - కిన్నర = కిన్నరులయొక్కయు, గంధర్వుల = గంధర్వులయొక్కయు, పాటలు, భరితములై = పూర్తిగా, అపుడు, చెలఁగెక్ = వ్యాపించెను.

తా. అభ్రీవుండు హిరణ్యరూపమును దాల్చుగనే దేవతలు దుందుభి మురజాదులను మ్రోయించిరి. పుష్పవర్షములు కురిసినవి. కిన్నరగంధర్వాదులు పాటలు పాడిరి.

వ. అట్టి సమయంబున భ్రీవుండు దుర్గమం బగు త్రివిష్టపంబు నకు నేగువాఁ డగుచు దీన యగు జననిం దిగనాడి యెట్లు వోవుడు నని చింతించువానిం బార్షదు లవలోకించి యగ్ర భాగంబున విమానారూఢయై యేగుచున్న జననిం జూపిన సంతృప్తాంతరంగుం డగుచు.

160

టీ. అట్టి సమయంబున, భ్రీవుండు, దుర్గమంబగు = పాండకక్యము కాని, త్రివిష్టపంబునకు = స్వర్గమునకు, ఏగువాఁడుచుక్ = పోవ నిశ్చయించుచు, దీన యగు=మిక్కిలి దీనముగా నున్న, జననిక్=తల్లియగు నుసీతిని, దిగనాడి = విడిచి, ఎట్లు = వివిధముగా, పోవుడు నని, చింతించు, వానిక్= అభ్రీవుని, పార్షదులు = భగవత్కింకరు లగు నునందనందులు, అవ లోకించి = చూచి, అగ్రభాగంబునక్ = తనకంటె నున్నత ప్రదేశమునందుండి, విమాన = విమానమును, ఆరూఢయై = అధిష్టించినదై, ఏగుచున్న = స్వర్గమున కేగుచున్న, జననిక్ = తనతల్లియైననుసీతిని, చూపినక్ = చూ

వఁగానే, సంతుష్ట = సంతోషముగల, అంతరంగుండగుచుకొ = మనస్సు గల-
వాడగుచు.

తా. ధృవుఁ డిట్లు విమానము నెక్కి పోవ నిశ్చయించుచు దీనురా-
లైన తల్లిని విడిచి యెట్లు పోగల నని విచారించుచుండిన ధృవుని చింతను
నెఱింగి వారాధృవునకు విమానము నెక్కి స్వర్గమునకుఁ జొవుచున్న తల్లిని
జూప మిక్కిలి సంతసమును జెందినవాఁ డయ్యెను.

క. జనని సునీతిని మును కనుఁ

గొని యవల విమాన మెక్కి గొనకొని విబుధుల్

దనమీఁదఁ బుష్పవర్షము,

అనయముఁగురియింప ధృవుఁడు హర్షముతోడన్. 161

టీ. జనని = తల్లియైన, సునీతిని, మును = ముందుగా, కనుఁగొని =
చూచి, అవల = అనంతరమున, విమానమెక్కి, గొనకొని = యల్పించి, విబు-
ధుల్ = దేవతలు, తనమీఁద, పుష్పవర్షములు, అనయము = ఎల్లప్పుడును,
కురియింప = కురిపించుచుండ, ధృవుఁడు, హర్షముతోడన్ = సంతసముతో.

తా. ధృవుఁడు తనతల్లిని విమానగత యగుదానిఁ జూచి అనంతర-
మున విమానము నెక్కిననే దేవతలు గొప్పప్రయత్నపూర్వకముగా నాతని-
పై పుష్పవర్ష మవరళముగాఁ గురియింప నపు డాధృవుఁడు మిగుల సంతోషిం-
తరంగుం డయ్యెను.

క. చని చని వెస గ్రహమండల

మును ద్రైలోక్యంబు సప్తమునిమండలమున్

ఘనుఁ డుత్తరించి యవ్వలఁ

దనరెడుహరిపదము నొందె దద్దయుఁ బ్రీతిన్. 162

టీ. చనిచని = వెల్లివెల్లి, వెసన్ = శీఘ్రముగా, గ్రహమండల-
మును, ద్రైలోక్యంబున్ = మూఁడులోకములను, సప్తమునిమండలమున్ =

సత్త్వలయొక్క సమాహమును, ఘనుడు = గొప్పవాడైన ధ్రువుడు. ఉత్తరించి = దాటి, ఆవ్వల = ఆసత్త్వ మండలమునకు మీదుగా, తనరెడు = ప్రకాశించునట్టి, హరిపదము = విష్ణుస్థానమును, తద్దయ = మిక్కిలి, ప్రితి = సంతోషముతో, ఒండె = పొండెను.

తా. ధ్రువుఁ డట్లు వెల్లి కల్లి బ్రహ్మమండలమును సత్త్వమండలమును దాటి యావలఁ బ్రకాశించు విష్ణుపదమును గాంచెను.

వ. అది మఱియు నిజకాంతిచేతం ద్రిలోకంబులం బ్రకాశింపంజేయుచు నిర్దయాగమ్యంబును శాంతులును సమదర్శనులు శుద్ధులు సర్వభూతానురంజనులు నచ్యుతభక్తబాంధవులు నయిన భద్రాచారులకు సుగమ్యంబును నయి గంభీరవేగంబు ననిమిషంబు నగుజ్యోతిశ్చక్రంబు సమాహితం బై గోగణంబు మేధియందుంబోలె నెందుఁ బరిభ్రమించు చుండు నట్టి యచ్యుతపదంబునుం బొంది విష్ణుపరాయణుం డైన ధ్రువుండు త్రిలోకచూడామణియై యొప్పుచుండె నప్పుడు భగవంతుం డైన నారదుండు ధ్రువుని మహిమం గనుంగొని ప్రచేతస్సత్రంబునందు వీణ వాయించుచు.

163

టీ. అది, మఱియు, నిజకాంతిచేత = తనప్రకాశముచేతను, త్రిలోకంబుల = మూడులోకములను, ప్రకాశింపంజేయుచు, నిర్దయ = దయలేనివారిచేత, అగమ్యంబును = పొందవీలుకానిదియు, శాంతులును, సమదర్శనులు = అన్నింటనమదృష్టి కలవారు, శుద్ధులు = పరిశుద్ధులును, సర్వ = సమస్తమయిన, భూత = జనులను, అనురంజనులు = రంజింపఁజేయువారు, అచ్యుతభక్త = విష్ణువుయొక్క భక్తులకు, బాంధవులును = చుట్టములునయిన, భద్ర = మంగళప్రదమైన, అచారులకు = అచారవతులకు, సుగమ్యంబును = సులభముగాఁ బొందఁదగినదియు, వి, గంభీరమయిన వేగము

కలదియు, అనిమిషంబును = తేప్ప పాటులేనదియు, అగు, జ్యోతిశ్చక్రంబు, సమాహితంబై = కూర్చబడినదై, గోగణంబు = భూచక్రము, మేధి యందుంబోలె = వరమాత్మయందువలె ఎందుక = దేనియందు, పరిభ్రమించు చుండును = తిరుగుచుండునో, ఆట్టి, అచ్యుతపదంబునుకొ బొంది = విష్ణుపదము నొంది, విష్ణుపరాయణుండైన = విష్ణుభక్తితత్పరుండైన, భ్రమించు, త్రిలోక చూడామణియై = మూడులోకములకు శిరోభూషణమై, బిప్పుచుండె = ప్రకాశించుచుండెను. అప్పుడు, భగవంతుండైన = వడ్లుజై శ్వర్యసంపన్నుండైన నారదుండు, భ్రమనిమహిమకొ = భ్రమనిసామర్థ్యమును, కనుగొని = చూచి, ప్రచేతస్పత్రంబునందు = పరుణదేవునియొక్క సభయందు, వీణ వాయించుచు.

తా. అపు డాభ్రమండు కాంతిచేత మూడులోకములఁ బ్రకాశించు జేయు వెలుతురు గలదియు, దుర్జనులకు గోచరముకానిదియు, కాంతులు సమృద్ధులు సర్వభూతానురంజకులు నగువారికిఁ బొందునట్టిదియు, దేనియందు భూచక్ర మెడతెగక తిరుగుచుండునో యట్టివిష్ణుపదమును బొంది భ్రమించు సర్వలోకశ్రేష్ఠుండై యుండ పరుణసభయం దున్న నారదుండు భ్రమనిమహిమను జూచి వీణ వాయించుచు.

సీ. పతియై దైవంబుగా భావంబులోపలఁ
దలచునునీతినందనుతపఃప్ర
భావముక్రియ ధర్మభవ్యనిష్ఠలఁ బొందఁ
జాలరు బ్రహ్మరిజనము లనిన
తత్త్రియకులు నెన్నఁగా నేల యెవ్వఁడు
పంచసంఘత్సరప్రాయమునను
సుగుచిదురుక్త్యుగ శరభిన్నహృదయుఁ డై
మద్వాక్యక హితబోధమతిఁ దనర్చి

తే. వనమునకు నేగి హరిభక్తివశత నొంది
యజితుఁ డగుహరి తనవశుఁడై చరింపఁ
జేసి వెను దత్పదంబును జెందె నట్టి
హరిపదంబును బొంద నెవ్వరికిఁ దరము.

164

టీ. (అర్చస్తుతా = సజ్జనులచే బోగడబడువాడా!) పతియె = తనయధిపతియే, దైవంబుగా, భావంబులోపలకొ = హృదయమునందు, తలఁచు = స్మరించునట్టి, నుసీతినందను = నుసీతికొడుకైన ధృవునియొక్క, తపః = తపస్సుయొక్క, ప్రభావముక్రియకొ = మహిమను, ధర్మ = సీతచేత, భవ్య = ఒప్పిన, నిష్ఠలకొ = నియమములచేత, బ్రహ్మజనుములు, పొందకొ = పొందుటకు, చాలరు = సమర్థులు కారో, అనిన, క్షత్రియకులకొ = క్షత్రియకులమునం దుదయించినవాని, ఎన్నఁగా నేల = ఎన్నటలో నేమి ప్రయోజనము? పంచసంపత్సరప్రాయమునను = అయిదేండ్లవయసునందు, ఎవ్వఁడు, సురు... దయుఁడై - సురుచి = పిన్నతల్లియగు సురుచియొక్క, దురుక్తి = దురుక్తియనెడుఁడు, ఉగ్ర = తీక్షణమయిన, శర = బాణములచేత, భిన్న = భేదంబుబడిన, హృదయుఁడై = హృదయముకలవాడై, మద్వా... మతికొ - మద్వాక్య = నావాక్యమునందైన, హిత = మేలైన, బోధమతికొ = బోధనారూపమైన ఋద్ధిలో, తనర్పి = ప్రకాశించి, వనమునకు, ఏగి = వెళ్లి, హరిభక్తివశతకొ = విష్ణుభక్తికిపైచుఱుపున, ఒంది, అజితుఁ డగు = ఎవరిచే జయింబడదని, హరి, తనవశుఁడై = ధృవునకు స్వాధీనుఁడై, చరింపఁజేసి = సంచరించునట్లు చేసి, వెనుకొ = వెనుముగా, తత్పదంబును = అదెట్లవదలమును, జెందెను = పొందెనో, అట్టి, హరిపదంబును, పొందకొ = పొందుటకు, ఎవ్వరికికొ = ఏజనులకు, తరము = సాధ్యము? (ఎవరికిని సాధ్యము కాదని భావము.)

తా. నారదుఁడు పరుణసక్రంబునధృవ ప్రభావమునువర్ణించుచున్నాఁడు:- పతి నే దైవముగాఁ దలఁచి ధృవునిరీతిగా లోకమున నెవరును నట్టితపః

భావమును బ్రహ్మద్వలు శన్నిష్టలచేఁ బొందలే రన, క్షత్రియకుమారునింగూర్చి చెప్పు నేల! ఆధ్రువుఁడు నురుచియూడినదురుత్త లనుబాణములచేఁ గొట్టఁబడి రాజ్ఞానబోధ ననుసరించినవాడై వనమున కేగి తప స్సొనరించి యెవరికిని సాధ్యుఁడు కానివారిని దనస్సాధీనము చేసికొని ధ్రువుఁడు భూజ్యులకుఁగూడ నందఁగరాని యేవదము నందెనో యట్టిహరిభద్ర మెవ్వరును బొంద లేరు.

క. అని పాడె ననుచు విదురున

కనఘుఁడు మైత్రేయుఁ డనియె నంచితభక్తి

వినుతోద్ధామయశస్కుం

డనఁ గలయాధ్రువునిచరిత మాఝస్తత్త్వా.

165

టీ. అఝస్తత్త్వా = సుజనులచేఁ గొనియాడఁబడు ఓవిదురా! అని = ఈ ప్రకారముగా, పాడెననుచు = నారదుఁడు పాడెననుచు, అనఘుఁడు = పావరహితుడైన, మైత్రేయుఁడు, అంచితభక్తి = ఒప్పుచున్నభక్తితో, విదురున కనియె = విదురునింగూర్చి చెప్పెను. విను...శస్కుండు=వినుత= స్తోత్రముచేయఁబడిన, ఉద్ధామ=హెచ్చయిన, యశస్కుండు= రీతికలవాఁడు, అనఁకల=అనఁదగిన, ఆధ్రువుని=ఆధ్రువునియొక్క, చరితము.

తా. ఇట్లు పరుణసత్త్వమున నారదుఁడు పాడె నని పుణ్యవంతుడైన మైత్రేయుఁడు విదురుని గూర్చి భక్తితోఁ జెప్పెను. మిక్కిలి కొనియాడఁ దగిన యాధ్రువుచరిత్రమును.

సీ. మహితసత్పురుషసమ్మతమును ధన్యంబు

స్వర్గప్రదంబు యశస్కురంబు

నాయశస్కురంబుఁ బుణ్యప్రదాయకమును

మంగళకర మఖుమరణంబు

సౌమనస్యముఁ బ్రశంసాయోగమును బాప

హరమును ధ్రువుపదప్రావకంబు

ద్రువో—10

నై యొప్పునీయుపాఖ్యానంబు దగ నీకు
నెఱిగించితిని దీని నెవ్వడేని

తే. దివుట శ్రద్ధాగరిష్ఠుడై తీర్థపాద
చరణసరసీరుహాద్వయాశ్రయండు నైన
భవ్యచరితు దినాంతప్రభాతవేళ.
నలఘుమతిఁ బూర్ణిమావాస్యలందు మఱియు.

166

టీ. మహిత = స్తోత్రముచేయఁదగిన, సత్పురుష = సత్పురుషులకు,
సమృతమును = ఇష్టమైనదియు, ధన్యంబును = గొప్పదియు, స్వర్గప్రదంబు =
స్వర్గము నొసంగునదియు, యశస్కరంబు = కీర్తికరమైనదియు,
ఆయుష్కరంబు = ఆయువు నిచ్చునదియు, పుణ్యప్రదాయకమును =
పుణ్యమును గల్గఁజేయునదియు, మంగళకరము = మంగళకారియు; అఘమ
ర్షణంబు = పాపములఁ బోఁగొట్టునదియు, సామనస్యమున్ = దేవతా
సంబంధమునదియు, ప్రశంసాయోగ్యమును = స్తరింపఁదగినదియు, పాప
హరమును = పాపముల హరించునదియు, ధృవపదప్రాపకంబును = నిత్యపదము
నొందించునదియు, వి, ఒప్పు, ఈయుపాఖ్యానంబున్ = ఈకథను, తగ్గ =
ఒప్పునట్లు, నీకు, ఎఱిగించితిని = తెలియఁజెప్పితిని. దీనిన్ = ఈధ్రువో
పాఖ్యానమును, ఎవ్వడేనిన్ = ఎవఁడైనను, తివుటన్ = తీర్థపాద, శ్రద్ధా
గరిష్ఠుడై = మంచిశ్రద్ధకలవాడై, తీర్థ...శ్రయండును-తీర్థపాద=గురు
వగు విష్ణువుయొక్క, చరణసరసీరుహ=కమలములవంటి పాదములయొక్క,
ద్వయ=జంటయే, ఆశ్రయండును=ఆధారముగాఁ గలవాఁడును, ఐన, భవ్య
చరితున్ = మంచినడవడిగల ధృవుని, అలఘుమతిన్ = గొప్పబుద్ధితో,
దినాంతప్రభాతవేళన్ = సాయంకాలమునను ప్రాతఃకాలమునను, మఱియు,
పూర్ణిమా అమావాస్యలందును = పున్నమనాఁడును అమావాస్యనాఁడును.

తా. నుభవము.

తే. ద్వాదశిని బద్ధ బాంధవవాసరమున
శ్రవణనక్షత్రమున దినక్షయమునందుఁ
బరంగ సంక్రమణవ్యతీపాతలందు
సథల భక్తిని వినునట్టి సజ్జనులకు.

167

టీ. ద్వాదశిని = ద్వాదశియందును, బద్ధ బాంధవవాసరమునకు = అది
వారమునాఁడును, శ్రవణనక్షత్రమునను, దినక్షయమునందుకు = సాయం
కాలమునందును, పరంగకు = ఒప్పునట్లు, సంక్రమణవ్యతీపాతలందుకు =
సంక్రమణమునందును వ్యతీపాతయోగమునందును, సథలకు = సథలయం
దును, భక్తిని = భక్తితో, వినునట్టి సజ్జనులకుకు = ఆలకించు సత్పురుషులకును.

తా. సులభము.

వ. క్లేశనాశంబును మహాప్రకాశంబును నై నభగవద్భక్తియు
శీలాదిగుణంబులును గలుగు మఱియుఁ దేజఃకామునకుఁ
దేజంబును మనఃకామునకు మనంబును నిష్కామునకుఁ ద
త్త్వవిజ్ఞానంబును గలుగు దీని వినిపించువారికి దేవతాను
గ్రహంబు గలుగు నిట్టియుపాఖ్యానంబు నీ కెఱింగించితి
నని మైత్రేయుండు విదురునకుఁ జెప్పినక్రమంబున శుక
యోగి పరీక్షిత్తున కెఱింగించినతెఱంగు సూతుండు శౌన
కాదులకు వినిపించెను.

168

టీ. క్లేశనాశంబును = అపదను దీర్చునదియు, మహాప్రకాశంబును =
ఎక్కువ వెలుంగునదియు, ఐన, భగవద్భక్తియు = భగవంతునందు భక్తియు,
శీలాదిగుణంబులును = అచారము మొదలగు సుగుణములును, కలుగును. మఱి
యును, లేజఃకామునకుకు = వర్చస్సునుకోరువానికి, లేజంబును = వెలుం
గును. మనఃకామునకుకు = బుద్ధినిగోరువానికి, మనంబును = బుద్ధియును,

నిష్కామనకు = తోరికలులేనివానికి, తత్త్వవిజ్ఞానము = పరతత్త్వము: సూర్యనయాత్మజ్ఞానము, కలుగును. దీని, వినిపించువారికి = జనులకుఁ జెప్పవారికి, దేవతానుగ్రహము = దేవతలదలని దయయు, కలుగును. ఇట్టి యుపాఖ్యానము = ఇట్టిచరిత్రమును, నీకు (విదురునకు), ఎఱింగించితిని, అని, మైత్రేయుండు, విదురునకు, చెప్పినక్రమమునకు = చెప్పినట్లు, శుకయోగి = శుకమహాముని, పరిక్షిత్తునకు, ఎఱింగించిన తెలుగు = ఎఱిగించిన విషయము సూతుండు = సూతమహాముని, శౌనకాదులకు, వినిపించెను.

తా. సులభము.

ధ్రువోపాఖ్యానము సంపూర్ణము.

చెన్నై: వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారి
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము, — 1953.

నాదికేతో పాఠ్యానము, మల్లికార్జునశాసనము	...	1	0
నిర్వచనోత్తరరామాయణము	...	2	8
నిరంకుశో పాఠ్యానము	...	0	12
నీతిపద్యసంగ్రహము, సటీకపద్యము	...	0	6
నీతిచంద్రిక, శ్రీ చిన్నయసూరిగారిది	...	0	12
" టీకతో	...	1	4
నీలానుందరీపరిణయము	...	0	12
నీతికథకసంపుటము—I (20 శతకములు)	...	3	0
నంచతంత్రము, వేంకటనాథరాజశాసనము	...	2	0
ప్రభావతీప్రద్యున్నము, పింగళిసూరన	...	2	0
చల్పాటినిరచిత్రము	...	4	0
పారిజాతావహరణము, చిన్ననైజు	...	1	0
డిటా సటీక	...	అచ్చ	
బిల్వశీయము	...	1	4
భక్తిరసకథకసంపుటము I, 20 శతకములు	...	3	0
" II "	...	3	0
" III "	...	3	0
భాస్కరరామాయణము	...	8	0
భారతసావిత్రి	...	0	2
భగవద్గీతా కందార్థములు	...	1	4
భగవద్గీతలు, పద్యకావ్యము శ్రీ గోపినాథ వేంకటకవికృతము	...	1	4
భోగినీదండకము	...	0	2
మనుచరిత్ర, సటీక, వావిళ్ల రామస్వామికౌశ్ఠిగారి వ్యాఖ్యానముతో	...	5	0
మల్లభూపాలీయము, నీతికథకము, ఎలకూచిబాలనరసవతి	...		
వేదము లక్ష్మీనారాయణకౌశ్ఠి టీకతో	...	1	0
మొల్లరామాయణము	...	1	8
యయాధిచరిత్ర, పొన్నిగంటి తెలగనార్య	...	2	0
డిటా ఆగ్నిండి వ్యాసమూర్తిగారిది	...	0	4
రత్నపరీక్ష, సాంధ్య)తాత్పర్యము	...	0	4

రంగనాథరామాయణము, ద్వీపద	...	6	0
రంగరాయచరిత్రము	...	1	0
రాఘవపాండవీయము, సటీక	...	4	0
రాజశేఖరవిలాసము	...	0	12
రాజయోగసారము, ద్వీపద	...	0	0
రాధికాసాంత్వనము, క్రొత్తకూర్పు	...	1	0
రామరాజీయము	...	0	12
రామాభ్యుదయము	...	2	0
రుక్మిణీకల్యాణము, సటీక	...	0	10
రుక్మిణీపరిణయము	...	0	12
రుక్మాంగదచరిత్ర, వికాదశీమాహాత్మ్యము	...	1	8
లంకావిజయము (రావణదమ్మియము) సటీక	...	1	8
వసిష్ఠజనకసంవాదము	...	0	10
వామనపురాణము	...	5	0
వాసిష్ఠరామాయణము, ద్వీపద	...	1	4
వివేకసింధువు, కొండనార్యప్రణీతము	...	1	8
విదురసితి, సటీక, ఆంధ్రభారతములానిది	...	0	6
వీరభద్రవిజయము, పోతనది	...	2	8
వేమనపద్యములు	...	0	8
„ బ్రాహ్మదొరగారి ఇంగ్లీషుతో	...	1	8
„ (2728) చిన్నపైజు	...	3	8
„ (2728) ఆంధ్రీకాత్పర్యముతో	...	7	
వేమనశతకము	...	0	0
వైజయంతీవిలాసము	...	1	4

ఇంతో మాపద్ధ అనేక సంస్కృతాంధ్రగ్రంథములు నాగరికసిగ్రంథములు, ఆరవగ్రంథములు, ఇంగ్లీషుగ్రంథములు దొరకును.

వావిళ్ల రామస్వామికృష్ణులు అండ్ సన్స్,

పోస్టుబాక్సు 1372

292, ఎన్.జే.వేడ్, చెన్నై

